

NEDERLANDSCH
ECONOMISCH INSTITUUT
WEEKBLAD: ECONOMISCH
STATISTISCHE BERICHTEN

Honderd jaar ESB

EEN TERUGBLIK

MET ONDER MEER

Fieke van der Lecq, Leo van der Geest, Leen Hoffman, Willem Molle,
Sweder van Wijnbergen, Wim Driehuis en Arie van der Zwan, Arie Kapteyn,
Jarig van Sinderen, Eric van Damme, Martin Fase en de
decanen van alle economische faculteiten

Van de voorzitter

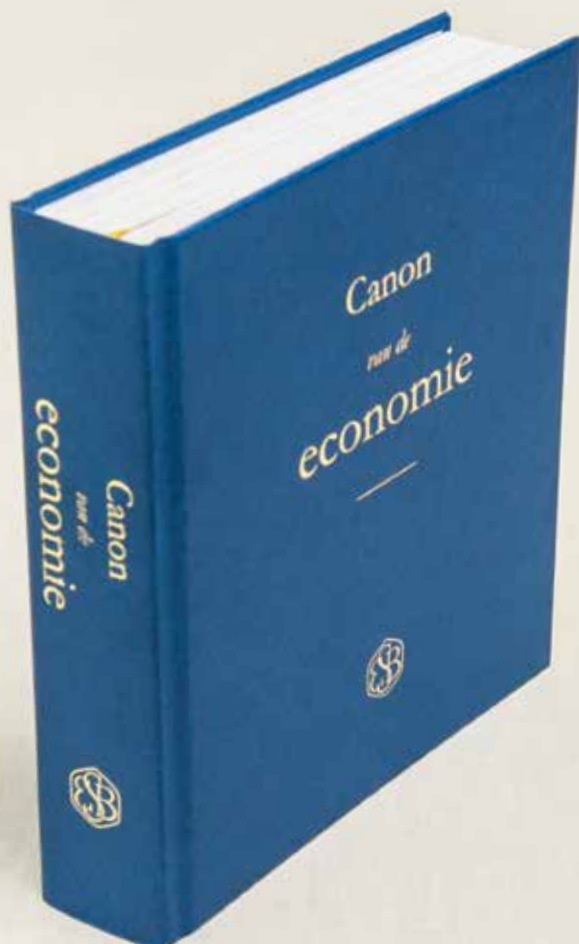
ESB 100 jaar!

De KVS feliciteert Economisch-Statistische Berichten met haar honderdjarige bestaan. Wat een mijlpaal! ESB heeft zich de afgelopen 100 jaar ontwikkeld tot het belangrijkste Nederlandstalige economietijdschrift van het land. De KVS draagt ESB een warm hart toe. Het is belangrijk dat academische economen hun onderzoeksresultaten vertalen naar het grote publiek. Het economisch beleid moet goed worden onderbouwd. De ESB zorgt voor kritische en onderbouwde discussies over economie. De ESB slaat, kortom, de brug tussen de wetenschap en het economisch beleid in Nederland. De KVS hoopt haar innige samenwerking de ESB in de toekomst voort te zetten en te verstevigen. We hebben immers dezelfde missie: bevordering van economische kennis. We zijn daarom zeer verheugd dat we de KVS-leden dit prachtige 100-jarig jubileumnummer – met een bijdrage over de ontstaansgeschiedenis van de KVS - mogen aanbieden. Op naar de volgende 100 jaar in de wetenschap dat er altijd economie zal zijn!

Prof. dr. Bas Jacobs, Voorzitter Koninklijke Vereniging voor de Staathuishoudkunde

U kunt online lid worden via: www.kvsweb.nl
Secretariaat van de KVS: p/a De Nederlandsche Bank
Postbus 98, 1000 AB Amsterdam. e-mail: info@kvsweb.nl

Canon van de economie

Op 21 januari presenteert ESB het Canon van de economie. In dit canon staan 250 inzichten die de economische wetenschap ons tot nu toe te bieden heeft. Maar liefst 68 hoogleraren economie schreven mee aan deze prachtige evergreen.

Het eerste exemplaar zal worden aangeboden tijdens het ESB eeuwfeest aan de secretaris-generaal van Economische Zaken Maarten Camps. Binnenkort zal het Canon van de economie ook te bestellen zijn op www.economie.nl/canon

Een oude liefde

Dit jubileumnummer is van grote waarde voor al diegenen die van ESB houden. Waarom houden mensen van ESB? Is dat niet wat al te sentimenteel?

Nee, dat is het niet, want ESB is meer dan een blaadje. Het is een heer en een meneer, zoals te lezen valt in het slot-essay van dit nummer. ESB is een meneer omdat het blad een eigen identiteit heeft, maar het is een heer omdat het een gemeenschap bij elkaar houdt. De econoom die van ESB houdt, geeft om beleid, om de afzuilen die daarin plaatsvinden en om het debat daarover. Deze afzuilinzichten in de economie helpen de beleidsmaker bij zijn beleidsadvies. Wetenschappers helpen beleidsmakers om de politici inzicht te geven in de gevolgen van beleid. Dat klinkt heel dienstbaar en dat is het ook. In wezen is de econoom een dienstbaar mens. Dienstbaar aan het beleid en aan de politiek door het aandragen van kennis waarmee anderen betere besluiten kunnen nemen. Die rolverdeling tussen wetenschap, beleid en politiek is een precaire, maar heeft Nederland al veel origineel, vernieuwend en effectief beleid opgeleverd. Voorafgaand aan en tijdens beleidsrelevant wetenschappelijk onderzoek is er debat. Maar ook na een gegeven beleidsadvies is er lang niet altijd consensus over de aard van dit advies. Het is amusant en frappant om te lezen hoe heftig de discussies werden na 1974 over wat er bij het CPB onder de motor-kap gebeurde. Er was een nieuw macromodel (VINTAF) waarin andere aannames werden gedaan, met als gevolg dat er bijvoorbeeld een ander beleidsadvies kwam over de arbeidsmarktpolitiek dan voorheen. Dit leidde tot dermate hoogoplopende discussies dat ESB in die jaren kolommen tekortkwam.

Dit jubileumnummer is een terugblik op een selectie glorieuze momenten uit de geschiedenis. Hierbij vormde ESB vaak het toneel waarop het debat plaatsvond. Behalve voor de VINTAF-discussie is er ook aandacht voor de discussies in 1925 rondom de oude en de nieuwe geldpolitiek, waarbij Schumpeter zelf in ESB aftrapte met een kritiek op het pleidooi van Keynes voor een geregu-

SANDRA PHLIPPEN

Hoofredacteur ESB

sandra.phlippen@economie.nl

leerde monetaire politiek. Het blad werd in deze discussie het centrum van een internationale politiek-economische discussie die later Dutch Monetarism zou gaan heten.

Toch is het niet allemaal hosanna in dit nummer – noch voor ESB noch voor het academisch beleidsdebat zelf. En het tijdschrift draagt daar zelf ook een steentje aan bij. Het begin van de Economentop 40 in ESB markeert de start van een toenemende focus op internationale academische publicaties. Voor de kwaliteit van het onderzoek, in ieder geval in die eerste jaren, is dit ‘opjatten’ met een prestatielijstje van groot belang gebleken.

Maar de keerzijde is er onmiskenbaar ook. De artikelen die we de ‘cultuurdragers’ hebben genoemd gaan ten dele over het tellen van prestatie, de steeds sterkere internationale focus hierop en de gevolgen daarvan voor wetenschappelijk gebaseerd beleid. Er worden zorgen geuit in dit jubileumnummer of er nog wel voldoende interesse is voor beleid onder academici. Eric van Damme nuanceert dit enigszins door te wijzen op de schommelingen door de tijd heen, die er altijd geweest zijn, in de mate waarin wetenschap en beleid elkaar weten te vinden.

Ik zou hieraan toe willen voegen dat de Amerikaanse top-tijdschriften alweer de trend aangeven van juist een sterkere beleidsfocus met veldexperimenteel onderzoek. Nudging en ook de niet-gedragseconomische maar ‘gewoon’ neoklassieke beleidsinterventies – dat alles wordt in toenemende mate in het veld uitgetest. Hierin trekken wetenschappers en beleidsmakers juist samen op. Bijkomend voordeel is zo dat economen weer meer ‘met hun laarzen in de klei staan’.

Een andere ‘cultuurdrager’ sinds 1957 is het nieuwjaarsartikel van de SG van Economische Zaken. Oud-hoofdredacteurs, een voormalig SG en een ghostwriter halen herinneringen op aan de spraakmakende nieuwjaarsartikelen van Rutten, Geelhoed en Van Wijnbergen.

Veel leesplezier!

Colofon

ESB signaleert nieuwe ontwikkelingen in de economische wetenschap. Daarnaast worden in ESB economische inzichten toegepast om beleidsrelevante aanbevelingen te doen voor de overheid, maatschappelijke instellingen en bedrijven. Ook analyseert ESB de belangrijkste ontwikkelingen in de Nederlandse economie.

Artikelen in ESB verschijnen op persoonlijke titel.

ESB-redactie

Hoofdredacteur: Sandra Phlippen

Eindredacteur: Gelijk Werner

Redacteur: Trevor Stam

Redactiemedewerkers: Felix Haan, Nelson Mesker

Bureau redactie: De Twee Hanen v.o.f.

Beeldredactie: Jacques van Schie

Uitgever: Mildred Hutten

Marketing en sales: (0800) 333 33 34

Commissie van Redactie

M. Canoy, E.E.C. van Damme, P.H.B.F. Franses, E.J.J. Schenk, L.L.G. Soete, H. Verbruggen, J. Plantenga, H.G. van Dissel, J.H. Garretsen, A.C. Meijdam, W.W.F. Verschoor

Commissie van advies voor het jubileumnummer

Hugo Keuzenkamp, Leo van der Geest, Fieke van der Lecq, Albert Jolink, Leen Hoffman, Bernard van Praag, Martin Fase en Willem Molle

Redactieadres

Postbus 216
1000 AE Amsterdam
esb@economie.nl
www.economie.nl

Kopij

Auteursaanwijzingen staan op internet: www.economie.nl. Gelieve kopij elektronisch aan te leveren op www.economie.nl/publiceren.

Abonnementen

ESB Klantenservice, Postbus 216, 1000 AE Amsterdam, tel. (0800) 333 33 34, klantenservice@economie.nl. Tarieven voor Nederland incl btw: bedrijven en instellingen € 292,56, particulieren € 140,45. Voor abonneeshouders in België hanteren wij een toeslag van € 50,00, voor overige buitenlandse abonneeshouders hanteren wij een toeslag van € 100,00.

Advertentieverkoop

Product- en Personeelsadvertenties:
Joep Roël, tel. (020) 592 84 50,
e-mail: joep.roel@fdmediagroep.nl

Basisvormgeving: KSMT visual design

Foto's: Bob Bronshoff, Johanna Veldman; Corbis; Shutterstock / Christian Wilkinson; Thinkstock / ANPNovum, Billionphotos.com, Framestock.

Druk: Wilco

ISSN 0013-0583

ESB is een uitgave van FD Mediagroep. ECORYS Nederland BV is houder van de merknaam ESB. ESB werkt samen met de KVS.

Inhoud

OPENING

ESB honderd jaar in bedrijf

38

W.T.M. MOLLE

Het honderdjarig bestaan van *ESB* is uitzonderlijk in het Nederlandse bladenlandschap. Nog unieker is het feit dat het met dezelfde doelstelling, onder dezelfde naam en onder dezelfde afkorting gebeurde.

ESB DOOR DE OGEN VAN...

Interview met Fieke van der Lecq

41

T.C.A. STAM

“Alle redacteurs waren intussen vertrokken. Ik heb een paar maanden in mijn eentje *ESB* moeten draaien, samen met een junior-assistent. Dat was vreselijk zwaar”.

PENNENTWISTEN

Het Nederlandse monetaire debat en de plaats van het monetarisme daarin

44

M.M.G. FASE

In 1925 leidde Schumpeter's kritiek op Keynes tot een fundamenteel debat in *ESB* over de doeleinden van de geldpolitiek. De discussie zou van groot belang worden voor het monetaire denken, dat later door de Amerikaanse econoom Selden werd getypeerd als *Dutch monetarism*.

De *ESB*-discussie over het jaargangenmodel van Den Hartog en Tjan

48

J. VAN SINDEREN

In de jaren zeventig rockte niet alleen de muziek goed, maar ook de economische discussie over ramingsmodellen. Door veel economen wordt nog altijd nostalgisch hiernaar teruggekeken.

Interview met Wim Driehuis en Arie van der Zwan

51

T.C.A. STAM

"Er werd in de jaren zeventig volop door economen van vrijwel alle universiteiten gediscussieerd over de economische politiek en de modellen van het CPB. Het gaat om zeker dertig personen."

ESB DOOR DE OGEN VAN...

Interview met Leo van der Geest

53

T.C.A. STAM

"Je had destijds de commissie van economische deskundigen – de SER –, daar zaten alle topeconomen in. Daar werd het kabinetsbeleid voorgekookt. Rutten was de man achter de schermen die de meeste invloed had."

CULTUURDRAGERS

Interview met Arie Kapteyn en Tom Wansbeek over de Economentop

55

T.C.A. STAM

"Enigszins hoogdravend mag je dus zeggen dat de Top 40 voortkwam uit idealisme. Klinkt beter dan opjutten, ook al hebben we er natuurlijk jongensachtig plezier aan beleefd."

In ons archief vonden wij deze strip, daterend van eind 1916

ESB DOOR DE OGEN VAN...

Interview met Harry van Dalen

57

T.C.A. STAM

“En op welke wijze, privaat of publiek, moet je dat [het publieke belang] borgen? Het was een hele toestand om dat goed uit te werken”.

CULTUURDRAGERS

Interview met Jarig van Sinderen

61

T.C.A. STAM

“Een die ik nog steeds gebruik wanneer ik college geef: ‘de overheid is een ster in het bouwen van kathedralen in de woestijn’. Ad was niet zo van het polderen.”

CULTUURDRAGERS

Interview met Sweder van Wijnbergen

64

T.C.A. STAM

“De SG had één keer het voorrecht om publiekelijk zijn mening te geven. Dat was dikwijls behoorlijk buiten de lijnen van wat men acceptabel vond, maar dat was ook het idee van de nieuwjaarsartikelen.”

DE BEROEPSVERENIGING KVS

De Nederlandse club van politieke economen

66

M.J. BIJLSMA EN H.P. VAN DALEN

De KVS onstond in 1849 toen het Staatkundig en staathuishoudkundig jaarboekje uitkwam, om stemgerechtigde Nederlanders te informeren over de politieke en economische toestand van het land.

ONDERTUSSEN AAN DE FACULTEITEN

Rotterdam, waar het allemaal begon

70

P.H.B.F. FRANCES

‘Het kon minder’ in Groningen

72

S. BRAKMAN EN J.H. GARRETSSEN

Open grenzen in Maastricht

74

P.C. SCHOTMAN, M. STROBEL EN T. VAN VEEN

Economie+ in Nijmegen

77

E. DE JONG

In Utrecht komt alles samen

80

J. PLANTENGA EN W.H.J. HASSINK

Nieuw Amsterdams Peil

83

R.M.W.J. BEETSMA, H.G. VAN DISSEL EN J. HARTOG

FEWEB in vogelvlucht

86

E.J. BARTELSMAN EN W.F.C. VERSCHOOR

De kwaliteitssprong van Tilburg: 1985–2015

89

E.E.C. VAN DAMME EN A.J. DE ZEEUW

ESB DOOR DE OGEN VAN...*Interview met Eric van Damme***92**

T.C.A. STAM

“Je ziet een mooie golfbeweging door de tijd heen. In de jaren tachtig zaten de universiteiten en het beleid boven op elkaar – en dan komen er mensen van buiten die zeggen dat men zich internationaal moet ontwikkelen”.

SLOTESSAY*ESB is een meneer en een Heer***95**

L. HOFFMAN

ESB in een willekeurig jaar – 1959

Rood was de reguliere omslag, en groen was het dossier

ESB honderd jaar in bedrijf

ESB bestaat honderd jaar. Dat is uitzonderlijk, want er zijn niet veel Nederlandstalige tijdschriften die deze mijlpaal gepasseerd zijn. En er zijn er nog minder die dat hebben gedaan met dezelfde doelstelling, onder dezelfde naam en onder dezelfde afkorting. Dus is het interessant om na te gaan hoe het product *ESB* zich al die jaren in de markt heeft kunnen bewijzen.

WILLEM MOLLE

Voorzitter van de directie van NEI/*Ecorys* (1984–2004), voorzitter van de Commissie van Redactie van *ESB* (1984–2010) en voorzitter van het bestuur van de Stichting Vrienden van *ESB* (2003–2012).

Hoe heeft het bedrijf *ESB* zich al die jaren staande gehouden? *ESB* is ontstaan uit een duidelijk in de markt gevoelde behoefte. Tijdens de Eerste Wereldoorlog bestond er in Nederland namelijk een gebrek aan publicaties over bedrijfs- en algemeen economische onderwerpen. *ESB* moest in die leemte voorzien.

1916–1933

ESB startte als een wekelijks berichtenorgaan van de Nederlandse Handels Hoogeschool (NHH, later NEH en nu EUR) te Rotterdam. Al snel bleek dat het wenselijk was om een breder publiek te bereiken en dat er daarvoor een sterkere organisatorische inbedding nodig was. Het blad werd daarom in 1919 ondergebracht bij het Instituut voor Economische Geschriften (IEG). Dat had gekozen voor de juridische vorm van vereniging. Leden betaalden contributie en kregen daarvoor *ESB* en andere publicaties gratis. Het IEG was een zeer kleine organisatie. Het had geen capaciteit om ook de praktische kanten van het uitbrengen van een weekblad goed uit te voeren. Die taken werden dan ook uitbesteed Nijgh en Van Ditmar Uitgeversmaatschappij in Rotterdam (N&VD).

1933–1940

Na enkele jaren bleek echter dat de doelstelling van *ESB* voor het IEG te hoog gegrepen was. Daarom werd *ESB* in 1933 na stevige onderhandelingen ondergebracht bij de Stichting het Nederlands Economisch Instituut (NEI). Het NEI had vergelijkbare doelstellingen als het IEG, maar had door zijn sterke onderzoeksafdeling een meer solide basis. De werkzaamheden (publicaties en onderzoek) werden in deze periode gefinancierd uit twee bronnen. Ten eerste uit de baten van de belegging van het door de oprichters bijeengebrachte stichtingskapitaal. Ten tweede door contributies van 'leden.' Het aantal leden lag in deze periode tussen de 800 en 1000; zij betaalden tenminste twintig gulden per jaar aan contributie.

Aan het eind van de jaren dertig veranderde het bedrijfsmodel van het NEI. De grote crisis had het beschikbare kapitaal uitgehold en de leden waren niet bereid om opnieuw fors bij te dragen. Dat noopte tot aanpassingen. De eerste aanpassing betrof onderzoek, dat in toenemende mate in opdracht werd gedaan. De tweede aanpassing betrof *ESB*, dat tegen een jaarlijkse abonnementsprijs in de markt gezet werd. Bovendien werd er begonnen met het werven van advertenties voor *ESB*.

1940–1945

In mei 1940 werden bij het bombardement van Rotterdam de gebouwen en machines van Nijgh en Van Ditmar volledig verwoest. Om de uitgave van *ESB* voort te zetten, moest er geïmproviseerd worden. Het NEI nam de administratie in eigen hand, en N&VD bracht het drukken en verzenden onder bij andere vestigingen. Een jaar later was alles weer min of meer op de rails. Bij het 25-jarig jubileum kon een van de belangrijkste zakelijke betrokkenen bij de oprichting van zowel *ESB* als NEI dan ook met enige trots terugkijken:

“Van het blad zijn uitgegaan al die voortreffelijke documentatie en levendige, snelle berichtgeving op econo-

misch gebied (...) waarvoor en den handelsman, en wetenschapsman en staatsman allen even erkentelijk zijn.” (Van der Mandele, 1941)

In de jaren daarna werd het echter steeds moeilijker. Ten eerste vanwege spanningen met de bezetter over de redactionele inhoud en ten tweede vanwege gebrek aan papier. De situatie werd zo nijpend dat *ESB* van eind 1944 tot de bevrijding in 1945 niet is verschenen. Omdat de latere professor Lambers een voorraad papier had achtergehouden, kon *ESB* toch enige weken na de bevrijding – in een oranje omslag – weer verschijnen.

1946–1976

De periode na de oorlog werd gekenmerkt door een voortdurende en sterke economische groei. Het bedrijfsleven kreeg steeds meer behoefte aan gedegen informatie. Het aantal gebieden waarop de zorg van de overheid zich uitstrekte nam toe, en daarmee het aantal beleidsvragen. Meer jongeren volgden hoger onderwijs. Uitgever NEI profiteerde van deze groei door het aantal en de diversiteit van de onderzoeken sterk uit te breiden. Het vormde daarmee een stabiele omgeving waarin *ESB* zich kon ontplooiën. De technische kant van het uitgeven werd overgedragen aan de ‘Koninklijke Roelants’ in Schiedam (die in de oorlog illegaal *het Parool* gedrukt had).

ESB was (net als veel andere tijdschriften) onderdeel van het algemene groeiproces. Het aantal abonnementen (inclusief ‘leden’) groeide snel naar iets boven de 6000 (figuur 1).

De penetratie in de drie belangrijkste doelgroepen (bedrijven, overheid, studenten) nam toe, evenals de advertentieomzetten. De inhoud van *ESB* werd aangepast aan de verschuiving van de vraag: minder statistische informatie en meer degelijke stukken; verder werd de vormgeving sterk verbeterd. Uit een marktonderzoek uit 1965 bleek dat elk particulier abonnement 1,5 lezer en elk zakelijk abonnement zelfs 7 lezers kende. Dat betekent een totale lezerskring van 20.000. Bij het vijftigjarig jubileum in 1966 was er dan ook alle reden voor tevredenheid:

“Continuïteit in het maatschappelijk vlak immers – economen weten dit sinds Schumpeter – berust op het vermogen tot veranderen. Verandering in de vorm van het product, de samenstelling van het product en de productiewijze, niet echter de instelling. Alle veranderingen zijn slechts instrumenten tot behoud van het doel, in dit geval dienstverlening in openheid.” (Lambers, 1966)

Er volgden nog tien goede jaren. Aan het eind van deze periode was de marktpositie van *ESB* sterk. Het blad stond in het centrum van de discussies over economisch beleid en bedrijfsstrategie (dus *ESB* betekende voor velen *need to know*). Ook wilden auteurs graag een bijdrage aan het blad leveren. Er was niet veel concurrentie, maar de interne positie was slecht: *ESB* had het interne management verwaarloosd en er werd jaren lang flink verlies geleden. De situatie werd zo nijpend dat opheffing dreigde. Een mecenas uit het Rotterdamse bedrijfsleven is toen bijgesprongen en heeft daarmee weer net voldoende financiële ruimte gecreëerd om *ESB* door te laten gaan (zie Hoffman, 2016).

1976–2003

De economische crisis van 1974–1979 veranderde de situatie volledig. Bedrijven en overheden gingen sterk op kosten bezuinigen en ook de particuliere bestedingen kwamen onder druk. Bij de uitgever NEI was dat te merken: de opdrachtenportefeuille werd dunner en de marges liepen terug. Ook bij *ESB* kwam de crisis hard aan, zodat het aantal abonnees terug begon te lopen. Niet alleen omdat de marktomvang afnam, ook de concurrentie nam toe. *Economienblad* en *FEM* verschenen op de markt en de dagbladen

Het aantal gebieden waarop de zorg van de overheid zich uitstrekte nam toe, en daarmee het aantal beleidsvragen

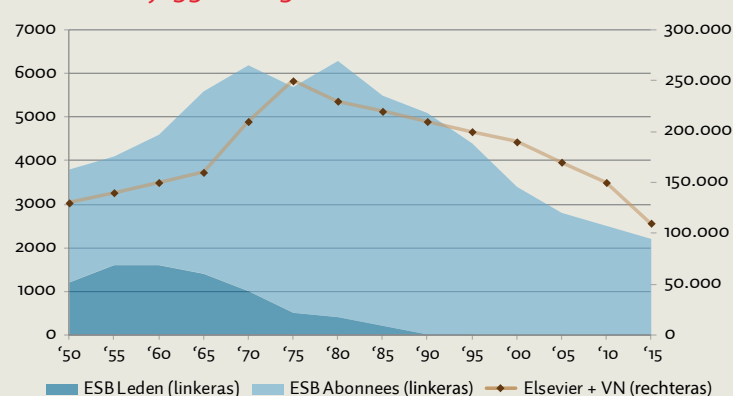
begonnen met weekendbijlagen. En door de internationalisering nam de penetratie van Engelstalige tijdschriften toe.

Het werd steeds duidelijker dat de bedrijfsvoering van *ESB* moest veranderen en dat een beter product in de markt moest worden gezet. Gedurende de gehele periode werden dan ook acties ondernomen om de positie van het blad op beide punten te verbeteren.

Die betroffen allereerst *verhoging van de opbrengsten*. Bijvoorbeeld door de aantrekkelijkheid van de inhoud te verhogen middels meer discussie, van de presentatie door kortere artikelen en van de vormgeving door steunkleuren. Daarnaast door de doelgroep uit te breiden, vooral in de

Ontwikkeling aantallen leden en abonnees van *ESB* en van publieksweekbladen Elsevier en Vrij Nederland, 1950–2015

FIGUUR 1

Bron: Molle, 2016

richting van bedrijfseconomen. Verder door prijsdifferentiatie door te voeren (bedrijfsabbonementen duurder dan particuliere). En ook door meer advertenties te werven en gesponsorde ‘dossiers’ uit te geven.

Het maatregelenpakket betrof daarnaast de *verlaging van de kosten*. Ook hier werden alle denkbare instrumenten ingezet: verlaging van arbeidskosten door een beter samenspel van redactie en auteur, het afschaffen van gratis abonnementen en van de honoraria van auteurs, het invoeren van desktoppublishing *et cetera*. In dat kader werden er ook vaste relaties wat betreft uitbesteden opgezegd en werd er meerdere keren gewisseld van drukker en advertentiebureau.

Ten slotte werden ook maatregelen genomen om *ESB organisatorisch beter in te richten*, zoals verstrakking van de rol van het NEI als uitgever op bedrijfseconomisch gebied, invoering van een Commissie van Advies voor strategische vraagstukken en regelmatige wisseling van hoofdredacteur.

Bij het 75-jarig jubileum waren de effecten daarvan zichtbaar, maar bleek ook dat er nog veel meer inspanningen nodig waren (Molle, 1991). Die werden dan ook geleverd, maar ze waren niet voldoende om de afkalving van het aantal abonnementen en van de advertentieopbrengsten tegen te houden. Die afkalving vond overigens in vergelijkbare mate plaats bij andere tijdschriften, inclusief publiektijdschriften (figuur 1). Aan het eind van de eeuw bleek het aantal lezers (abonnees *en* meelezers) te zijn gedaald tot rond de 10.000.

Als gevolg van deze ontwikkelingen konden tegen het eind van de periode de opbrengsten de kosten niet meer dekken. Het bedrijfsmodel van het NEI en zijn rechtsopvolger Ecorys bood immers geen mogelijkheid om te profiteren van schaalvoordelen bij de belangrijkste posten aan de kosten- en opbrengstenkant. En het NEI kon geen investeringen doen in digitale productontwikkeling. Uitgevers konden dat echter wel, dus trokken we de conclusie dat *ESB* beter gepositioneerd zou zijn als het onderdeel zou worden van een bedrijf dat uitgeven als kernactiviteit had.

2003–2015

In gesprekken met een aantal uitgevers bleek dat *ESB* interressant was voor de gespecialiseerde uitgeverij Lemma BV in Utrecht. Die heeft het blad vervolgens in 2003 overgenomen van Ecorys. Daarbij werd er overigens door de laatste bedongen dat deze nog een bepaalde betrokkenheid via de uitgeefrechten zou houden om de continuïteit

van *ESB* zeker te stellen. Dat bleek een nuttige bepaling, omdat Lemma na een paar jaar werd overgenomen door Koninklijke Boom, die eind 2005 concludeerde dat *ESB* niet tot hun *core business* behoorde. In overleg met Ecorys is *ESB* toen overgenomen door de Sdu. In de acht jaar dat de Sdu *ESB* heeft uitgegeven, kampte deze met steeds grotere problemen om het blad kostendekkend te houden en heeft daarbij geen nieuw perspectief gecreëerd. Op zoek naar andere opties bleek FD Mediagroep (FDMG) in *ESB* een aantrekkelijke versterking te zien van hun economische domein. De FDMG bood *ESB* de kans om digitaal door te ontwikkelen en te profiteren van hun marketingkracht. Begin 2015 heeft Sdu *ESB* aan FDMG overgedragen. Ten tijde van dit schrijven wordt er druk onderhandeld tussen de FDMG, *ESB* en de KVS over een samenwerkingsovereenkomst waarin KVS en *ESB* samengaan. Zodra deze overeenkomst is gesloten, zal Ecorys ook de merkrechten van *ESB* aan de KVS overdragen.

In deze eeuw is de concurrentiepositie van *ESB* ingrijpend veranderd. Zo zijn toetreders uit de jaren zeventig, zoals *Economenblad* en *FEM*, volledig uit de arena verdwenen. De aard van de concurrentie is ook veranderd en loopt nu vooral via de digitale media. En er is sinds 2008 een nieuwe toetredster: *Me Judice*.

Op dit moment zijn er 2200 papieren abonnementen in omloop. De reikwijdte van *ESB* is groot: beleidsinstellingen zoals DNB, CPB, CBS en PBL hebben digitaal toegang voor alle medewerkers via een abonnement, en ook rijksambtenaren hebben dat. Ook alle economische faculteiten (inclusief de studenten) hebben digitaal toegang via hun bibliotheken in een gezamenlijk abonnement.

2015–?

De afgelopen honderd jaar overziende, kunnen we vaststellen welke kenmerken van *ESB* stabiel zijn geweest en welke veranderlijk. *Stabiel* waren de missie, de beginselen en de naam. Ook het samenspel van een zakelijke uitgever, een onafhankelijke redactie en externe auteurs blijkt in al die jaren niet veranderd. Meer diepgaand kijkend naar deze stabiele elementen zien we steeds woorden terugkomen als ‘onpartijdig’, ‘gedegen argumenten’, ‘open discussieplatform’, ‘brugfunctie tussen wetenschap en praktijk’.

Veranderlijk bleken de vorm waarin en de frequentie waarmee *ESB* zijn inhoud aan de lezers aanbood. Die betroffen allereerst aanpassingen om het blad aantrekkelijker te maken, zoals kortere en vlotter leesbare artikelen, fraaiere lay-out en meer kleurgebruik. Daarnaast zijn er ook aanpassingen aan nieuwe technologie, zoals een web-based discussieplatform en digitale verzending.

In de toekomst zal *ESB* met nieuwe en nu nog onbekende uitdagingen geconfronteerd worden. Wij vertrouwen erop dat *ESB* ook dan zal vasthouden aan zijn missie en beginselen. En we wensen dat het blad ook in de komende eeuw steeds weer de vorm zal weten te vinden die aansluit bij de veranderende wensen van lezer.

LITERATUUR

Hoffman, L. (2016) *ESB is een meneer en een Heer*. *ESB*, 101(4726), (pagina's nog te bepalen)

Lambers, H.W. (1966) *Na vijftig jaren*. *ESB*, 51(2523), 7.

Mandele, K.P. van der (1941) *Vijfentwintig jaar ESB*. *ESB*, 26(1302), 1.

Molle, W.T.M. (1991) *Omzien en doorgaan*. *ESB*, 76(3789), 5.

Molle, W.T.M. (2016) *ESB 100 jaar in bedrijf; behoud van het doel, verandering van de vorm*. Artikel op www.economie.nl, te verschijnen.

Interview met Fieke van der Lecq

TREVOR STAM

Tussen 2000 en 2005 was Fieke van der Lecq hoofdredacteur van *ESB*. Het waren roerige tijden in de politiek, onder andere vanwege de moord op Pim Fortuyn. Ook voor *ESB* was de start van het millennium tumultueus, met vele onzekerheden, meerdere verhuizingen, de dotcom-crisis en de opkomende digitalisering. Het voortbestaan van *ESB* hing echt aan een zijden draadje. Een terugblik.

Hoe bent u als hoofdredacteur bij ESB terechtgekomen?

“Ik heb gesolliciteerd op een vacature in de *ESB*. Het sollicitatiegesprek vond plaats tegelijkertijd met een onderzoeksdag van het NAKÉ bij de Erasmus Universiteit. *ESB* zat destijds nog op het Brainpark tegenover de Erasmus Universiteit. Ik stapte uit de metro en zag plotsklaps collega's lopen. Ik ben toen maar achter een reclamezuil gaan staan om ze te ontwijken.”

Wat trof u aan toen je voor het eerst op de redactie kwam?

“Een groep mensen die waren geselecteerd op eigenwijsheid. Vanuit de aandeelhouder had ik meegekregen dat onder andere het werkproces aangepakt moest worden. Daar ben ik heel enthousiast aan begonnen. De redactie dacht in eerste instantie: ‘waar komt die nieuwe mevrouw zich mee bemoeien!’”

Hoe verliep het werkproces destijds? Hoe zag een week eruit bij ESB?

“Wij werkten nog met de fax. Wij maakten het blad zelf op in Quark Xpress. Als je op de redactie kwam kreeg je eerst een cursus van twee dagen om met dit programma te leren werken. Vervolgens ging je oefenen hoe je *ESB* moest opmaken. We maakten drukproeven en die faxten we naar de auteurs. Zij brachten hun correcties met pen aan in de fax en faxten het terug, zodat wij de opmerkingen weer konden verwerken. Erg omslachtig allemaal. De pdf bestond toen nog niet, en als iets niet werkte qua opmaak belde je met de auteur.

Een week bij *ESB* zag er als volgt uit: Maandag was de grote opmaakdag, de dagen daarvoor werd er gereedgemaakt. Maandagavond moesten alle drukproeven gefaxt worden. Dinsdagochtend moesten alle auteurs reageren. De aanpassingen werden in de middag verwerkt en in de avond ging alles eruit. Op maandag werd ook de redactionele column geschreven en de servicepagina met boekbesprekingen, de agenda, personalia en korte berichten.

Woensdagochtend kwamen we wat later op de redactie, omdat het dinsdagavond altijd laat werd. De drukker nam die dag contact op als er iets niet klopte. Wanneer dat opgelost was, ging men over tot drukken. Wij deden het persbericht de deur uit en gingen op woensdagmiddag vergaderen over onderhanden kopij en de indeling van de volgende editie. Donderdag ging *ESB* op de post en vrijdag viel die bij de abonnees op de deurmat, terwijl wij alweer bezig waren met het redigeren voor de volgende editie.”

Welke ontwikkelingen waren er op het gebied van abonnementen zo aan het begin van het nieuwe millennium?

“De oplage ging al zakken, dat was ook voor mijn tijd het geval. Toen ben ik een keer gaan berekenen wat de kostprijs van een nummer was, de marginale kosten van een *ESB*-nummer. Dat was een nuttige exercitie omdat je het dan kon hebben over je abonnementstarieven, en wat de vaste en variabele kosten waren. Ik vroeg me ook af of we *ESB* wekelijks in dezelfde vorm moesten blijven uitgeven of dat het elke twee weken moest verschijnen, maar dan wat dikker. Het werd het laatste. We hadden als redactie de indruk dat mensen het leuker vonden om elke week *ESB* te krijgen omdat het actueel was, maar er eigenlijk niet aan toe kwamen om het te lezen. Dan groeit die stapel ongelezen *ESB*'s, en denken mensen ‘ik zeg maar op’. Met een dikkere *ESB* die elke twee weken uitkomt behield je het actualiteitsgehalte en hadden we het idee dat we abonnees konden vasthouden. Dat ging een tijdje goed, maar toen kwam de dotcom-crisis van 2002–2003. We kregen heel veel opzeggingen van bedrijven. Bedrijven die eerder

vijftien abonnementen hadden, zegden er grofweg acht op en die zijn ook niet meer teruggekomen.”

Tijdens uw hoofdredacteurschap werd digitalisering steeds belangrijker, ook voor ESB.

“De elektronische knipselkrant was in opkomst. Ook pdf kwam op en we merkten dat er heel veel in het grijze circuit werd gedeeld. Ondertussen moest ik de wereld in met de boodschap ‘ESB is een soort publiek goed aan het worden’. Ik hoopte dat de economen zouden begrijpen dat publieke goederen financiering nodig hebben en dat ‘freeriden’ niet de oplossing om een publiek goed in de lucht te houden. Helaas was dat dus wel wat er gebeurde. We hadden investeringen nodig in software zodat we artikelen elektronisch konden aanbieden en verkopen, de website konden verrijken met een database erachter et cetera.”

Konden uitgevers geen soelaas bieden op dit vlak?

“We zaten eerst als divisie binnen een consultingbedrijf (destijd NKG) en werden daarna een zelfstandige werkmaatschappij: ESB bv. Dat was een uitgever binnen het research-based consulting-concern. Het inkomsten- en uitgavenpatroon, en ook de investeringsbehoefte van NKG (en later ECORYS) waren totaal anders dan die van ESB. Ik ben toen met mijn aandeelhouder Willem Molle in gesprek gegaan. Ik heb gezegd: ‘Volgens mij

uitgever en de directeur van de uitgeverij. Samen met de toenmalige uitgever en redactie hebben we toen een hele slag gemaakt op inhoud en thema’s. De hele bladformule hebben we systematisch doorgelicht en we hebben diverse onderzoeken gedaan onder onze lezers.”

Wat voor een impact had deze verhuizing?

“De verhuizing naar Utrecht was voor de medewerkers heel wat. Zij wilden in eerste instantie niet in Utrecht werken, want dat betekende forensen. Bij Lemma ging het na een paar jaar ook niet meer goed. Lemma werd overgenomen door Boom uitgevers. De economie-portefeuille werd afgesplitst vanwege een gebrek aan interesse bij Boom. We zijn vervolgens overgestapt naar de Sdu, samen met de andere economische tijdschriften die bij Lemma werden uitgegeven. Alle redacteuren waren intussen vertrokken. Ik heb een paar maanden in mijn eentje ESB moeten draaien, samen met een junior-assistent. Dat was vreselijk zwaar. Er waren een paar edities zonder redactionele column, daar kwam ik toen echt niet aan toe. Het was echt overleven. We mochten namelijk niemand aannemen omdat die overgang eraan kwam. Bij de Sdu is ESB helemaal opnieuw opgebouwd onder Albert Jolink.”

Het was dus echt kantje boord.

“Ja beslist. Eind november 2005 heb ik afscheid genomen. In december heb ik nog als freelancer het nieuwjaarsartikel van de SG begeleid en nog wat andere artikelen afgemaakt, terwijl de assistent samen met een bureauredacteur in Utrecht de logistiek regelde. Zo hebben we het eerste januarinummer afgemaakt, zodat ze bij de Sdu verder konden. Het voortbestaan hing toen echt aan een zijden draadje.”

In uw tijd kwam het marktdenken sterk op in het beleidseconomisch debat. De operatie Marktwerking, Deregulering en Wetgevingskwaliteit (MDW) was in volle gang, en er waren onder economen ook discussies over hoe publieke belangen geborgd konden worden. Hoe hebben deze discussies zich ontwikkeld?

“Het marktdenken was destijds heel dominant in de beleidsweld. Hans Wijers had de grote MDW-operatie in gang gezet, en de ene na de andere markt moest eraan geloven. Marktwerking werd gezien als een oplossing, maar voor sommige goederen en diensten was het niet de juiste oplossing. In het Verenigd Koninkrijk ging het bijvoorbeeld fout: treinen reden niet meer, water kwam niet uit de kraan et cetera. We waren ietwat te ver doorgeschoten in het marktdenken. Het werd daarom niet meer marktwerking maar marktordening. Dat zagen we ook terug in het nieuwjaarsartikel van de SG van EZ. De beleidsevaluaties kwamen op gang, evenals de discussies. Moeten we nutssectoren liberaliseren? Hoe ga je dat vormgeven met marktordening enzovoort. Deze discussies zijn nog enkele jaren doorgegaan, maar zijn wel subtieler geworden.”

Wie hebben over deze onderwerpen veel gepubliceerd in ESB?

“Teulings, Bovenberg en Van Dalen hebben later een boek uitgegeven over het borgen van publieke belangen.

ESB is een soort publiek goed aan het worden. Ik hoopte dat de economen zouden begrijpen dat publieke goederen financiering nodig hebben

moeten wij hier weg en ons aansluiten bij een uitgeverij om mee te kunnen met alle ontwikkelingen rondom de digitalisering.’ Samen met Willem ben ik een ronde gaan maken langs alle uitgevers – waaronder FD, Wolters Kluwer, Elsevier en andere grote partijen – met de vraag of zij ESB van een toekomst willen voorzien. De meesten bedankten voor de eer. Sdu had wel enige interesse, maar kon op het gebied van digitalisering niet zo veel bieden. Lemma had wel plannen rondom digitalisering en zij begrepen dat je de traditie van ESB moet koesteren. Toen zijn we in 2003 overgegaan naar Lemma. We hebben een activa-passivatransactie gedaan en zijn in zijn geheel overgegaan naar Lemma, terwijl de bv achterbleef in Rotterdam. Ik ben weer uitsluitend als hoofdredacteur aan de slag gegaan, want ik was in de tijd van ESB bv ook de

Maar zij hebben ook in de *ESB* een stuk geschreven, ‘Privatisering of de kunst van loslaten’ in 2004. Hugo Keuzenkamp schreef ook veel over deze kwesties. Jules Theeuwes en Sweder van Wijnbergen eveneens. Vanuit de WRR schreef Dik Wolfson over deze onderwerpen. Dat was wel leuk omdat hij tegengas gaf. Eric van Damme richtte zich op privatisering en liberalisering. Verder mengden Peter van Bergeijk, Maarten Janssen en Arnoud Boot zich in het debat. Lastig was dat veel van deze economen ook advieswerk deden voor marktpartijen. Daardoor ontstond ook een debat over de onpartijdigheid van economen en de transparantie over hun functies.”

Welke rol speelde ESB in deze discussies? Was dat als aanjager of wilde ESB juist overzicht verschaffen?

“Op verschillende manieren. We zaten niet passief te wachten tot er iets in de kopijbus viel maar gingen actief acquireren. Een kwart van de artikelen was op ons verzoek geschreven. Ons uitgangspunt was om onderwerpen vanuit zo veel mogelijk verschillende benaderingen te belichten, bijvoorbeeld in series. Uit onze lezersonderzoeken hadden we namelijk gemerkt dat dit werd gewaardeerd. Dat vergde in de aanloop heel veel afstemming met verschillende auteurs, maar het eindresultaat maakte veel goed. Alle stromingen in de economie moesten zo goed mogelijk aan bod komen.

Voor de discussies rondom marktwerking, deregulering en mededinging hebben we drie dossiers samengesteld: ‘Effecten en toekomst van MDW’ in 2001, ‘De liberalisering van netwerken’ in 2003, en ‘Regulering en mededingingsbeleid’ in 2005. In deze dossiers konden we de tussenstand opmaken van de operatie MDW en aanverwante onderwerpen. Er kwam nieuw empirisch onderzoek of er werd een vergelijking gemaakt met het buitenland. Arnold Heertje, die de keerzijde van marktwerking liet zien, kreeg ook een podium. Of Arnoud Boot die op een gegeven moment zei: ‘We gaan van relatiedienstverlening naar transactiegedreven dienstverlening in de financiële sector. Dat brengt risico’s met zich mee.’ Er waren critici en die gaf ik de ruimte, om het niveau van de discussie te verhogen.

Terugkijkend blijven de dossiers ontzettend relevant. Een keer werd er in een themanummer of dossier gesproken over de manieren voor afschaffing van de hypotheekrenteaftrek. In 2004 werd dit al uitgewerkt. Economen wisten dat allang.”

Wat zijn de fijnste herinneringen aan uw tijd bij ESB?

“Wat ik heel leuk vond was als we als redacteuren bij elkaar zaten en ideeën kregen voor nieuwe series, artikelen of thema’s. En als we op vrijdagochtend van de drukker een doosje versgedrukte exemplaren kregen en konden zeggen ‘hé, wat is dit mooi geworden.’

Voor de dossiers hadden we een vaste cartoonist, André Troost, die in een vroeg stadium de artikelen ging visualiseren. Dan ging een collega of ik het artikel uitleggen, zodanig dat hij er een cartoon bij kon maken. En dat zijn prachtige platen die nog steeds heel mooi zijn.

Dus het hele creatieve proces van samen iets moois te maken en dat dan aan de wereld te geven. Dat vond ik

De kracht van *ESB* moet behouden blijven en dat is: ‘voor en door economen’

heel mooi. We waren ook heel trots als er Kamervragen werden gesteld naar aanleiding van artikelen in *ESB*.”

Hoe ziet u de toekomst van ESB?

“Ik zie veel risico’s. De kracht van *ESB* moet behouden blijven en dat is: ‘voor en door economen’. Het is echt een blad voor economen, maar er zijn twee dreigingen. De eerste is dat de uitgever er een magazine van wil maken, met een schrijvende redactie. De tweede dreiging is dat de doelgroep steeds meer georiënteerd is op Engelstalige publicaties. Ik zou het dus heel belangrijk vinden dat de auteurs-pool zo groot mogelijk blijft, en dat er zo veel mogelijk pluriformiteit van economisch denken vertegenwoordigd blijft in het blad. Zo blijven mensen het leuk en eervol vinden om in *ESB* te publiceren.”

LITERATUUR

Teulings, C., Bovenberg, L. en H. van Dalen (2005) *De cirkel van goede intenties. De economie van het publieke belang*. Amsterdam: Amsterdam University Press.

Teulings, C., Bovenberg, L. en H. van Dalen (2004) *Privatisering of de kunst van het loslaten*. *ESB*, 89(4424), 28-31.

Het Nederlandse monetaire debat en de plaats van het monetarisme daarin

Op 1 juli 1925 verscheen in *ESB* het eerste artikel uit een serie van drie door Schumpeter over wat hij noemde ‘oude en nieuwe bankpolitiek’. De aanleiding was het pleidooi van Keynes uit 1924 voor een gereguleerde monetaire politiek, wat Schumpeter afwees uit vrees voor staatsalmacht. Deze reeks artikelen was voor het Nederland van toen opmerkelijk.

MARTIN

M.G. FASE

Emeritus hoogleraar aan de Universiteit van Amsterdam en tot 2002 als onder-directeur van de Nederlandsche Bank verantwoordelijk voor wetenschappelijk onderzoek

De drie artikelen van Schumpeter die in 1925 in *ESB* verschenen (Schumpeter, 1925), waren in het Nederland van die tijd om drie redenen opmerkelijk. In de eerste plaats vanwege de auteur Schumpeter, die ook in de geldtheoretische literatuur al eerder van zich had doen spreken. Belangrijk was verder zijn deels ideologisch bepaalde maar vooral kritische analyse van Keynes' monetaire zienswijze, die destijds nieuw was en lijnrecht stond tegenover de opvattingen van Schumpeter. In de derde plaats leidde deze reeks tot een fundamenteel debat over de doeleinden van de geldpolitiek. Dat zou van groot belang worden voor het monetaire denken in Nederland, later door de Amerikaanse econoom Selden getypeerd als *Dutch monetarism* (Selden, 1975). Het volgende brengt het verhaal van het verloop van deze discussies over geld en bankpolitiek voor een tijdvak van 75 jaar en gaat na welke rol *ESB* daarin heeft vervuld.

Schumpeter

Koopmans

Posthuma

Verrijn Stuart

SCHUMPETER EN DE EERSTE RONDE VAN HET NEDERLANDSE MONETAIRE DEBAT

In het voorjaar van 1925 gaf Schumpeter op de toenmalige Handelshogeschool Rotterdam, voorloper van de Erasmus Universiteit, een serie lezingen. Hierin keerde hij zich tegen het pleidooi van Keynes voor een actief monetair beleid door een daadkrachtige centrale bank. De kern van Schumpeters betoog was dat een activistische monetaire politiek onwenselijk was omdat daardoor het spontane zelfregulerende aanpassingsproces wordt verstoord. Bovendien zou volgens Schumpeter de centrale bank te veel macht krijgen. Schumpeters betoog in *ESB* lokte verschillende reacties uit. Opvallend daarvan waren die van de jonge economen J.G. Koopmans en S. Posthuma. Hun commentaren vormden het begin van een principiële monetaire gedachtewisseling. Die discussie vond, wat Nederland betrof, overigens plaats in *De Economist* en niet in *ESB* omdat ze volgens de redactie te uitgebreid was voor haar eigen tijdschrift.

Het debat begon met een artikel van Koopmans (Koopmans, 1925). Hij keerde zich tegen de visionaire zienswijze van Schumpeter en kwam met een nuchtere monetaire analyse. Koopmans vond met Keynes dat prijsstabilisatie de voornaamste doelstelling van de bankpoli-

tiek moet zijn na het vervallen van het automatisme van de gouden standaard. In zijn reactie op Koopmans herkende Posthuma in het betoog van Schumpeter de oude negentiende-eeuwse tegenstelling tussen het banking- en currency-beginsel (Posthuma, 1926). Hij typeerde Keynes en Koopmans als aanhangers van het currency-beginsel, dat hij achterhaald noemde. In het vervolg van de gedachtewisseling verving Koopmans zijn aanvankelijke voorkeur voor prijsstabiliteit door geldneutraliteit als monetaire beleidsdoelstelling. Hierbij definieerde hij geldneutraliteit als de situatie waarin de uitkomst van het economische proces in een geldgebruikende volkshuishouding niet verschilt van die in een zuivere ruileconomie. Neutraliteit zou volgens Koopmans een paretiaans welvaartsoptimum garanderen, zoals hij enige jaren later analytisch aantoonde in een Duitstalige publicatie (Koopmans, 1933). De verdere discussie ging voornamelijk over de vraag hoe het begrip geldneutraliteit praktisch kon worden gebruikt en of het samenviel met prijsstabiliteit. In dat verband suggereerde Verrijn Stuart (1935) als maatstaf voor neutraliteit de grootte van de maatschappelijke geldstromen, waarvoor hij de MV-index ontwikkelde. Deze vond hij, gezien de Cambridge-variant van de kwantiteitstheorie, doelmatiger dan het algemene prijspeil als maatstaf. Het is opmerkelijk dat, in dit voor de monetaire politiek belangrijke debat, de Nederlandsche Bank zich afzijdig hield en dat voorlopig bleef. Zij was druk in de weer met het vooroorlogse wisselkoersdebat dat een grote politieke urgentie had.

DE NEDERLANDSCHE BANK EN DE TWEEDE RONDE VAN HET MONETAIRE DEBAT

Heel anders was de situatie in de jaren vijftig. In zijn jaarverslag over 1953 presenteerde bankpresident Holtrop de theoretische grondslag van zijn monetaire beleidsanalyse en haar praktische uitwerking. Deze uiteenzetting lokte een reeks van reacties uit in *ESB* van 1954. De deelnemers waren Koopmans, Holtrop, Witteveen en Tinbergen, waarbij zij opgemerkt dat twee van hen ook deelnemers waren aan de eerste debatronde (Koopmans *et al.*, 1954).

De ook uit beleids oogpunt belangrijke *ESB*-discussie van 1954 kreeg een theoretisch vervolg in *De Economist* met bijdragen van de hoogleraren Goedhart, De Roos, Pen en De Jong. De gedachtewisseling uit 1954, waarin de door Holtrop in zijn verslag gebruikte begrippen en methode van monetaire analyse centraal staan, werd geopend door Koopmans. Hij ging met name in op de vraag hoe de grootte en verantwoordelijkheid voor autonome inflatoire

en deflatoire impulsen kan worden vastgesteld en wat de secundaire reacties zijn. Eigenlijk betrof dit de kwantificering van de uit de economische literatuur bekende tegenstelling tussen *ex ante* en *ex post* grootheden. Holtrop concreteerde deze begrippen in zijn Jaarverslag met de presentatie van de liquiditeitscreatie naar sectoren en het houderschap ervan. Hiermee konden kringloopverstoringen worden vastgesteld waarvoor Holtrop een bepaald rekenschema introduceerde. Dat was gebaseerd op een economische logica gevoed door statistische waarneming. Koopmans' kritiek richtte zich op de wijze waarop Holtrop dit rekenschema gebruikte om inflatoire en deflatoire impulsen vast te stellen als bronnen van kringloopverstoring.

De discussie bracht ook aan het licht dat nog een andere benadering mogelijk was, en wel vanuit de bestedings sfeer in plaats van uit de geldsfeer. Die andere invalshoek werd bepleit door Witteveen en Tinbergen. Toepassing liet zien dat deze tot een geheel andere beleidsinterpretatie leidt. Eigenlijk is die afwijkende beleidsinterpretatie een voorloper van de vele jaren later vooral door Friedmans monetaire werk gevoede tegenstelling tussen keynesianen en monetaristen. Overigens kwam in het *ESB*-debat de rechtvaardiging van de norm geldneutraliteit of monetair evenwicht niet aan de orde. Wel maakte de discussie duidelijk dat de beschrijvende normatieve analyse van Holtrop geen enkele affiniteit bezat met de modelmatige econometrische benadering van het CPB. Bos beproefde in een kleine monografie nog een modelmatige synthese van beide gezichtspunten in het debat (Bos, 1956).

DE DERDE RONDE MET HOLTROPS STATISTISCHE VERIFICATIE ALS KEERPUNT

Na zijn terugtreden als bankpresident en vrij van beleidsverantwoordelijkheid ondernam Holtrop een heroïsche poging om zijn monetaire denkschema econometrisch te toetsen. In *ESB* is die poging nooit aan de orde geweest. Niettemin verdient ze hier aandacht omdat daarmee een nieuwe ronde in het monetaire debat werd ingeluid. De kern van Holtrops statistische analyse is een poging om zijn monetaire denkschema samen te vatten in een multiële regressievergelijking. Deze verklaarde de procentuele mutaties in het nominale nationale inkomen uit respectievelijk de binnenlandse en buitenlandse monetaire impulsen met jaarcijfers voor 1954–1969. In Holtrops statistische analyse was de buitenlandse monetaire impuls dominant en significant, terwijl de binnenlandse liquiditeitscreatie statistisch van weinig betekenis was. Hiermee gaf Holtrops analyse steun aan de monetaire opvattingen van Friedman. Uit zijn onderzoek trok Holtrop drie beleidsconclusies. De eerste was dat het onzeker was in hoeverre het monetaire beleid had bijgedragen aan de realisatie van de beleidsdoelstellingen van economische groei en werkgelegenheid in

de beschouwde periode. Wat de beleidsdoelstellingen van inflatie en betalingsbalansevenwicht betrof, was Holtrop conclusie over de bijdrage van het monetaire beleid terughoudend en betwijfelde hij de mogelijkheid om in een open economie de liquiditeitenmassa te beheersen. Zijn derde conclusie was dat het kredietbeleid overwegend anticyclisch was, maar dat het financieringsgedrag van de overheid daarbij verstorend had gewerkt (Holtrop, 1971).

Holtrops statistische verificatie lokte een stroom van kritiek uit. Deels was die van statistische en methodologische aard omdat een theoretische grondslag voor het regressiemodel ontbrak. Van ernstige aard was Seldens kanttekening dat Holtrop niet zijn eigen theorie toetste maar de bestedingsbenadering van Keynes. Scherp was ook de kritiek op de gevolgde werkwijze die als weinig professioneel werd aangemerkt. Terecht heeft Van Straaten Holtrop econometrische exercitie dan ook getypeerd als een *bridge too far* (Van Straaten, 1986). Op de Bank leidde dit debat tot de geleidelijke terzijdestelling van Holtrops monetaire analyse in de praktische beleidsanalyse in het Jaarverslag van de Bank. Hierbij vervulde *ESB* geen rol van betekenis.

HET MODERNE NEDERLANDSE MONETARISME IN *ESB*

Het was de Rotterdamse hoogleraar P. Korteweg die met zijn besprekingen van het Bankverslag in *ESB* van de jaren 1972–1975 het Bankbeleid ging beoordelen vanuit een monetaristisch gezichtspunt (Korteweg, 1973; 1974; 1975; 1976a). Daarmee brak een nieuwe fase in het Nederlandse monetaire debat aan. Die bracht niet alleen analytische vernieuwing, maar vooral ook meer scherpte in de beoordeling van het gevoerde monetaire beleid en de gehanteerde instrumenten. Het onversneden monetarisme won hierdoor terrein in Nederland, en schiep bovendien een wetenschappelijk discussieforum in *ESB*. In zijn commentaar op het Bankverslag over 1972 constateert Korteweg dat de creatie van liquiditeiten door het geldschepende bankwezen zichtbaar uit de hand was gelopen. Dit thema zal in verschillende gedaanten terugkeren in Kortewegs opvolgende besprekingen van de Jaarverslagen van de Bank. Heel uitgesproken is bijvoorbeeld zijn commentaar in mei 1976 (Korteweg, 1976b). Daarin spreekt hij waardering uit voor het feit dat bankpresident Zijlstra meer dan ooit tevoren zijn verslag in het teken stelt van de wetenschappelijke analyse van de randvoorwaarden van het sociaal-economische beleid. Deze randvoorwaarden betreffen de mate van geldgroei, het begrotingstekort, het beslag van de collectieve sector op de nationale middelen,

alsook het rendement van het geïnvesteerde vermogen en de aard van het wisselkoersstelsel. Het zijn deze criteria die Korteweg gebruikt als toetssteen bij zijn beoordeling van het Jaarverslag en de afgelegde beleidsverantwoording. In dat verband stelt hij dat aanhoudende inflatie betekent dat het geld minder schaars wordt in verhouding tot het nationale product. Een voortdurende algemene prijsstijging, zo betoogt Korteweg, kan daarom alleen optreden indien de groei van de geldhoeveelheid aanhoudend hoger is dan de trendmatige groei van de productie. Hieruit volgt logischerwijs de monetaire beleidsnorm en het oordeel. In zijn bespreking van het verslag over 1975 stelt Korteweg vast dat deze ook door Zijlstra onderschreven norm in de periode 1966–1975 telkens beduidend is overschreden. Hierdoor is een te grote speelruimte ontstaan voor inflatie, ongeacht of er naar de liquiditeitenmassa dan wel naar de geldhoeveelheid wordt gekeken. Korteweg preferert overigens de geldhoeveelheid als maatstaf omdat die naar zijn oordeel minder arbitraire correcties vergt. Hij besluit met een pleidooi voor een vooraf door de Bank aangekondigde toelaatbare geldgroei als instrument tot inflatiebeheersing. Dat zou volgens hem moeten neerslaan in een vaste geldgroei-regel, daarbij wijzend op de successen van deze beleidsstrategie in landen als Duitsland, Zwitserland en de VS. Een geldgroei-regel zou bovendien de vorming van verwachtingen gunstig beïnvloeden en zekerheid in de besluitvorming door de deelnemers aan het economische leven bevorderen. In zijn latere monetaire beschouwingen – soms samen met Bomhoff – zou Korteweg dit monetaristisch standpunt met afwijzing van een activistisch economisch beleid regelmatig herhalen (Korteweg, 1976a; 1976b; 1980a; 1980b; Korteweg en Bomhoff, 1977a; 1977b). Van de zijde van de Bank werd soms, zoals in 1973 en 1974 door respectievelijk Dierick en Fase, afwijzend gereageerd op Kortewegs analyses (Dierick, 1973; Fase, 1974). Maar ook anderen in *ESB* waren kritisch vanwege de stelligheid zonder nadere nuance, die voorbijging aan de feitelijke werkelijkheid van de beleidswereld. Hierin trad een wending op naar een meer marktconform beleid dat los stond van de invloed van het monetarisme. In zijn commentaren gaat Korteweg hier grotendeels aan voorbij, wat een zekere vertekening van de historische werkelijkheid geeft.

Ter afsluiting van zijn beoordelingen publiceerde Korteweg in 1980 nog twee met elkaar samenhangende vervolgartikelen in *ESB* (Korteweg, 1980a; 1980b). Deze geven een fraaie synthetische beschouwing over het monetaire beleid in Nederland. Daarbij staan de doeleinden en beleidsdilemma's enerzijds en de gebruikte beleidsinstrumenten en indicatoren anderzijds centraal. Hij stelt onder meer vast dat langzamerhand de Bank vat heeft gekregen op haar voornaamste taak van inflatiebestrijding, maar door te kiezen voor de liquiditeitsquote als beleidsindicator een verkeerde en ondoelmatige keuze heeft gemaakt. Met de afstemming van de groei van geldhoeveelheid of liquiditeitenmassa op de trendmatige reële groei maakte het monetaire beleid sinds ongeveer 1978 een ommezwaai in de richting van een monetaristisch beleid. Toch heeft de Bank een dergelijk beleid vanwege de openheid van de economie nooit voorgestaan. Zijlstra sprak wel van 'een gematigd monetarisme'. Daar bedoelde hij mee te zeggen dat

money matters voor een gezonde economische ontwikkeling, mits er ook voldaan wordt aan bepaalde voorwaarden voor loonvorming en overheidsfinanciën.

Overigens leidde een in die tijd door mij verrichte statistische causaliteitsanalyse à la de aanpak van Granger, Sims en Zellner tot de slotsom dat er geen oorzakelijk verband kon worden vastgesteld tussen geld en nationaal inkomen. Die conclusie uit mijn Rotterdamse oratie gold voor zowel de primaire liquiditeitenmassa als een ruimer geldbegrip (Fase, 1981). Die bevinding ontlokte bankpresident Zijlstra in een persoonlijke brief van 8 mei in dat jaar aan mij de opmerking: “Dat geen enkele causale samenhang kan worden gevonden tussen liquiditeitenmassa en nationaal inkomen moet de president van de Nederlandsche Bank tot grote droefenis stemmen.” Hij voegde hier nog aan toe de vraag: “(...) is het onderzoek dat Holtrop instelde in zijn voordracht voor de Akademie hiermede volstrekt begraven?” Het voorgaande maakt duidelijk wat Zijlstra’s antwoord op die retorische vraag was.

BESLUIT EN CONCLUSIES

Uit het voorgaande kan worden geconcludeerd dat de publicatie van Schumpeters Rotterdamse voordrachten in *ESB* het monetaire debat in ons land heeft aangewakkerd en niet zonder vrucht bleef. Deze vrucht was in de eerste twee debatrondes een weloverwogen monetaire beleidsstrategie die het monetaire denken op de centrale bank en de academische wereld verdiepte. *ESB* was hierbij het Nederlandse discussieforum bij uitstek en bracht tevens de aansluiting met de monetaire tradities elders.

Wat betreft de debatten in de derde en vierde ronde was *ESB* alleen een wetenschappelijk forum voor de laatste, terwijl de derde zich buiten *ESB* om voltrok, dat toen voornamelijk het forum bood voor de discussie over het voor het beleid belangrijke Vintaf-model van het CPB waarin de kosten en uitstoot van arbeid hoofdzaak waren. Toch was deze gedachtewisseling niet zonder gevolgen voor het monetaire denken en beleid in ons land dat hierdoor een ander accent kreeg.

Het debat in de vierde ronde was voornamelijk van intellectuele aard en betrof vooral de uitleg van beleidsinzichten uit het monetarisme voor een breed publiek. Het was daarom overwegend didactisch, zonder duidelijke beleidsimplicaties. *ESB* speelde hierin vooral de journalistieke rol van voorlichtend forum, hetgeen prikkelend was voor beleid en denken. De concrete beleidsinvloed was echter gering.

Nu in onze tijd monetaire politiek niet langer een nationale aangelegenheid is, hebben achteraf bezien de monetaire debatten in ons land geleid tot aansluiting bij de gemeenschappelijk monetaire beleidstradities in de wereld van centrale banken. Dat is doelmatig en vergemakkelijkt de internationale monetaire discussie en samenwerking.

De monetaire beleidsgeschiedenis waarvan dit artikel verslag doet, illustreert bovendien dat over de jaren heen de monetaire beleidsproblemen heftig wisselen naar inhoud en strekking. Het hedendaagse beleidsdilemma van te weinig inflatie of zelfs deflatie en de zeer ruime geldhoeveelheid in de Europese Monetaire Unie en elders levert hiervoor het bewijs. Het monetaire debat beweegt daarin mee, en als het goed is de journalistieke koers van *ESB* eveneens.

LITERATUUR

- Bos, H.C. (1956) *A discussion on methods of monetary analysis and norms for monetary policy*. Rotterdam.
- Dierick, A.M. (1973) *Monetaire analyse*. *ESB*, 58(2914), 981–982.
- Fase, M.M.G. (1974) Prijzen, liquiditeiten en de monetaristische visie. *ESB*, 59(2965), 721–724.
- Fase, M.M.G. (1981) *Op het breukvlak van macro- en micro-economie*. Leiden/Antwerpen: Stenfert Kroese.
- Fase, M.M.G. (1994) Rise and demise of Dutch monetarism: or, the Schumpeter-Koopmans-Holtrop connection. *History of Political Economy*, 26(1), 21–38.
- Fase, M.M.G. (2000) *Tussen behoud en vernieuwing: geschiedenis van de Nederlandsche Bank 1948–1973*. Den Haag: Sdu.
- Fase, M.M.G., M.J. 't Hooft-Welvaars, H.W. Lambers en J. Zijlstra (red.) (1982) *Neutraal geld: een keuze uit de geschriften van prof. mr. J.G. Koopmans*. Leiden/Antwerpen: Stenfert Kroese.
- Holtrop, M.W. (1971) *Over de doeltreffendheid van de monetaire politiek: Nederlandse ervaringen 1954–1969*. Amsterdam: KNAW.
- Koopmans, J.G. (1925) De zin der bankpolitiek: Schumpeter contra Keynes. *De Economist*, 74(1), 798–818 (herdrukt in Fase et al., 1982).
- Koopmans, J.G. (1933) Zum Problem des ‘Neutralen’ Geldes. In: F.A. Hayek (red.), *Beiträge zur Geldtheorie*. Wenen: Springer, 211–359 (herdrukt in Fase et al., 1982).
- Koopmans, J.G., M.W. Holtrop, H.J. Witteveen en J. Tinbergen (1954) *Monetaire uiteenzettingen*. Rotterdam (gebundelde overdrukken uit *ESB*).
- Korteweg, P. (1973) Jaarverslag 1972 van De Nederlandsche Bank. *ESB*, 58(2899), 400–402.
- Korteweg, P. (1974) Jaarverslag 1973 van De Nederlandsche Bank. *ESB*, 59(2951), 408–418.
- Korteweg, P. (1975) Jaarverslag 1974 van De Nederlandsche Bank. *ESB*, 60(3004), 532–537.
- Korteweg, P. (1976a) Inflatie, stagnatie en het budgettaire en monetaire beleid: enkele notities bij het Jaarverslag 1975 van De Nederlandsche Bank. *ESB*, 61(3053), 476–481.
- Korteweg, P. (1976b) Activisme of automatie in de monetaire politiek? *ESB*, 61(3054), 500–502.
- Korteweg, P. (1980a) Monetair beleid in Nederland (I): doeleinden en dilemma’s. *ESB*, 65(3280), 1256–1264.
- Korteweg, P. (1980b) Monetair beleid in Nederland (II): instrumenten en indicatoren. *ESB*, 65(3281), 1284–1291.
- Korteweg, P. en E.J. Bomhoff (1977a) Monetarisme: voor of tegen. *ESB*, 62(3098/9), 336–339.
- Korteweg, P. en E.J. Bomhoff (1977b) Inflatie en productiegroei in 1977: een monetaristische voorspelling voor Nederland. *ESB*, 62(3104), 456–459.
- Posthuma, S. (1926) De zin der bankpolitiek. *De Economist*, 75(1), 423–458.
- Schumpeter, J.A. (1925) Oude en nieuwe bankpolitiek I, II, III. *ESB*, 10(496; 497; 498), 552–554; 574–577; 600–601.
- Selden, R.T. (1975) A critique of Dutch monetarism. *Journal of Monetary Economics*, 1(2), 221–232.
- Straaten, A.J. van (1986) *Veertig jaar monetaire en financiële analyse door de Nederlandsche Bank*. Amsterdam: NIBE.
- Verrijn Stuart, G.M. (1935) De maatstaf der geldvoorziening. *De Economist*, 83(1), 695–726.

De ESB-discussie over het jaargangenmodel van Den Hartog en Tjan

Een van de meest spraakmakende discussies in *ESB* over het voeren economische beleid en de rol die de kwantitatieve analyses van het CPB daarbij wel of niet zouden moeten spelen, vond plaats in de tweede helft van de jaren zeventig. De directe aanleiding voor dit dispuut was de publicatie in 1975 van het nieuwste VINTAF-model door drie CPB'ers, als een preadvies voor de Vereniging voor de Staathuishoudkunde.

JARIG VAN SINDEREN

Hoofdeconoom bij de Autoriteit Consument & Markt en hoogleraar aan de Erasmus School of Economics van de Erasmus Universiteit Rotterdam. Met dank aan Henk Don voor opmerkingen.

Het VINTAF-model van het CPB was geïnspireerd op de nieuwe productiefunctie die Hans den Hartog en Jimmy Tjan begin jaren zeventig hadden ontwikkeld (Den Hartog en Tjan, 1974). Deze productiefunctie gaf, door middel van een klei-klei-jaargangen-productiestructuur, een verklaring voor de sterk oplopende werkloosheid tussen 1970 en 1975. 'Klei-klei' betekent dat substitutie tussen arbeid en kapitaal zowel binnen een jaargang als tussen de jaargangen technisch niet mogelijk is.

In het preadvies uit 1975 werd het nieuwe VINTAF-model voor het eerst gepubliceerd (Den Hartog *et al.*, 1975). In dit model werd, naast de aanbodstructuur van de jaargangen (vintages), ook de vraag gemodelleerd. Vandaar de naam VINTAF: een *vintagesmodel* gecombineerd met *afzet*.

In de jaren zestig en begin jaren zeventig was de productiefunctie in het CPB-model traditioneel. Hierbij ging

men ervan uit dat arbeid en kapitaal makkelijk substitueerbaar zijn. In die constellatie is de arbeidsintensiteit van de productiestructuur bij een verandering in de verhouding van de kapitaalkosten en de arbeidskosten gemakkelijk aan te passen. Wordt arbeid relatief duurder, bijvoorbeeld door krapte op de arbeidsmarkt, dan gaan we kapitaalintensiever produceren; wordt kapitaal duurder, dan wordt een economie arbeidsintensiever. Omdat in de jaren zestig en begin jaren zeventig de werkloosheid zeer laag was, leek het alsof de arbeidsmarkt altijd in evenwicht was. Onderdirecteur Hans Weitenberg in een interview: *“Werkloosheid konden we voor de introductie van VINTAF niet goed duiden. Het model 69c [het model dat voorafgaande aan VINTAF gebruikt werd; JvS] was een typisch mutatiemodel, van jaar op jaar. En weliswaar was in 1970 de werkloosheid nog niet zo explosief zichtbaar, maar toen waren al wel alternatieven voor werkloosheid aanwezig in de vorm van de nieuwe wettelijke regelingen (met name de WAO).”* (Passenier, 1994)

Begin jaren zeventig begon de werkloosheid op te lopen. Tussen 1970 en 1976 steeg het werkloosheidscijfer met een factor 4, van 0,8 naar 3,1 procent van de beroepsbevolking. Tegelijkertijd stegen de nominale lonen met ongeveer tien procent per jaar. De inflatie was rond de acht procent in die periode, zodat de reële loonstijging fors lager lag dan de nominale. De arbeidsinkomensquote (meestal afgekort als AIQ, zijnde het aandeel van beloning voor de factor arbeid in het nationale inkomen) steeg van 77,8 in 1970 naar 86,4 in 1975. Deels lag de oorzaak van de forse AIQ-toename in de stijging van de reële lonen, deels in de sterke stijging van de werkgeverslasten.

Het was de analyse van Den Hartog en Tjan die hel-

der maakte waarom de relatie tussen *investeringen, lonen, prijzen en arbeidsplaatsen* (de titel van hun werkdocument uit 1974) niet zo eenvoudig lag als tot dan gedacht werd. Met hun model als uitgangspunt bestaat de productiecapaciteit uit verschillende jaargangen kapitaalgoederen. De arbeidsproductiviteit neemt van jaargang op jaargang toe door de in de jaargangen belichaamde technische vooruitgang. Wanneer een jaargang eenmaal is geïnstalleerd, blijft deze jaargang-productiviteit constant. Stijging van de arbeidskosten zal ertoe leiden dat oude jaargangen niet meer rendabel zijn en afgestoten worden. Dat betekent dat daarmee ook een stuk werkgelegenheid verdwijnt. Afhankelijk van de winstverwachtingen van ondernemers kunnen oude jaargangen vervangen worden door nieuwe machines, maar die zijn minder arbeidsintensief dan de eerdere jaargangen productiemiddelen. Wordt de oude productiecapaciteit alleen maar vervangen, dan zal hierdoor de werkloosheid oplopen. De enige remedie die dan ook helpt om afbraak van werkgelegenheid te voorkomen, is óf om te voorkomen dat oude jaargangen versneld afgeschreven worden, óf om de investeringen in nieuwe jaargangen fors op te schroeven. Het matigen van de reële loonkosten is dan ook absoluut noodzakelijk om afbraak van werkgelegenheid te voorkomen, aldus de analyse. *“De studie wordt ook in artikelvorm aan ESB aangeboden, maar de redactie stuurt hem terug. De redacteur zal dit later als de grootste fout uit zijn loopbaan gedenken.”* (Passenier, 1994) Mede daardoor duurde het tot 1975 voordat het werkdocument van Den Hartog en Tjan daadwerkelijk aandacht in de pers kreeg. In een NRC-artikel wordt dan voor het eerst gewag gemaakt van de planbureau-studie.

Op basis van de nieuwste variant van VINTAF, het VINTAF-II-model (VINTAF-II, 1977), werden de prognoses over vooral de werkloosheid steeds pessimistischer. Zo voorspelde de Centraal Economische Commissie (CEC) (1977) een stijging van de werkloosheid tot meer dan 275.000 arbeidsjaren in 1980 (Driehuis en Van der Zwan, 1978). Dat betekende dat de werkloosheid in procenten van de beroepsbevolking zou verdubbelen. Alleen door loonkostenmatiging gecombineerd met ‘verdere’ ombuigingen zou een dergelijk drama kunnen worden voorkomen, aldus deze ambtelijke adviescommissie voor de regering onder voorzitterschap van Frans Rutten, secretaris-generaal van EZ. De werkloosheid liep uiteindelijk op naar 274.000 arbeidsjaren in 1981. In 1984 bedroeg de werkloosheid bijna 500.000 (acht procent van de beroepsbevolking).

DE PROBLEMEN MET MODEL EN ADVISERING VOLGENS WIM DRIEHUIS EN ARIE VAN DER ZWAN

ESB heeft een hoofdrol gespeeld in de discussie die ontstond in reactie op de beleidsadviezen die men op het nieuwe CPB-model baseerde. Deze discussie werd geïnitieerd door Wim Driehuis en Arie van der Zwan (zie Driehuis en Van der Zwan (1978) waarin de belangrijkste ESB-artikelen zijn gebundeld). Vrijwel alle zichzelf respecterende Nederlandse economen namen eraan deel. Het dispuut in ESB concentreerde zich rond een aantal belangrijke thema's: het gebruik van modellen bij de beleidsvoorbereiding, het daarop gebaseerde advies dat loonmatiging noodzakelijk was om de Nederlandse economie weer gezond te krijgen, en de

vooringenomenheid van beleidsadviseurs en beleidsvoorbereiders. Allereerst hadden Driehuis en Van der Zwan veel kritiek op het nieuwe CPB-model: VINTAF-II. Afgezien van meer technische kritiek op het model, hadden zij veel bedenkingen bij de onderbouwing van de analyse van de werkloosheidsoorzaak via het jaargangenmodel. Zo constateerden ze dat kleine wijzigingen in veronderstellingen over bijvoorbeeld de afstootconditie voor oude jaargangen of in de veronderstelling rond de in de jaargangen belichaamde technische ontwikkeling, van invloed waren op de effectiviteit van de loonmatiging. Anderen echter onderschreven wel de technische kritiek, maar niet de conclusies van Driehuis en Van der Zwan. Kuipers *et al.* (1978) bijvoorbeeld lieten inderdaad zien dat de arbeidsvraagvergelijking van het jaargangenmodel erg instabiel was. Zij toonden echter ook aan dat de analyse van Den Hartog en Tjan, mits enigszins geamendeerd, wel aannemelijk kon maken dat er in 1978 een zeer groot deel van de werkgelegenheid die verbonden was aan oude machines in ons land, wel degelijk in gevaar was. Zij concludeerden dat, gelet op de rentabiliteit, in 1976 bijna 200.000 arbeidsplaatsen eigenlijk afgestoten hadden moeten worden, maar dat veel bedrijven de oude capaciteit handhaafden, hopen op betere tijden. Kuipers *et al.* (1978): *“Tenslotte nog een opmerking over het beleid gericht op een vergroting van het aantal arbeidsplaatsen. ... [men] kan slechts concluderen, dat het voor het behoud van het aantal arbeidsplaatsen van groot belang is, dat de reële arbeidskostenstijging wordt beperkt. (...) Een matigingsbeleid [kan] niet verhinderen, dat ten gevolge van het optreden van secundaire arbeidsplaatseffecten de vooruitzichten nog uitzonderlijk somber zijn.”* Knecht *et al.* (1978) maakten in hun analyse helder dat het wel of niet meenemen van de Phillips-curve in de loonvergelijking veel invloed heeft op de effectiviteit van loonmatiging. Zij lieten in een artikel zien dat de loonmatigingseffectiviteit sterk kan variëren wanneer men in het model kleine wijzigingen aanbrengt, maar dat de hoofdconclusies niet veranderen.

De vooringenomenheid van de beleidsvoorbereiding illustreerden Driehuis en Van der Zwan aan de hand van een modelvariant. Een loonmatiging leidt op de middellange termijn niet tot een herstel van investeringen. Toch pleitte de CEC voor loonmatiging. Dat was vooringenomen, vonden zij. Verder werkten ombuigingen op de overheidsuitgaven helemaal niet zo gunstig uit, omdat het effect daarvan op de effectieve vraag altijd negatief is. Knoester en Van Sinderen (1980) maakten later duidelijk dat deze uitkomst van het VINTAF-II-model vooral ook een gevolg was van het uit het model weglaten van een monetaire sector. Zij lieten zien dat een onafhankelijke monetaire politiek het fiscale beleid kon versterken of neutraliseren.

HOE KIJKEN WE NU, BIJNA VEERTIG JAAR LATER, TEGEN DEZE DISCUSSIE AAN?

De discussie over economische politiek zoals gevoerd aan het eind van de jaren zeventig was een eerste aanzet om weg te geraken van het pure keynesiaanse denken. Deze verandering werd geïnitieerd door het CPB. Dat er meer aandacht voor de aanbodstructuur moest komen, werd aan het eind van de jaren zeventig steeds duidelijker. Daartoe heeft het CPB met de jaargangen-analyse het fundament gelegd.

De echte omslag in het beleid kwam pas met het akkoord van Wassenaar van 1982, toen vakbonden en werkgevers afspraken om de lonen fors te matigen. Frank Kalshoven (1997): *“De belangrijkste achtergrond van ‘Wassenaar’ is hierbij stelselmatig over het hoofd gezien: het nieuwe Planbureau-model dat in embryonale vorm in 1973 het licht zag. (...) Het economieblad ESB kwam kolommen te kort voor een hoog oplopend economiedebat.”*

Het heeft wel even geduurd voordat het CPB deze omslag van vraag- naar aanbod-denken had omgezet in meer aandacht voor de impact van allerlei incentives op de economie. Kalshoven (1997): *“Het eerste voorbeeld is het op orde brengen van de openbare financiën in het begin van de jaren tachtig, een tijd waarin het financieringstekort ternauwernood onder de 10 procent bleef, ondanks hoge belastingtarieven. Op Economische Zaken was behoefte aan de analyse van belastingverlaging, al dan niet in combinatie met gelijktijdige bezuinigingen. De Planbureau-modellen gaven het verkeerde antwoord: geen of weinig effect op groei en werkgelegenheid. Dit was flagrant in strijd met de recentste economische inzichten, maar gegeven de ijzeren reputatie van het CPB impliceerde dit dat het voeren van goed beleid onmogelijk was.”*

Omdat het inderdaad steeds duidelijker werd dat er iets moest gebeuren met de modelmatige analyses van het

CPB, gingen de toenmalige directeur Gerrit Zalm van de directie AEP van EZ en ikzelf, toen hoofd onderzoek van EZ, samen met Jean Frijns van het CPB op studiereis langs overheidsinstellingen en universiteiten in de VS. De bedoeling van deze reis was om het CPB ervan te overtuigen dat het tijd werd om naast de macro-economische modellen ook algemeen-evenwichtsmodellen te ontwikkelen. Deze laatste modellen zijn veel geschikter om de effecten van de veranderingen in belastingtarieven te genereren dan de door het CPB gehanteerde macro-economische modellen. Macromodellen letten vooral op de effecten op de bestedingen; algemeen-evenwichtsmodellen letten op de gevolgen voor de inspanningsbereidheid van mensen. Deze modellen werden in de VS gebruikt bij het bepalen van de ‘incentive-effecten’ van de belastingverlaging van 1981 (ERTA) en om de impact te doorgronden van de belastingvereenvoudiging van 1986 (TRA). Veel van de gesprekspartners waren verbaasd over feit dat er in ons land zo sterk vertrouwd werd op de macro-analyses. Zowel de wetenschappers als de beleidsmensen in de VS zagen veel meer in het construeren van simpele doorzichtige modellen om specifieke vragen te beantwoorden, dan om grote al-omvattende modellen te hanteren. Dat was ook niet gebeurd bij het bepalen van de effecten van de lastenverlichtingen en verschuivingen in de VS. Larry Summers, een van de gesprekspartners en toentertijd verbonden aan Harvard, was een van deze critici.

Van Sinderen (1987): *“Volgens Summers is het essentieel om de ‘natural rate of unemployment’ te modelleren in een situatie met een werkloosheid die zo hoog is als in ons land. Of dat in een evenwichtssetting of in een macro-setting gebeurt, doet niet zoveel ter zake. Volgens Summers zullen grote modellen steeds minder belangrijk worden. Verlaging van belastingen is vanzelfsprekend een goede zaak in een land waarin de tarieven torenhoog zijn zoals in Nederland.”*

Met Zalm als CPB-directeur zijn de microgefundeerde modellen er uiteindelijk ook gekomen. Hij zei in een interview met Kees Caljé (1992) in de *NRC* dat hij het als zijn ambitie zag om nog voor zijn vertrek bij het CPB de synthese van macromodellen en algemeen-evenwichtsmodellen te bewerkstelligen. Dat is niet echt gelukt, maar zijn wens om met dit type modellen “veel meer de diepte in te gaan” is wel verwezenlijkt.

De discussie over het gebruik van modellen bij de beleidsvoorbereiding wordt niet meer gevoerd. Dat heeft alles te maken met feit dat de beleidsvarianten minder gebaseerd zijn op macro-modellen, maar dat ook microsimulatiemodellen, zoals MIMIC, momenteel een belangrijke rol spelen bij de beleidsvoorbereiding. Deels heeft het einde van deze discussie ook te maken met het feit dat de randvoorwaarden voor het beleid meer en meer bepaald worden in Brussel.

Toch wordt er door veel economen nostalgisch gekeken naar een discussie tussen vakgenoten zoals gevoerd ten tijde van de publicatie van het VINTAF-II-model. Misschien kan *ESB* proberen om iets vergelijkbaars te ontketenen rond het beleid van de ECB, en de impact daarvan op de economische stabiliteit en de euro. Het is maar een idee.

LITERATUUR

Caljé, K. (1992) De enige linkse liberaal van Nederland; profiel van Gerrit Zalm. *NRC*, 14 september.

Centraal Economische Commissie (1977) Een economische verkenning van de periode 1976–1981. In: W. Driehuis en A. van der Zwan (red.) (1978) *De voorbereiding van het economisch beleid kritisch bezien*. Leiden/Antwerpen: Stenfert Kroese, 237–268.

Driehuis, W. en A. van der Zwan (red.) (1978) *De voorbereiding van het economisch beleid kritisch bezien*. Leiden/Antwerpen: Stenfert Kroese.

Hartog, H. den, Th.C.M.J. van de Klundert en H.S. Tjan (1975) De structurele ontwikkeling van de werkgelegenheid in macro-economisch perspectief. In: *Werkloosheid, Preadviezen voor de Vereniging voor de Staatshuishoudkunde* (1975). Den Haag: Martinus-Nijhoff, 49–110.

Hartog, H. den, en H.S. Tjan (1974) Investerings, lonen, prijzen en arbeidsplaatsen. *CPB Occasional Papers*, 2.

Kalshoven, F. (1997) Zalm had een zwembandje. *De Volkskrant*, 17 mei.

Knegt, L., A. Knoester, R.S.G. Lenderink en N. van der Windt (1978) Macro-economisch beleid en VINTAF-II: een gevoeligheidsanalyse. In: W. Driehuis en A. van der Zwan (red.) (1978) *De voorbereiding van het economisch beleid kritisch bezien*. Leiden/Antwerpen: Stenfert Kroese, 209–236.

Knoester, A. en J. van Sinderen (1980) Over de monetaire gevolgen van de betalingsbalans. *Maandschrift Economie*, 44, 144–174.

Kuipers, S.K., J. Muysken en J. van Sinderen (1978) De werkgelegenheidsontwikkeling in Nederland sinds 1970; een nadere analyse. *ESB*, 63(3160), 648–652.

Passenier, J. (1994) *Van planning naar scanning. Een halve eeuw planbureau in Nederland*. Groningen: Wolters Noordhoff.

Sinderen, J. van (1987) *De modellering van belastingheffing in traditionele macro-modellen en algemeen evenwichtsmodellen (verslag studiereis VS)*. Den Haag: AEP, EZ.

VINTAF-II (1977) Een macro-model voor de Nederlandse economie op middellange termijn (VINTAF-II). *CPB Occasional Papers*, 12. Den Haag: CPB.

PENNENTWISTEN

Interview met **Wim Driehuis en** **Arie van der Zwan**

TREVOR STAM
Redactiemedewer-
ker ESB

Wim Driehuis, emeritus hoogleraar aan de Universiteit van Amsterdam, en Arie van der Zwan, emeritus hoogleraar aan de Erasmus Universiteit, blikken terug op vijf artikelen, getiteld 'De voorbereiding van het economisch beleid kritisch bezien', die in 1977 en 1978 in ESB verschenen.

Hoe is het idee tot stand gekomen om de vijf artikelen 'De voorbereiding van het economisch beleid kritisch bezien' in 1977 en 1978 te schrijven? Wiens initiatief was het in eerste instantie?

"Er werd in de jaren zeventig volop door economen van vrijwel alle universiteiten gediscussieerd over de economische politiek en de modellen van het CPB. Het gaat om zeker dertig personen. De voetnoten bij het geschrevene getuigen daarvan. Wij hebben elkaar voor het eerst ontmoet tijdens een van de vele openbare debatten over economische politiek die de FEB van de UvA in die tijd organiseerde. Nadien hebben we ideeën en gedachten uitgewisseld en ontstond er een soort synthese die we besloten op te schrijven. Ieder van ons had toen overigens reeds enige kritische artikelen gepubliceerd over verwante onderwerpen."

De analyse valt uiteen in niet-modelmatige en modelmatige aspecten. Hoe hebben jullie de taken onderling over de diverse artikelen verdeeld?

"Toen de eerste teksten op tafel moesten komen, was er sprake van een taakverdeling waarin Driehuis de modelmatige zaken voor zijn rekening nam en Van der Zwan de economisch-politieke aspecten. Daarna ontstond er een

gemeenschappelijk document waarin er van een taakverdeling geen sprake meer was."

Hebben jullie destijds gezamenlijk specifiek ESB uitgekozen om jullie serie artikelen te publiceren? Was het aanvankelijk het idee om vijf of zes artikelen aan te leveren?

"We dienden een tekst in bij ESB, omdat we dit medium geschikt achtten voor een brede discussie. De redactie besloot toen om het manuscript in tweeën te knippen. Dat er daarna veel reacties loskwamen, is te danken aan de redactie van ESB. De aard en omvang daarvan noopten ons om uitvoerig te reageren, om aldus niemand tekort te doen. Zo verschenen er nog drie afleveringen van onze hand. De hele discussie in ESB is toen ook samengevat in een boek dat in 1978 verscheen onder dezelfde titel als van de artikelen."

ESB heeft het debat rondom jullie artikelen verder aangezwengeld. Hadden jullie verwacht dat er zo velen zouden reageren en schrijven?

"Wij hadden geen verwachtingen over aard en omvang van de reacties. De reactie van het CPB was uiteraard het belangrijkste, hoewel het debat ook ging over de werkzaamheden van de CEC en de toenmalige Commissie van Economische Deskundigen van de SER. Vergeet niet dat er ook buiten ESB over onze artikelen veel gediscussieerd en gepubliceerd werd."

In het derde artikel zijn jullie uitvoerig ingegaan op de commentaren en reacties. Wie waren jullie medestanders en/of tegenstanders? Welke commentaren blijven jullie heden ten dage nog steeds bij?

“Er waren zowel medestanders als critici. We bewaren geen specifieke herinneringen aan personen of teksten.”

Den Hartog heeft uiteindelijk ook gereageerd met twee artikelen in ESB. Zijn mede-auteur was Weitenberg. Van de Klundert van het CPB reageerde ook in ESB. Waar was Tjan van het CPB?

“Het CPB liet zijn twee onderdirecteuren reageren, om te laten zien dat ze onze opmerkingen serieus namen. Hun betoog kwam erop neer dat zij het met ons eens waren dat modellenbouw een voortdurend proces van reflectie en evaluatie was, maar dat dit proces bij VINTAF-II in die dagen niet aan de orde was. Onze kritiek op het zogenoemde aanbodblok (jaargangenbenadering) werd niet geaccepteerd. Er bleven dus wezenlijke verschillen van mening bestaan ten aanzien van de economisch-theoretische fundamenten van het model en zijn gebruik in de voorbereiding van het economisch beleid door de Centraal Economische Commissie en de Commissie Economische Deskundigen van de SER.”

Jullie aanmerkingen op het VINTAF-II-model richtten zich onder andere op het aanbodblok. Op welke punten kon Den Hartog zich vinden in jullie kritiek en op welke onderdelen heeft hij jullie analyse gepareerd?

“Het CPB kon zich toentertijd niet permitteren het met ons eens te zijn. Daarvoor had het VINTAF-II-model inmiddels een te duidelijke en sterke invloed gehad op de inhoud van beleidsdocumenten en de economische politiek. Het zou dertig jaar duren voordat vanuit het CPB de volgende tekst het licht zag: *‘The model [VINTAF-II; red.] and the analysis flowing from it came as a bombshell. (...) This was the first time that a CPB model had attracted so*

much public attention. There was not only applause, but also heavy criticism. The criticisms, brought together in Driehuis and Van der Zwan (1978[d]), were rooted partly in econometrics, but above all in economic theory. (...) Several of the criticisms put forward by Driehuis and Van der Zwan and others were justified, and – although not altogether new to the CPB model builders of the time – they certainly stimulated further research.’ (CPB, 2006, p. 25)”

Hoe is de kwestie van de voorbereiding van het economisch beleid en de CPB-modellen opgepakt door de politiek? Welke politici of politieke partijen hebben het aangekaart in de Tweede Kamer?

“Van enige reactie van betekenis in de politiek kan niet worden gesproken, alhoewel er individuele politici waren die sympathiseerden. Het was in die tijd niet gebruikelijk om kritiek op het CPB te hebben, laat staan je ervan te distantiëren. Er waren toen nauwelijks alternatieve modellen voorhanden.”

Heeft de discussie uiteindelijk geleid tot herziening van de beleidsvoorbereiding en verfijning van het model? Hoe lang is er uiteindelijk gebruikgemaakt van VINTAFintaf II?

“VINTAF-II is in gebruik geweest tot en met het begin van de jaren tachtig. Het model werd toen vervangen door een jaarmodel genaamd FREIA en daarnaast een kwartaalmodel genaamd KOMPAS. Langzamerhand kwam het vaker voor om wetenschappelijke kritiek op de werkzaamheden van het CPB te hebben, en had men daar geleerd beter met die kritiek om te gaan. Zien wij het goed, dan lijkt in het huidige model, genaamd SAFFIER, de jaargangenbenadering verdwenen. Het CPB is nog steeds een belangrijk en waardevol instituut dat nu duidelijk bereid is om naar zichzelf te kijken. Hoewel men in 2006 niet kon vermoeden dat er in de jaren daarna een nieuwe – en nu breed gedragen – golf van kritiek zou losbarsten over nut en betekenis van (grote) macro-economische modellen.”

LITERATUUR

CPB (2006) Models and methods for economic policy; 60 years of evolution at CPB. CPB Discussion Paper, 55.

Driehuis W. en A. van der Zwan (1977a) De voorbereiding van het economisch beleid kritisch bezien (I). ESB, 62(3119), 828–835.

Driehuis W. en A. van der Zwan (1977b) De voorbereiding van het economisch beleid kritisch bezien (II). ESB, 62(3120), 856–863.

Driehuis W. en A. van der Zwan (1978a) De voorbereiding van het economisch beleid kritisch bezien (III). Inleiding. ESB, 63(3148), 316–319.

Driehuis W. en A. van der Zwan (1978b) De voorbereiding van het economisch beleid kritisch bezien (IV). Model-technische aspecten: de structuur van VINTAF-II. ESB, 63(3149), 348–357.

Driehuis W. en A. van der Zwan (1978c) De voorbereiding van het economisch beleid kritisch bezien (V). Beleidsaspecten en een perspectief. ESB, 63(3150), 376–385.

Driehuis, W. en A. van der Zwan (red.) (1978d) *De voorbereiding van het economisch beleid kritisch bezien*. Leiden/Antwerpen: Stenfert Kroese.

Hartog, H. den, en J. Weitenberg (1977a) Econometrische modellen en economische politiek (I). ESB, 62(3134), 1236–1242.

Hartog, H. den, en J. Weitenberg (1977b) Econometrische modellen en economische politiek (II). Toepassing VINTAF Model: CEC en CED projecties. ESB, 62(3135), 1269–1273.

Interview met Leo van der Geest

TREVOR STAM

Leo van der Geest was tussen 1978 en 1995 hoofdredacteur van *ESB*; tegenwoordig is hij directeur van het economisch onderzoeksbureau NYFER. Hij gaat in dit interview in op de VINTAF-discussie en de spraakmakende nieuwjaarsartikelen in *ESB*.

Naast het CPB en de heren Driehuis en Van der Zwan, wie waren er verder nog betrokken bij de VINTAF-discussie?

“De discussie was aangezwengeld door Driehuis van de UvA en Van der Zwan van de Erasmus Universiteit. Zij hadden kritiek op een nieuw model van het CPB, VINTAF-II. Een belangrijk onderdeel daarvan was dat er jaargangen voor kapitaalgoederen in zaten. Dus dat de investeringen in kapitaalgoederen niet behandeld werden als zijnde homogeen, maar dat er verschillende jaargangen in zaten en dat jaargangen op een gegeven moment afgeschreven werden. Er moest dan opnieuw geïnvesteerd worden, en dat zou dan werkgelegenheid genereren. Dat was een vrij fundamentele kritiek op het CPB-model, inhoudelijk maar ook met consequenties voor het beleid. Moest je sturen op loonmatiging als globale maatregel, of moest je gericht een bepaald type investeringen ondersteunen? Met het oog op deze discussie heb ik destijds als hoofdredacteur enkele economen uitgenodigd om hierop te reageren. Dat werd toen een hele discussie waaraan onder anderen Vermaat, hoogleraar macro-economie aan de VU, Kloek, econometrie aan de EUR, Peters uit Nijmegen en Schouten uit Tilburg deelnamen. Later is dat beantwoord door Den Hartog en Weitenberg van het CPB.”

*Zijn deze reacties op het artikel allemaal in *ESB* verschenen?*

“Ja, in 1977 zijn er twee artikelen van Driehuis en Van der Zwan gepubliceerd. En in 1978 zijn ook de commentaren hierop verschenen, waaronder de repliek van Driehuis en Van der Zwan in drie artikelen.”

Wat was de voornaamste kritiek op de CPB-modellen?

“De kritiek was heel divers. Driehuis en van der Zwan hadden verschillende aspecten aangestipt. Zij hadden technische kritiek, maar ook kritiek op hoe het model gebruikt werd in de beleidsvoorbereiding. Het waren vrij lange artikelen waarin op elk afzonderlijk aspect werd ingegaan. Het was een tamelijk technische discussie, maar tegelijkertijd had het ook belangrijke beleidsimplicaties.”

Zijn de VINTAF-II-modellen naar aanleiding van de grootschalige discussie uiteindelijk aangepast?

“VINTAF-II was een nieuw model. Het CPB sleutelt voortdurend aan zijn modellen, dus ik wil niet zeggen dat door de discussie een heel nieuw model is ontstaan. Maar de discussie was interessant omdat de modellen van het CPB voorheen altijd voor waar werden aangenomen. Toen gingen verschillende economen zich ermee bemoeien, bijvoorbeeld of het een goed model was, of de specificaties klopten, en welke aannames er werden gedaan. Eigenlijk mis je dat nu een beetje. Het CPB komt om de zoveel jaar met een nieuw model, maar je hebt eigenlijk weinig discussie onder economen over de validiteit van zo'n model.”

Als er toch discussie is, komt er dan ook repliek van het CPB?

“Jawel hoor, volgens mij staat het CPB best open op voor discussie. Er zijn echter niet zo veel economen die de discussie met het CPB aangaan.”

Wat zijn de verdere beleidsimplicaties van het VINTAF-II-model, afgezien van de sturing op loonmatiging?

“Het idee is dat er elk jaar nieuwe investeringen worden gedaan en die worden in een bepaald tempo afgeschreven (zoals een investering in machines), en dat mechanisme bepaalt in grote lijnen hoeveel banen er gecreëerd worden. Driehuis en Van der Zwan waren van mening dat je veel gericht op die investeringen moest sturen, en dan zou er vanzelf wel iets uitrollen voor de werkgelegenheid. Als je niet naar de investeringen keek maar alleen macro naar de werkgelegenheid, dan miste je eigenlijk het belangrijkste aangrijpingspunt. Zij waren van het sturen op investeringen, terwijl het globale beleid erop gericht was dat investeren een zaak is van de ondernemers. Men dacht: ‘Daar hebben wij als overheid geen invloed op, en we zien dan wel wat voor een werkgelegenheid eruit komt.’ Het beleid was op loonmatiging gericht, om op die manier de werkgelegenheid te stimuleren.”

*Is de rol van *ESB* essentieel geweest in deze discussie?*

“Jazeker, Driehuis en Van der Zwan waren zelf met het commentaar gekomen. Ik dacht: ‘hé, dat is interessant.’ Toen heb ik zelf economen uitgenodigd om te reageren op deze kwestie.”

Welke nieuwjaarsartikelen van Frans Rutten waren specifiek zeer spraakmakend?

“Het was in principe altijd spraakmakend, maar de ‘Voortgang met de Nieuwe Zakelijkheid’ uit 1987 was denk ik wel een van de belangrijkste artikelen van Frans Rutten. Met dit artikel werd er echt een grote beleidsomslag in de algehele rol van de overheid in de economie aangekondigd, en ook een omslag in het economisch denken. Eigenlijk stond er in elk artikel wat er in de komende kabinetsperiode als nieuwe beleidslijn werd ingezet. Elk artikel had wel een paar punten die gevoelig lagen. Iedereen wist dan dat er op die bepaalde terreinen iets in het beleid ging veranderen.”

Wie reageerden op de nieuwjaarsartikelen van Frans Rutten?

“Elk jaar reageerden er wel mensen, vaak uit Tilburg. En de commentaren van Schouten hadden altijd impact. Van Schaik zat in dezelfde vakgroep als Schouten en die reageerde altijd wel. Kuipers, hoogleraar in Groningen, reageerde ook wel eens. Het was zeer afhankelijk van het onderwerp van het nieuwjaarsartikel. De discussies gingen vooral over de beleidskeuzes. Het waren echte economendiscussies.

Je had destijds de commissie van economische deskundigen – de SER –, daar zaten alle topeconomen in. Daar werd het kabinetsbeleid voorgekookt. Rutten was de man achter de schermen die de meeste invloed had. Het departement Economische Zaken had dankzij Rutten een grote stem in het beleid.”

Was Rutten puur de man van de visie bij EZ?

“Hij was van de economische visies, maar dan zeer praktisch toegespitst op het beleid. Hij hield de economie goed bij, en had een goed gevoel voor welke richting het beleid op moest. Met die artikelen stuurde hij dat.”

Wat zijn uw eigen ervaringen als hoofdredacteur met Frans Rutten, bijvoorbeeld rondom de publicatie van de nieuwjaarsartikelen?

“De artikelen werden voor een groot deel door Rutten en ook door Jarig van Sinderen geschreven. Van Sinderen maakte vaak de aanzet voor de artikelen en dan schreef Rutten er aan mee. Als *ESB*-redacteur had ik altijd contact met Jarig van Sinderen. Ik had nooit rechtstreeks contact met Rutten.”

Keek de *ESB*-redactie uit naar Ruttens nieuwjaarsartikelen?

“Absoluut. Die artikelen haalden alle kranten, dus dat was altijd prima publiciteit voor *ESB*. Het nieuwjaarsartikel was het meest geciteerde artikel in de landelijke pers.”

Werden er speciale richtlijnen vanuit *ESB* opgelegd voor het schrijven van een nieuwjaarsartikel?

“Zoals elk artikel, moest ook het nieuwjaarsartikel goed onderbouwd zijn. Het moest aan de normale redactionele eisen voldoen. Op een gegeven moment werd het aantal woorden teruggedrukt. Er was verder geen onderscheid tussen nieuwjaarsartikelen en reguliere artikelen in *ESB*.”

Ook Ad Geelhoed heeft als opvolger van Frans Rutten een reeks nieuwjaarsartikelen geschreven. Deze gingen veelal over de Europese integratie. Wat was het verschil tussen de artikelen van Geelhoed en van Rutten?

“Geelhoed was van huis uit een jurist, terwijl Rutten econoom was. Geelhoed keek meer naar juridische en institutionele factoren. Het waren andersoortige artikelen dan die van Rutten, bijvoorbeeld: welke beleidsruimte blijft er over voor afzonderlijke landen. En er

was veel minder nadruk op macro-economische aspecten.

Zijn zorg was dat Europa steeds belangrijker werd in de beleidsbepaling. Dat had men in Nederland onvoldoende door. Europa was belangrijker dan men zich realiseerde. Dat probeerde hij steeds over het voetlicht te brengen. We kunnen in Nederland hoog en laag springen met ons beleid, maar eigenlijk worden de lijnen in Brussel uitgezet.”

Met dit artikel werd er echt een grote beleidsomslag in de algehele rol van de overheid in de economie aangekondigd

Wie mengden zich in de discussie met Geelhoed?

“Hij wilde zeker de discussie ontlocken bij anderen. Omdat hij een jurist was die institutioneel schreef, waren er een-op-een wel discussies maar minder dan bij Rutten. Er werd niet vaak rechtstreeks op de artikelen van Geelhoed gereageerd. Zijn nieuwjaarsartikelen werden wel aangehaald door economen of andere wetenschappers die zich richtten op de Europese economische integratie.”

Hebben de huidige nieuwjaarsartikelen dezelfde lading als ten tijde van Rutten?

“Als je de artikelen van Rutten nu leest dan zie je in principe niet zo veel vuurwerk. Het was meer dat de artikelen een lading hadden en een voorbode waren van wat er ging komen.

Er zijn op een gegeven moment discussies geweest over wie de richting van het beleid bepaalt. Zijn dat de politici of de ambtenaren? Hierna moest de SG zich meer op de vlakte houden om de minister niet in verlegenheid te brengen. Sweder van Wijnbergen heeft dat later als SG ondervonden. Onder minister Wijers kon Van Wijnbergen in zijn nieuwjaarsartikel zijn gang gaan. Mede omdat Wijers ook een econoom was en zich kon vinden in de analyses van Van Wijnbergen. Annemarie Jorritsma was een stuk minder blij met de nieuwjaarsartikelen. Zij was geen econoom, dus ze begreep ook niet altijd waarom Van Wijnbergen iets op een bepaalde manier formuleerde. Daarnaast vond ze dat Van Wijnbergen haar voor de voeten liep. Nu zullen de SG's wellicht wat voorzichtiger zijn met hun nieuwjaarsartikelen.”

LITERATUUR

Rutten, F.W. (1987) Voortgang met de nieuwe zakelijkheid. *ESB*, 72(3587), 4-10.

Driehuis, W. en A. van der Zwan (red.) (1978d) *De voorbereiding van het economisch beleid kritisch bezien*. Leiden/Antwerpen: Stenfert Kroese.

Hartog, H. den, en J. Weitenberg (1977a) *Econometrische modellen en economische politiek (I)*. *ESB*, 62(3134), 1236-1242.

Hartog, H. den, en J. Weitenberg (1977b) *Econometrische modellen en economische politiek (II)*. *Toepassing VINTAF Model: CEC en CED projecties*. *ESB*, 62(3135), 1269-1273.

Interview met Arie Kapteyn en Tom Wansbeek over de Economentop

DOOR TREVOR STAM

Arie Kapteyn, directeur van het Center for Economic and Social Research van de University of Southern California, en Tom Wansbeek, hoogleraar aan de Rijksuniversiteit Groningen, staan aan de wieg van de Economentop 40, zoals die elk jaar in *ESB* verschijnt. Zij blikken terug op de eerste Economentop 40 die zij in 1980 publiceerden onder het pseudoniem A.D.S. de Schuite.

De Economentop 40 heeft behoorlijk wat discussie doen oplaaien onder economen, onder andere over het meten van de kwaliteit van de economische wetenschap. Hoe zijn jullie op het idee van de Economentop 40 gekomen? Waren jullie erop uit om de boel op te juttten?

“Economie is gewoon een wetenschap. Bij een wetenschap hoort een kritische beoordeling door de collega’s. Dus moet er in het Engels geschreven worden en moet het werk aan internationale wetenschappelijke tijdschriften ter keuring worden voorgelegd. Open deuren vandaag de dag, maar in 1980 allerminst. Wij vonden dat dat moest veranderen, ter wille van het niveau van de economiebeoefening in ons land. En een lijst is een buitengewoon effectief middel. Enigszins hoogdravend mag je dus zeggen dat de Top 40 voortkwam uit idealisme. Klinkt beter dan opjuttten, ook al hebben we er natuurlijk jongensachtig plezier aan beleefd.

Hoe we op het idee zijn gekomen, zal wel te maken hebben gehad met onze ervaringen in de VS, waar wij beiden in 1979 voor kortere dan wel langere tijd heen zijn vertrokken en waar een nieuwe wereld voor ons openging.”

Jullie gebruikten het pseudoniem A.D.S. de Schuite bij de publicatie van de eerste Economentop in ESB. Wie heeft het

pseudoniem bedacht, waarom kozen jullie dat en had het een speciale betekenis?

“Een idee wie van ons het pseudoniem bedacht heeft. Hoe dan ook, het is een anagram van *Dutch disease*, dus enige pedanterie kan ons niet ontzegd worden. We gebruikten een pseudoniem omdat we wel wat storm verwachtten, en aandacht wilden voor de inhoud en niet voor de auteurs. Bovendien maakt een pseudoniem de dingen geheimzinniger en daarmee aantrekkelijker.”

Hoe lang heeft het geduurd voordat men wist dat jullie achter de Economentop zaten?

“Een paar jaar – zoiets – duurde het wel. Het was ook wel grappig om in gezelschap mee te speculeren over wie het nou was.”

Er was commentaar op de methode achter de Economentop. Van wie kwam die kritiek en waar hadden zij commentaar op?

“Er was geen gebrek aan commentaar, vooral in de beginjaren, en globaal in twee soorten.

De eerste soort zou je ‘technisch’ kunnen noemen. Al snel werd er geopperd dat citaties een betere maatstaf zouden zijn voor kwaliteit dan publicaties. *ESB* ging na een jaar door met een op citaties gebaseerde lijst van Jaap van Duijn, waarna wij onderdak vonden in *Intermediair*. Ook het niet meetellen van publicaties in boeken was een bron van commentaar, zo niet van ergernis. De lijst van tijdschriften die wij gebruikten werd steeds verder uitgebreid, vooral op grond van suggesties vanuit ‘het veld’. Een deel daarvan was eigenbelang – men maakte daar gewoonlijk geen geheim van – maar vaak ging het ook om het vullen van gaten in onze kennis van zaken, vooral op bedrijfseconomisch gebied, waar wij allebei geen van verstand van hadden.

Uiteindelijk betrof dit soort commentaar het verbeteren

Tabel 2. De Top-40 van de Nederlandse economen

Plaats	Naam	Score 1975-1979	Score 1974-1978	
1	Theil, H. a)	542	423	(1)
2	Barten, A. P. a)	267	267	(2)
3	Van Praag, B. M. S.	261	261	(3)
4	Wichers, C. R. a)	188	118	(12)
5	Magnus, J. R. a)	186	111	(16)
6	Kapteyn, A. a)	182	112	(14/15)
7	Keller, W. J.	180	180	(4)
8	Neudecker, H.	151	151	(5)
9	Bartels, C. P. A.	149	149	(6)
10	Koopmans, T. C. a)	148	112	(14/15)
11	Hartog, J.	144	144	(7/8)
12	Kloek, T.	138	138	(9)
13	Weddepoel, C. H. N.	137	45	(40)
14	Harkema, R.	132	132	(10)
15	Fase, M. M. G.	116	78	(23)
16	Nijkamp, P.	113	113	(13)
17	Houthakker, H. S. a)	106	106	(17)
18	Van Dijk, H. K.	102	102	(19)
19	Steenge, A. E.	98	98	(20)
20	Tinbergen, J.	96	144	(7/8)
21	Schim van der Loeff, S.	94	94	(21)
22	Moerland, P. W.	88	88	(22)
23/25	Buyze, J.	66	11	(—)
	Van Nieuwkerk, M.	66	—	(—)
	Wansbeek, T. J.	66	11	()
26	Somermeyer, W. H.	64	128	(11)
27	Van Duijn, J. J.	62	62	(26)
28/29	Van Herwaarden, F. G.	61	46	(39)
	Wierenga, B.	61	61	(27)
30/31	Louter, A. S.	60	60	(28/29)
	Porsius, P.	60	60	(28/29)
32	Driebuis, W.	58	58	(30)
33/34	Den Butter, F. A. G.	57	57	(31/32)
	Ritzen, J.	57	57	(31/32)
35	Cramer, J. S.	53	53	(34)
36	Bomhoff, E. J.	52	52	(35)
37/39	Van Alphen, H. J.	50	50	(36/38)
	Maks, J. A. H.	50	50	(36/38)
	Merkies, A. H. Q. M.	50	50	(36/38)
40	Kuipers, S. K.	47	19	()

a) Werkt in het buitenland.
N.B. de getallen tussen haakjes geven de plaats op de ranglijst 1974-1978 weer.

De allereerste economentop 40 van 1980

van de meetmethode, zonder het meten als zodanig aan de orde te stellen. Het versterkte zodoende onze voornaamste boodschap, dat economie gewoon een wetenschap is met een min of meer meetbare kwaliteit.

De andere soort commentaar was hardnekkiger. Ruwweg gezegd kwam die voort uit een vermeende dichotomie tussen enerzijds nuttig onderzoek waar de Nederlandse samenleving wat aan heeft en waar geen vreemde taal bij nodig is, en anderzijds zinloze wiskundige hoogstandjes in moeilijke tijdschriften die niemand leest. Bovendien maakte je met onderzoek op grond van Nederlandse cijfers sowieso geen kans bij de *American Economic Review*.

Hoewel wij het met dit commentaar grotendeels oneens waren en we het steeds beargumenteerd trachtten te weerleggen, hebben we weinig bekeerlingen gemaakt. Wel hebben we de geschiedenis aan onze zijde gekregen.”

Er kwam ook kritiek uit de hoek van de economen die uitvoerig aanwezig waren in het binnenlandse beleidsdebat, maar niet zo veel internationaal publiceerden. Was dat omdat zij niet voorkwamen op de lijst?

“Tja, dat zou best kunnen, geruchten genoeg indertijd, maar dat weten wij verder niet.”

Jullie beiden staan ook in de Economentop 40 van 1980. Waren jullie in die tijd al veel meer bezig om internationaal te publiceren dan met het nationale economische beleidsdebat? Gold dat ook voor het merendeel van de Nederlandse economen?

“Ook hier klinkt weer die niet-bestaande dichotomie door. Wij hebben altijd bepleit dat een combinatie van beide het beste is. Prachtig als je internationaal publiceert, met innovatief empirisch onderzoek op grond van Nederlandse cijfers. Maar vergeet dan niet om, bijvoorbeeld in *ESB*, voor het thuispubliek uit te leggen wat je gevonden hebt en wat de beleidsimplicaties zijn. Aan de andere kant, er is helemaal niets tegen degelijk beleidsrelevant onderzoek dat gebruikmaakt van bestaande methoden en theorieën – dus zonder verdere wetenschappelijke pretentie, laat staan vernieuwing. Integendeel, prima natuurlijk. Maar daar zijn de universiteiten niet voor.

Wat onszelf betreft, wij hebben beiden in veertig jaar redelijk tot zeer veel internationaal gepubliceerd, waarbij respectievelijk een van ons het in de beleidsdiscussie gebracht heeft tot een enkel opiniestuk in de *NRC* (tegen quotering van vrouwen aan de top), en de ander meer geld heeft binnengehaald voor beleidsrelevant onderzoek dan enige andere Nederlandse econoom ooit. Dit illustreert maar weer eens de afwezigheid van spanning tussen beleidsrelevantie en internationaal publiceren.”

Viel de wetenschappelijke productiviteit van Nederlandse economen in de jaren zeventig en tachtig tegen?

“Dat is niet de goede formulering. Het ging niet zozeer om tegevallen als wel om iets veel diepers, namelijk dat er tot de Top-40-tijd überhaupt geen aandacht was voor het meespelen op het wereldtoneel. Internationaal publiceren kwam wel voor, het was zozegd niet verboden, maar speelde over het algemeen bij benoemingen en bevorderingen geen grote rol. Bij de snelle expansie van de wetenschappelijke staf in de jaren zestig – toen de geboortegolf de universiteiten bereikte en er een schreeuende behoefte ontstond aan docenten – waren er sowieso veel te weinig mensen met internationale kwalificaties, als men daar al op had willen letten. Het was een onvergelijkbaar andere tijd, die de fantasie van iedereen die vandaag de dag de publicatie-eisen van de *tenure track* moet zien te overleven, verre overstijgt.”

Heeft de Economentop 40 een blijvende verschuiving in de publicatie-oriëntatie – van beleid naar internationaal wetenschappelijk – van Nederlandse economen bewerkstelligd?

“Er zat een verandering aan te komen rond 1980, want de korte maar krachtige recessie na de tweede oliecrisis maakte een einde aan de ongekende welvaartsgroei sinds de oorlog en dwong tot bezuinigingen en daarmee tot keuzes. De Top 40 op zichzelf heeft de revolutie – want zo mag je het wel noemen – niet veroorzaakt maar heeft die wel ‘getriggerd’, en heeft zodoende belangrijk bijgedragen aan een betere wetenschapsbeoefening en, in het verlengde daarvan, een beter personeelsbeleid bij de economische faculteiten.

Het ging trouwens bliksemsnel: reeds in 1985 werd er door NWO een commissie ingesteld om een verantwoorde lijst met tijdschriften en hun gewichten op te stellen. Na een paar jaar was het gedachtegoed van de Top 40 officieel geaccepteerd.”

LITERATUUR

Schuite, A.D.S. de (1980) De top-40 Nederlandse economen: Theil met stip op één. *ESB* 65(3285), 1414-1415.

Interview met Harry van Dalen

DOOR TREVOR STAM

Harry van Dalen is onderzoeker bij het NIDI en hoogleraar aan de Universiteit van Tilburg. We vroegen hem welke discussies in *ESB* hem zijn bijgebleven. Hij gaat in op de Economentop, de discussies die door Tinbergen werden ontlokt en de borging van het publieke belang.

Een van de discussies die u het meest bijbleef betref de eerste Economentop 40 uit 1980, die door Arie Kapteyn en Tom Wansbeek onder het pseudoniem A.D.S. de Schuite was opgesteld. De Economentop 40 heeft vanaf begin jaren tachtig veel discussie doen oplaaien onder economen. Welke kampen waren er en hoe stond iedereen erin?

“Je had aan de ene kant de economen die veelvuldig in het beleidsdebat aanwezig waren. Wat de Economentop in *ESB* bewerkstelligde, was een rangschikking van namen die in het wetenschappelijk debat goed ‘thuis’ waren. Dit waren namen die je minder vaak tegenkwam in het Nederlandse beleidsdebat. Het idee van Kapteyn en Wansbeek was ook om de boel op te jatten onder academische economen. Gezien de vele discussies over deze top is dat aardig gelukt, en later is dat opjatten nog beter gelukt met de oprichting van AIO-scholen.”

Wie uitten felle kritiek op de Economentop 40?

“Er waren genoeg mensen die de Economentop minder enthousiast ontvingen. Hier in Tilburg waren er hoogleraren zoals Schouten, Kolnaar en Stevers die heel nadrukkelijk in het Nederlandse economische debat aanwezig waren, maar niet in het internationale debat. De Economentop riep enige wrevel op. Stevers heeft een afscheidsrede geschreven over het karakter en de implicaties van het economisch onderzoek dat er ging ontstaan. Hij waarschuwde voor een tinbergeniaanse methode, alsof economie een natuurwetenschap zou zijn, en daar had hij een goed punt te pakken. Er waren natuurlijk ook mensen die het niet eens waren met de ‘spelregels’ van zo’n telling. En de felheid van die kritiek hing ook

samen met hoe goed jij of je faculteit eruit sprong in de Top.”

*Naast de Economentop 40 in *ESB* zijn er ook andere lijstjes zoals ‘de polderparade’, waarin economen gerangschikt worden. Werden die andere lijstjes ook zo fel bediscussieerd?*

“Niet dat ik weet. Het is wel goed dat er meerdere lijsten zijn waarin verschillende groepen economen zichtbaar worden, en dat economen om hun diverse rollen gewaardeerd worden. In de polderparade zie je wie er in de Nederlandstalige discussies toe doen. Het is wel lastiger om dat te achterhalen dan wanneer je internationale artikelendatabases raadpleegt.”

*U had in 1994 het artikel ‘De kwaliteit van Nederlandse economische onderzoekers’ in *ESB* gepubliceerd over het meten van het fundamentele onderzoek. Heeft u daarop veel reacties gekregen?*

“Ik heb er internationaal wel wat meer reacties op gekregen dan vanuit Nederland, omdat het originele artikel ook in een internationaal tijdschrift was gepubliceerd. Het artikel liet zien wie er artikelen publiceerden die een diepere indruk op de wetenschap hebben achterlaten, zoals Theil, Koopmans en Tinbergen. Mensen die per publicatie vele citaties verwierven. Dan krijg je een beeld dat herkenbaar is, maar ook zie je per generatie de economen die eruitspringen. Ik vond het een interessante exercitie om te zien wie er echt in de wetenschap toe doet.

Als je een update maakt van deze studie, dan heeft dat veel voeten in de aarde. Het aantal economen dat veelvuldig geciteerd wordt, is toegenomen. Dat heeft ook te maken met de sterke groei in het aantal tijdschriften en citatiepraktijken. Het is bijzonder moeilijk om de wetenschappers uit het verleden – zeg maar die in 1930 werkzaam waren – te vergelijken met de huidige wetenschappers op basis van citaties van publicaties. Je vergeet snel hoe gering de mogelijkheden waren om vroeger in tijdschriften te publiceren en hoe lang het reviewproces duurde.”

Hebben de discussies over de Economentop uiteindelijk geleid tot een betere methode voor het meten van

kwiteit in de wetenschap?

“Bij mij heeft het de reactie opgeroepen dat impactfactoren en citaties met zorg moeten worden gebruikt. Je moet er niet blind op varen. Sommige vakgebieden kunnen veel meer citaties genereren – zoals de medische wetenschap en binnen de economie bijvoorbeeld finance – dan mensen die bijvoorbeeld over wiskunde of economische geschiedenis publiceren.

Het artikelenaanbod in *ESB* is veel diverser geworden – waardoor het leuker is geworden, maar de schaduwzijde is dat er een hele duidelijke focus qua onderwerpen ontbreekt

Het is net als met hits op internet. Zegt een citaat werkelijk wat over de kwaliteit van een stuk? Als redacteur van *Me Judice* denk ik wel eens: dit is een heel leuk en goed stuk, maar misschien is het alleen voor een kleine groep informatief of aardig. En dan vind ik het leuk dat we het plaatsen, ook al levert het nauwelijks hits of citaties op.”

Het gebruik van lijstjes in Nederland is begonnen met de Economentop in ESB. Kan er gesteld worden dat, mede door de introductie van de Economentop 40, de impact van een publicatie in ESB uiteindelijk minder is geworden?

“Ik vermoed dat de impact van een artikel in *ESB* omlaag is gegaan. Als ik terugga naar mijn studententijd, werd een artikel in *ESB* door zowel academici als beleidseconomen gelezen en maakte het ook meer indruk dan tegenwoordig.

De economie is steeds meer specialisaties gaan omvatten, en daardoor is de aandacht verbrokken. Elke specialisatie leest zijn eigen bladen en heeft zijn eigen subspecialisaties. Een bindende factor, zoals *ESB* was in de jaren zeventig en tachtig, is er niet meer. Ook het artikelenaanbod in *ESB* is veel diverser geworden – waardoor het leuker is geworden, maar de schaduwzijde is dat er een hele duidelijke focus qua onderwerpen ontbreekt. Vroeger lag de focus veelal op macro-economie, begrotingsbeleid en openbare financiën. Als je het Haagse beleidsdebat wilde volgen, sloeg je wekelijks de *ESB* open.”

U had ook gekozen voor discussies waarbij Jan Tinbergen was betrokken. Eén daarvan was het ESB-artikel ‘De noodzaak van een synthese’ uit 1982, waarin hij rept over het inpassen van deelstudies vanuit de verschillende stromingen in een volledig model.

“Tinbergen wilde de neoklassieke met keynesiaanse theorie samen laten vloeien. Hij riep op tot meer samenwerking tussen stromingen in de economie. Synthese was een tijd in de mode, maar de keynesiaanse analyse toonde tekenen van verval en had in de loop van de jaren tachtig in academische kringen het loodje gelegd. De aanbodeconomie kwam sterk op in het denken in de jaren tachtig. Ook was er de kritiek van Lucas op de macro-econometrie. Hij stelde dat je met micro-gefundeerde macromodellen moest werken, en dat er een noodzaak was om het raamwerk van de economie vanaf de basis op te bouwen uit gedrag en verwachtingen van individuele actoren.”

In hoeverre was het destijds mogelijk om een synthese te bewerkstelligen?

“Het idee van Tinbergen is heel mooi, maar je krijgt toch te maken met veel verschillende meningen over hoe een model eruit moet zien. Het beste van meerdere werelden sloten uiteindelijk toch niet heel goed op elkaar aan. Voor Tinbergen, als echte modellenbouwer, was zo’n synthese nuttig en doenbaar. Voor iemand als Lucas was het onbestaanbaar

Standpunten van politieke partijen ten aanzien van het borgen van publieke belangen

KADER 1

MARKT EN OVERHEID

De rol van de overheid is voortdurend aan verandering onderhevig. De publieke sector heeft vele gezichten: regelgever, toezichthouder, uitvoerder, producent. Het onderscheid tussen publiek en privaat is lang niet altijd even duidelijk. Voor D66 is de belangrijkste vraag waar de burger in dit alles staat. Kernwoorden in onze samenleving zijn: welvaart en invloed. De economische ordening bepaalt voor een groot deel de mogelijkheden voor consumenten en dus ook de welvaart. Invloed van de burger is naast welvaart van groot belang. Effectieve invloed van de burger is het uitgangspunt bij de vraag of de markt dan wel de overheid iets moet doen en hoe markten geordend moeten worden. Van belang is hierbij dat de burger zijn eigen voorkeuren kenbaar kan

maken. Of hij dat nu doet als consument, via zijn democratische stem of via andere vormen van meningsuiting maakt niet uit.

Daarvoor D66 de mens centraal staat, zal onze samenleving mensen de ruimte moeten geven om zelf keuzes te maken. Dit leidt tot meer welvaart voor iedereen. Omdat de maatschappij gebaat is bij maximale mogelijkheden voor iedereen heeft de markt, onder voorwaarde van een goede ordening en concurrentie, in principe de voorkeur boven de overheid. Hiervoor is zowel een democratische als economische reden: een markt met verschillende aanbieders komt beter tegemoet aan de pluriformiteit van voorkeuren van burgers en marktpartijen hebben een groot belang bij het tegemoet komen van deze veelheid van wensen.

Als de markt als aanbieder onze voorkeur verdient, betekent dat tevens een belangrijke rol voor de overheid. De overheid moet erop toezien dat de markt goed functioneert. Bij marktfalen moet de overheid ingrijpen en als een aanbod niet anders tot stand komt dan met te hoge maatschappelijke kosten, dan moet de overheid zelf als aanbieder optreden. Het is essentieel dat de overheid het transactiemechanisme niet aantast, zodat de markt zijn werk kan doen. Ook heeft de overheid de zorg dat externe effecten voldoende worden meegenomen. Voorbeelden hiervan zijn onder andere milieuschade en sociale ongelijkheid. Hier moet de overheid grenzen aan stellen.

Jan van Walsem (D66)

MAATWERK IN PRIVATISEREN

Een grote overheid past niet in het christen-democratische samenlevingsmodel. Vanuit het christelijk gedachtegoed wordt een grote verantwoordelijkheid gelegd bij individuele mensen en bij de verbanden die de mens aangaat. Mensen zijn dus ook uitdrukkelijk aanspreekbaar op hun optimaal te nemen eigen verantwoordelijkheden. De overheid komt met name in beeld bij aangelegenheden die betrekking hebben op de rechtsorde in de brede zin van het woord, dat wil zeggen bij het waarborgen van alle grondrechten, die zich uitstrekken van veiligheid tot de basiselementen van een menswaardig bestaan. De overheid is dus uitdrukkelijk ook een schild voor de zwakke en bewaakt tevens de menselijke waardigheid, ook in morele zin. De overheidsbemoediging is te ver doorgeschooten. Privatisering is wat het CDA betreft dus

niet alleen gewenst omdat het in de mode is, gezien de internationale tendens tot liberalisering, maar juist omdat het recht kan doen aan onze hierboven aangegeven beginselen. Wij zijn voorstander uit principe, niet slechts uit opportuniteit, zoals bijvoorbeeld de PvdA. Uiteraard dienen er waarborgen te zijn voor kwaliteit, toegankelijkheid en marktwerking. Tegelijk wensen wij een dimensie toe te voegen, die we bij de VVD nogal missen. Naar de markt brengen betekent bij het CDA niet automatisch ook naar de beurs brengen. 'Privaat' wil niet per definitie zeggen 'commercieel'. Er zijn tal van activiteiten denkbaar die weliswaar zo efficiënt mogelijk, dus marktconform, dienen te worden bedreven, maar waar winstmaximalisatie zou kunnen leiden tot een maatschappelijk tekort, of tot afwenteling van de verantwoordelijkheid op de collectiviteit. De oplossing is te kiezen

voor specifieke ondernemingen, die het winststreven temperen tot het optimale, in relatie tot het na te streven maatschappelijke nut, en die de winst daar ook voor aanwenden. In ruil faciliteert de overheid zulk een onderneming door geen winstbelasting op te leggen. Met name in de gezondheidszorg kan deze specifieke ondernemingsvorm heel veel bestaande overheidsbemoediging ongewenst maken. Het CDA noemt dit een maatschappelijke onderneming. Het is het overwegen waard daarvoor een specifieke rechtsvorm te introduceren, bijvoorbeeld de MV: de maatschappelijke vennootschap. Privatisering is gewenst maar het CDA bepleit maatwerk.

Hans Hillen (CDA)

DE MAAKBARE MARKTEN - NIET ALLES VALT TE PRIVATISEREN

Eindelijk komt in ons land de discussie over marktwerking en privatisering van publiek taken en netwerken uit het ideologische vaarwater. De voortreffelijke kabinetsnotitie over privatisering van publieke netwerken kiest de pragmatische lijn. Per sector moet vaststaan dat de publieke belangen gewaarborgd zijn; de ene keer door geen privatisering toe te staan (water), de andere keer door een mix van liberalisering en publiek eigendom van cruciale netwerken (elektriciteit). Kortom: zijn markten maakbaar dan is het goed.

Maar we willen niet van de regen in de drup raken: overheidsmonopolies mogen geen private

monopolies worden. Markten zijn vaak maakbaar: als er vele spelers zijn, als er algemeen mededingingstoezicht is en als er (potentieel) concurrerende technologie is. Juist bij monopolienetwerken is concurrentie echter vaak niet mogelijk. Je moet dan een private eigenaar verhinderen om monopolieprijzen te rekenen en je moet vrije toegang, dienstverlening en innovatie afdwingen. En zeker mag de private eigenaar geen strategische kennis, verkregen als netbeheerder, misbruiken voor commerciële doeleinden. Omdat er geen privaat risico wordt gedragen, is een laag rendement voldoende. Komt het rendement ruim boven de obligatierente uit, dan heeft de toezichthouder gefaald. Kortom, als je de private kat op het spek bindt,

moet je hem vervolgens de ogen uitsteken, oren dichtstoppen en nagels uittrekken. Immers, de private eigenaar mag zich nergens mee bemoeien. Dat zijn we nu aan het regelen in netwerken door ze onder extreem sterke toezicht- en regels te plaatsen. Kunnen we dan niet beter netwerken in publiek eigendom houden en zegt de private eigenaar dan niet graag: geef mijn portie maar aan fikkie? Er is een andere, meer realistische optie: het management via een tijdelijke concessies uitbesteden. Dat is het beste van twee werelden: een optimale marktprikkel gecombineerd met de zekerheid van het publieke eigendom.

Ferd Crone (PvdA)

LIBERALISEREN EN PRIVATISEREN IN HET BELANG VAN DE CONSUMENT

Liberalisering en privatisering van netwerksectoren zijn voor de VVD een middel teneinde een efficiëntere markt te verkrijgen. De consument kan profiteren van ruimere keuzemogelijkheden, vernieuwde dienstverlening en lagere prijzen. Introductie van marktwerking vraagt om een zorgvuldige benadering. Publieke belangen zoals toegankelijkheid, leveringszekerheid, betrouwbaarheid en kwaliteit van de voorzieningen dienen daarbij zo doelmatig mogelijk te worden gewaarborgd. Wij moeten waakzaam zijn voor negatieve externe effecten op het gebied van veiligheid, volksgezondheid en milieu. Al deze belangen dien in goede wet- en regelgeving te worden vastgelegd. Een onafhankelijke toezichthouder met deskundigheid en autoriteit, die toeziet op de naleving van deze wet- en regelgeving, is van absoluut belang. Liberalisering wordt onder andere ingegeven door Europese Richtlijnen. Snelle implementa-

tie is niet alleen belangrijk om aan de Europese Richtlijnen te voldoen, maar tevens om Nederlandse bedrijven niet op achterstand te zetten ten opzichte van het buitenland. Voor de open Nederlandse economie is dat van groot belang. Het creëren van een gelijk speelveld ("level playing field") en het in acht nemen van reciprociteit is noodzakelijk. De Europese Commissie moet daarop toezien.

Op liberalisering kan privatisering volgen. Want waarom zou de Staat, wanneer de publieke belangen gewaarborgd zijn in regelgeving en toezicht, nog overheidsgeld in een nutsbedrijf steken? Het bezit door de overheid betekent niet per definitie dat de overheid een nutsbedrijf beter zou besturen. De overheid als aandeelhouder heeft nu reeds weinig zeggenschap in het beleid en besturen vanwege het structuurregime.

Een adequaat liberaliserings- en privatiseringsproces van netwerksectoren zal een betere prijs-kwaliteitverhouding voor de consument

en het bedrijfsleven teweeg brengen. Het geeft daarmee een belangrijke verdere impuls aan de financieel-economische verspoed zoals Nederland die nu kent. Daarnaast blijven financiële discipline, lastenverlichting en loonmatiging noodzakelijk om een stabiele economie te waarborgen. Er moet ruim baan gegeven worden aan de ontwikkelingen van de nieuwe netwerkeconomie. Het is onmiskenbaar dat informatie- en communicatietechnologie (ict) bedrijfsprocessen ingrijpend verandert en een belangrijke aanjager is van de huidige dynamiek op micro-niveau. Het gaat echter te ver om de 'nieuwe netwerkeconomie' of 'nieuwe economie' op macro-niveau als verlosser van verschijnselen als inflatie en recessies te zien. Daarvoor is en blijft een degelijk en stabiel beleid van onder andere verdergaande liberalisering en privatisering noodzakelijk.

Hella Voute-Droste (VVD)

om het zo te benaderen. Bomhoff zat meer op de lijn van Friedman en Lucas. Hij vertegenwoordigde meer de monetaristische stroom, samen met zijn promotor Korteweg. Hij introduceerde Chicago-elementen in Nederland. Hij stelde dat je met een klein model goed kan voorspellen. Dit was een inzicht dat Friedman ook had in de jaren vijftig bij het bediscussiëren van Tinbergen-achtige modellen zoals Lawrence Klein die maakte. Ook toen was er een 'strijd' tussen keynesianen en neoklassiek georiënteerde economen zoals Friedman."

Nam Tinbergen in de vele economische debatten waar hij bij betrokken was de rol van voice of reason?

"Tinbergen was een echte polderaar, een mediator. Via de weg van de rede komen we tot beter beleid en betere modellen. Dat is ook een reden waarom hij zo'n hoge standing had in Nederland en gerespecteerd werd."

Bij de ESB discussie tussen 2000 en 2003 over de borging van het publieke belang was u zelf ook betrokken. Hoe is deze discussie ontstaan?

"Deze discussie was ingegeven door een rapport van de WRR(2000). Bovenberg en Teulings hebben toen een voorstudie geschreven over hoe zij vanuit de economische theorie aankeken tegen het publieke belang. Kader 1 schetst de verschillende posities die de politieke partijen destijds innamen. Deze zijn zowel in *ESB* als in de voorstudie van Bovenberg en Teulings verschenen.

Tinbergen was een echte polderaar, een mediator. Via de weg van de rede komen we tot beter beleid en betere modellen. Dat is ook een reden waarom hij zo'n hoge standing had in Nederland en gerespecteerd werd

Later heb ik dit met Lans Bovenberg en Coen Teulings verder uitgewerkt tot *De calculus van het publieke belang* voor de ministeries van Financiën en Economische Zaken (Teulings *et al.*, 2003) en voor een breder publiek *De cirkel van goede intenties* (Teulings *et al.*, 2005)"

Wat was kort de strekking van de verschillende studies?

"Hoe moet je als overheid tegen marktwerking en privatisering van overheidstaken aankijken – wanneer is er sprake van publiek belang? En op welke wijze, privaot of publiek, moet je dat borgen? Het was een hele toestand om dat goed uit te werken. De basis was al wel gelegd in de voorstudie voor de WRR, die dat in zijn rapport gebruikte."

Wat waren de reacties op de publicaties en uit welke hoek kwam de kritiek?

"De mening heerste dat onze opvatting van het publieke be-

lang te economisch was ingestoken en dat leverde reacties op uit meerdere disciplines, onder andere uit bestuurskundige en sociologische hoek. Maar je kon ook onder sommige economen enige weerstand ontmoeten. De reactie op de taxonomie in de *Calculus* van iemand als minister Zalm was van: 'je volgt net als op je belastingformulier het stroomdiagram en je weet hoe je het moet oplossen'. Dat beweerden wij niet, maar blijkbaar ontstaat die indruk wel. We noemden

Tinbergen was een echte polderaar, een mediator. Via de weg van de rede komen we tot beter beleid en betere modellen. Dat is ook een reden waarom hij zo'n hoge standing had in Nederland en gerespecteerd werd

het rapport niet voor niets *De calculus van het publieke belang*. In de praktijk moet je iedere casus opnieuw evalueren, en de kosten en baten van mogelijk overheidsingrijpen tegen elkaar afzetten. De publicatie, zoals we het hadden opgeschreven, was echter heel sterk op een economenpubliek gericht, en dat was ook begrijpelijk omdat economen toen ondervonden dat ze niet met het WRR-rapport werden geholpen bij het nadenken over het borgen van het publieke belang."

Bij wie hebben de ideeën en aanbevelingen uit de studies over de borging van het publieke belang uiteindelijk veel weerklank gevonden?

"De studies hebben veel weerklank gevonden in beleidskringen. Veelal beleidseconomen die aanlopen tegen het vraagstuk: moeten we ingrijpen in de economie en wanneer is er sprake van marktfalen? Dit zijn zaken waar men binnen de overheid tot op heden mee te maken heeft."

LITERATUUR

Dalen, H. van (1994) De kwaliteit van Nederlandse economische onderzoekers. *ESB*, 79(3990), 1168-1171.

Teulings, C.N. en A.L. Bovenberg (2000) De economie van privatisering. *ESB*, 85(4251), 304-308.

Teulings, C., Bovenberg, L. en H. van Dalen (2005) *De cirkel van goede intenties. De economie van het publieke belang*. Amsterdam: Amsterdam University Press.

Teulings, C.N., A.L. Bovenberg en H.P. van Dalen (2003) *De calculus van het publieke belang. Rapport*, 03 ME 18. Den Haag: Kenniscentrum voor Orderingsvraagstukken.

Tinbergen, J. (1982) De noodzaak van een synthese. *ESB*, 67(3383), 1284-1285.

Wetenschappelijke Raad voor het Regeringsbeleid (2000) *Het borgen van publiek belang*. Den Haag: SDU Uitgevers.

Interview met Jarig van Sinderen

DOOR TREVOR STAM

Jarig van Sinderen is *chief economist* Autoriteit Consument en Markt en hoogleraar aan de Erasmus Universiteit Rotterdam. Hij blikt terug op twee reeksen nieuwjaarsartikelen in *ESB* met veel impact: die van Frans Rutten (1973-1990) en die van Ad Geelhoed (1991-1997), beiden ooit secretaris-generaal van het Ministerie van Economische Zaken.

Tussen 1973 en 1990 heeft Frans Rutten een hele reeks nieuwjaarsartikelen geschreven. Met name het artikel 'Voortgang met de nieuwe zakelijkheid' uit 1987 stipte u aan als belangwekkend. Wat maakte juist dit artikel zo belangrijk?

“Het belangrijkste nieuwjaarsartikel van Frans Rutten was inderdaad ‘Voortgang met de nieuwe zakelijkheid’ uit 1987. Er werden daarin noties neergelegd die zeer bepalend waren voor de herstructurering van de Nederlandse economie.

In de bundel *Zeven kabinetten wijzer: de nieuwe zakelijkheid bij het economisch beleid* (1993) geeft Rutten een samenvatting van de periode 1985–1990, waarin een verandering plaatsvond in het economisch denken. Het tekende een overgang van het keynesiaanse gedachtegoed naar veel meer een versterking van de aanbodkant van de economie, investeringen, incentive-structuur, marktwerking. Dat heeft hij doorgaans vormgegeven door in de nieuwjaarsartikelen aan te geven wat volgens hem de beste beleidslijn was. Als beleidsmedewerker bij Economische Zaken mocht ik daar aan bijdragen. Er werden veel discussies gevoerd over hoe de aanbodkant van de economie versterkt moest worden – door een combinatie van lastenverlichting, loonmatiging en heroriëntatie van het overheidsuitgavenbeleid richting *core business*, met meer aandacht voor een goede incentive-structuur en een aantal vaste beleidsregels. Het Ministerie van Economische Zaken was een uitdagende en inspirerende omgeving om te zijn.”

Kunt u vertellen hoe de Nederlandse economie er in de jaren tachtig voorstond – en wat Frans Rutten wilde bewerkstelligen?

“In de jaren tachtig bevond de economie zich echt in het slop. We hadden aan het begin van die jaren een negatieve economische groei, een recessie. Toen ontstond bij veel economen het beeld – en dat kwam ook naar voren uit de CPB-berekeningen – dat een verdere uitgavenstimulering door de overheid de oplossing voor de economische problemen was.

“

De nadruk op zinvolle activiteiten leidt dan uiteindelijk tot een veel effectiever beleid en tot een overheid die dingen doet waarvan ze ook verstand heeft

Samen met Financiën was het Ministerie van Economische Zaken er absoluut van overtuigd dat dat niet het geval was. Het was zaak te onderbouwen *waarom* de overheidsfinanciën gesaneerd moesten worden en men herstelbeleid moest inzetten, zodanig dat de keynesiaanse politiek zou eindigen. Immers, het tekort was al onaanvaardbaar hoog geworden. Een verdere stimulering van de uitgaven zou het tekort onbeheersbaar maken. U moet zich realiseren dat begin jaren tachtig de rente rond de tien procent lag. Een tekort van boven de tien procent werd dan ook onbetaalbaar. Het was dus deels ook heel pragmatisch om de overheidsuitgaven te saneren. Op enig moment was de aflossing van de nationale schuld de grootste uitgavenpost op de Nederlandse begroting. Er

**ECONOMISCH-
STATISTISCHE BERICHTEN**

Uitgave van het Nederlandsch Economisch Instituut

Adres voor Nederland: Pieter de Hoochweg 120, Rotterdam-W.
Telefoon redactie: K 1800-52939. Administratie: K 1800-38040. Giro 8408.

Bankiers: R. Mees en Zonen, Rotterdam. Banque de Commerce, 6, Place Royale, Brussel, postcheque-rekening 260.34.

Redactie-adres voor België: Dr. J. Geluck, Zwijnaardse Steenweg 357, Gent.

Abonnementen: Pieter de Hoochweg 120, Rotterdam-W.

Abonnementsprijs: franco per post, voor Nederland en de Overzeese Rijksdelen (per zeepost) f. 29,—, overige landen f. 31,— per jaar. Abonnementen kunnen ingaan met elk nummer en slechts worden beëindigd per ultimo van het kalenderjaar.

Losse nummers 75 ct.

Speciale nummers f. 2.

Aangetekende stukken in Nederland aan het Bijkantoor Westzeedijk, Rotterdam-W.

Advertenties. Alle correspondentie betreffende advertenties te richten aan de N.V. Koninklijke Nederl. Boekdrukkerij H.A.M. Roelants, Lange Haven 141, Schiedam (Telefoon 69300, toestel 1 of 3).

Advertentie-tarief f. 0,30 per mm. Contract-tarieven op aanvraag. Rubrieken „Vacatures” en „Beschikbare krachten” f. 0,60 per mm (dubbele kolom). De administratie behoudt zich het recht voor om advertenties zonder opgave van redenen te weigeren.

werd meer uitgegeven aan nationale schuld dan aan onderwijs, en dat was absoluut onaanvaardbaar. De vernieuwing van het beleid zou plaats moeten vinden, zodat het beleid de structureel economische problemen van Nederland de baas zou blijven.”

Was de toon in de nieuwjaarsartikelen van Rutten daarom vrij ferm?

“Het was een andere tijd. Er was veel discussie tussen de diverse departementen over welk beleid er gevoerd moest worden. Daarbij was het niet alleen een kwestie van gelijk hebben, maar ook van gelijk krijgen. Nu is het sociaal-economische beleid veel meer uitsluitend een bestuurlijke kwestie geworden. Je moet je vooral aan de EMU-afspraken houden. De EMU bestond toen nog niet, hoewel Rutten er in het genoemde artikel uit 1987 al wel voor pleitte om een vaste wisselkoers te hanteren.

Frans Rutten was hoogleraar en grote delen van zijn artikelen waren onderbouwd met citaten uit Angelsaksische wetenschappelijke artikelen. Er stonden berekeningen en schattingen in. Hij stelde ook regressie-analyses op en publiceerde zelf wetenschappelijke artikelen. Het was in die tijd veel gebruikelijker om de discussie aan te gaan met anderen, onder andere over het gebruik van modellen, ook omdat het beleid door veel economen toentertijd werd afgekeurd. Dat is nu wel anders. Sweder van Wijnbergen is zo'n beetje de laatste SG geweest die een wetenschappelijke achtergrond had. Oosterwijk opereerde veel meer bestuurlijk. De tijden waren ook veranderd, onder meer door het afspreken van de EMU was het actief meesuren van de economie niet meer mogelijk.”

Er was ook kritiek op Ruttens nieuwe zakelijkheid, onder andere van de Tilburgse hoogleraar Schouten. Welke aspecten en maatregelen stonden de critici vooral tegen?

“Er was veel kritiek van verschillende mensen. Veel economen vonden marktwerking niet prettig. Ze waren erg opgevoed binnen het keynesiaanse paradigma dat marktwerking in veel gevallen niet optimaal is, en er dus een belangrijke rol voor de overheid is weggelegd om economische stabiliteit te garanderen. In hun opvattingen was een terugtredende overheid dan ook vragen om moeilijkheden.

De discussie met Schouten ging vooral ook over het gebruik van modellen. Rutten werd in zijn artikelen steeds kritischer op het gebruik van de economische modellen van het CPB bij de beleidsvoorbereiding. Hij miste de micro-economische onderbouwing van de macro-modellen. Schouten daarentegen geloofde dat modellen bruikbaar waren, mits men wel kon inschatten in welke economische situatie men vertoeft: is er sprake van kapitaalschaarste of arbeidsschaarste? Dat vraagt om verschillende modellen.

Een ander punt van kritiek van hem was de fixatie van het beleid op het financieringstekort. De staatsschuld is voor een groot deel in handen van het ABP, dus van de ambtenaren, zodat je daar eigenlijk voor kunt consolideren. Dat betekent dat tekortproblemen veel minder erg zijn dan voorgesteld. Rutten vond dat onzinnige verhalen, omdat je je moet concentreren op gezonde overheidsfinanciën met een laag tekort, en niet gebaseerd op wat hij noemde ‘cerebrale beleidsconcepties’.

Verder waren veel mensen niet vrolijk over het feit dat het aantal ambtenaren werd verminderd. In de praktijk viel het ook mee. Wel werd er in aansluiting op het akkoord van Wassenaar sterk bezuinigd op de ambtenarsalarissen. Die bleven sindsdien sterk achter op de salarisontwikkeling in de marktsector.”

Hoe wilde Rutten het tij keren?

“De rijksoverheid moest zich concentreren op *core business*, zeg maar op de primaire taken (justitie, defensie, onderwijs, infrastructuur) en de minder essentiële taken beperken, zoals subsidiering en interventies in de markt-economie.

Hiervoor keek men bij het opstellen en uitvoeren van economisch beleid vooral naar het effect van bepaalde uitgaven op de economie. Men bedacht in eerste instantie niet of het zinvol was. Rutten zei dat je zakelijk moest zijn. Je moet bijvoorbeeld alleen een weg aanleggen als het zinvol is, niet zozeer omdat wegenbouw werkgelegenheid genereert. De nadruk op zinvolle activiteiten leidt dan uiteindelijk tot een veel effectiever beleid en tot een overheid die dingen doet waarvan ze ook verstand heeft. We gaan alleen dingen doen omdat we willen dat er een goede infrastructuur is – niet omdat je zegt dat het goed voor de economie is en er bestedingen uit voortkomen.”

Zingt de nieuwe zakelijkheid van Rutten nog steeds na?

“Ja, als je bijvoorbeeld kijkt naar de gezondheidszorg, dan zie je dat men bezig is om meer efficiëntie na te streven en de uitgaven beheersbaar te houden. Die discussie is met de jaren uitgebreid naar vele gebieden.”

Een tweede reeks nieuwjaarsartikelen met veel impact waren de artikelen van een andere secretaris-generaal van Economische Zaken, Ad Geelhoed, over de EU en de Europese integratie. Wat wilde Ad Geelhoed met deze artikelen bewerkstelligen?

“Drie dingen probeerde hij te bewerkstelligen. Ad Geelhoed was een voorstander van Europese integratie. Echter, hij voorzag een probleem omdat het geen federaal systeem was. Hij was direct vrij kritisch. Ad zei: ‘Wij denken altijd dat Europa vergelijkbaar is met een Amerikaans federaal statensysteem. Dat is niet zo. In Europa geldt het subsidiariteitsbeginsel en daarom blijft iedere staat zijn eigen beleid voeren. Dat maakt het eigenlijk een risicovol systeem.’

Aan de andere kant was hij wel de man die mee heeft geschreven aan standaardwerken over het mededingings-

Als je al ziet hoe moeilijk het is om zware misdadigers achter de tralies te krijgen, dan denk ik dat het ondoenlijk is om een iemand die de Mededingingswet heeft overtreden op te laten sluiten

beleid en mededingingsrecht. Daar was hij heel pragmatisch in. Ad was ertegen om het mededingingsrecht in een stafrechtelijke richting op te laten schuiven, zoals in de VS. Hij vond overtreding van de mededingingsregels wel een overtreding maar geen misdaad, vooral omdat het zijns inziens vrijwel onmogelijk is om iemand in ons land dan nog te straffen. Hij zei: ‘Als je al ziet hoe moeilijk het is om zware misdadigers achter de tralies te krijgen, dan denk ik dat het ondoenlijk is om een iemand die de Mededingingswet heeft overtreden op te laten sluiten.’ Daarbij komt dat in zijn visie het OM nooit een hoge prioriteit zal geven aan het vervolgen van dit type overtreders gelet op de enorme hoeveelheid aan maatschappelijk meer aansprekende zaken.

Volgens Geelhoed was het mededingingsbeleid een van de fundamenteën van Europese integratie. Een strak mededingingsbeleid zorgt ervoor dat Europese landen niet hun eigen voordeel de boventoon kunnen laten voeren. Met een strak mededingingsbeleid, en een beleid dat staatssteun beperkt tot een noodzakelijk minimum, kunnen we ervoor zorgen dat landen elkaar scherp bij de les houden. Het subsidiariteitsbeginsel verzwakt ook hier het gemeenschappelijk economisch beleid. Hij constateerde –vooral in zijn periode in Luxemburg bij het Europese hof van justitie – dat regionale lobby’s een effectief mededingingsbeleid vaak doorkruisen.

Het derde punt: we zijn hier nog aan het polderen, terwijl er in Zuid-Korea alweer een nieuw schip van de werf dendert. Het risico is groot dat wij een soort ‘praat-economie’ hebben, een Europese discussie, terwijl China en anderen het gewoon doen en bezig zijn. Je moet dus uitkijken dat je niet gaat denken dat je met al je prachtige – ingebouwde – welvaartsstaatsstelsels de economie kan stimuleren en redden. Je moet ervoor waken dat landen met een andere institutionele inrichting Europa voorbijsteken.

Hij had prachtige illustratieve termen, zoals het ‘tropische etagebos van subsidieregelingen’ en ‘institutionele aderverkalking’, en vooral een die ik nog steeds gebruik wanneer ik college geef: ‘de overheid is een ster in het bouwen van kathedralen in de woestijn.’ Ad was niet zo van het polderen.”

Zijn de artikelen van Ad Geelhoed over de EU kritischer geworden in de loop der tijd?

“Dat vind ik niet. Hij was in het begin zeer kritisch op de ambtenaren van EZ. Alle ambtenaren werden op cursus gestuurd naar Maastricht om te snappen hoe je moest opereren in Brussel. Ook initieerde hij een enorme studie naar aanleiding van Europa 1992. Het bleek namelijk dat veel sectoren in ons land – mede door de soepele kartelwetgeving die tot 1998 duurde – helemaal niet gericht waren op concurrentie. Hij was bang dat vele sectoren, zoals de banken en bouwbedrijven, het moeilijk zouden krijgen wanneer we uiteindelijk de euro zouden invoeren. Toen dat allemaal was gedaan, nam zijn vertrouwen dat we er klaar voor zouden worden toe. Hij wilde kritiek aanzwengelen en de discussie aangaan.”

Bij wie heeft hij de discussie aangewakkerd?

“Ik denk voornamelijk bij de PvdA. Ad Geelhoed was een prominent lid van de PvdA. Hij heeft een belangrijke rol gespeeld in de periode dat we het eerste paarse kabinet hadden met Hans Wijers op EZ en Wim Kok als premier. In die periode is er veel gebeurd op het gebied van deregulering en privatisering. Daar was hij een groot voorstander van. Aan de andere kant heeft hij ook veel betekend voor het industriebeleid. Waarom? Omdat hij altijd zei: ‘Industrie heeft een grote aaibaarheidsfactor. Je kunt het vastpakken wat er gemaakt wordt. Daar houden mensen van en ik ook.’”

LITERATUUR

Geelhoed, L.A. (1993) Meer dynamiek gevraagd. *ESB*, 78(3892), 4-8.

Rutten, F.W. (1987) Voortgang met de nieuwe zakelijkheid. *ESB*, 72(3587), 4-10.

Rutten, F.W. (1993) *Zeven kabinetten wijzer: de nieuwe zakelijkheid bij het economisch beleid*. Groningen: Wolters Noordhoff.

Schouten, D.B. (1987) De nieuwe zakelijkheid in het economisch beleid. *ESB*, 72(3592), 117-121.

Interview met Sweder van Wijnbergen

TREVOR STAM

Sweder van Wijnbergen, voormalig secretaris-generaal (SG) van Economische Zaken, blikt terug op zijn nieuwjaarsartikel 'Nederland weer aan het werk' uit 1998 in *ESB*.

Welke ideeën heeft u zoal gelanceerd in uw nieuwjaarsartikel uit 1998, 'Nederland weer aan het werk' en hoe werden deze ideeën aanvankelijk ontvangen?

"In het artikel werd er gezegd dat als je belastinghervormingen wil, als je lage of lagere tarieven wil, dat je dan de grote gaten in de belastinggrondslag moet sluiten. Heel specifiek genoemd: de hypotheekrente-af trek en de omkeerregel. Die waren destijds allebei totaal onbespreekbaar. Daar moest je niet aan tornen.

We zijn nu achttien jaar verder en nu is het allebei gebeurd. Je ziet dat de hypotheekrente-af trek langzaam uitgefaseerd wordt. Aan de omkeerregel begint men ook te knabbelen. Kijk naar de limiet op de pensioenopbouw boven de 100.000 euro. Dat is al de eerste stap in die richting.

Het derde punt dat tot heftig verzet leidde, de heffingskorting, is binnen twee jaar in beleid omgezet. Toen niet helemaal zoals ik wilde, maar nu ondertussen wel. Dat zijn drie dingen die destijds verguisd werden. Uiteindelijk is men er toch over gaan nadenken en nu is het er allemaal."

Wie waren dat, die de voorstellen uit uw nieuwjaarsartikel verguisden?

"Alles en iedereen, door het hele spectrum heen. Ook bijvoorbeeld toen de minister (destijds Annemarie Jorritsma) een jaar later naar aanleiding van een artikel van mij in een adviesbundel van de KVS naar de Kamer moest komen. Ik stelde voor dat men naar een sociaal leenstelsel toe moest. Dat vond men toentertijd krankzinnig in de Kamer, maar uiteindelijk is het er gekomen. Iemand moet die discussie starten. In het begin word je voor gek verklaard, maar op een gegeven moment gaan mensen denken: 'wacht even, misschien zit er toch iets in'. Dat kost gewoon tijd. Als je vernieuwende ideeën brengt dan moet je niet denken dat je iedereen al overtuigd hebt. Het slagveld moet enigszins

battle-ready gemaakt worden. Mensen moeten gewoon nadenken over die benadering, en op een gegeven moment komen ze erachter dat er iets goeds in zit."

Bent u voornamelijk zelf met de ideeën en voorstellen voor het nieuwjaarsartikel gekomen of heeft u dat in samenspraak met uw staf op het departement gedaan?

"In mijn geval kwam het veelal van mezelf, maar binnen het departement was er brede steun voor. Zij hebben eraan meegewerkt. Uiteindelijk ben ik zelf met de voorstellen gekomen. Dat is ook het idee van het nieuwjaarsartikel, althans dat was het. De SG had destijds niet een heel sterke managementtaak zoals dat nu meer het geval is, maar was meer de inhoudelijke man. Net zoals de thesaurier-generaal bij Financiën. De SG had één keer het voorrecht om publiekelijk zijn mening te geven. Dat was dikwijls behoorlijk buiten de lijnen van wat men acceptabel vond, maar dat was ook het idee van de nieuwjaarsartikelen. Zo is mijn voorganger Ad Geelhoed begonnen met de voorbereidingen voor een heel nieuw mededingingsbeleid. Voordat de EU zei dat het moest, was dat ondenkbaar in Nederland."

U had als SG veel ruimte om uw ideeën te formuleren. Is die vrijheid later, in de periode na uw nieuwjaarsartikel, ingeperkt?

"Ik had praktisch volledige vrijheid. Over de beperking van SG's in een later stadium kan ik niet zo veel zeggen. Dat zou je aan latere SG's moeten vragen, want dit zijn typisch het soort discussies die niet in de openbaarheid komen. Ik weet wel dat Annemarie Jorritsma [minister van Economische Zaken tijdens Paars-II] mij vroeg: 'Je gaat toch niet te veel moeilijkheden veroorzaken deze keer?' Zij vond het allemaal maar griezelig. Vervolgens kwamen de moeilijkheden toch toen we naar de Kamer moesten met het KVS-advies over het sociale leenstelsel. De Kamer was aanvankelijk uitermate intolerant tegen mensen die zogenaamde 'schijnverhalen' doorpriekten. Zeker bij zo'n coalitieregering zit er een soort van tevredenheid. Iemand die aanwijst waar het mis zit of beter kan, wordt in eerste instantie verketterd. Op een

gegeven moment gaat men erover nadenken en een tijd later merkt men op dat er toch iets in zat. Dat was ook een beetje het ritme van de nieuwjaarsartikelen.”

Was er destijds besluiteloosheid in de politiek over de aanpak van economische problemen?

“Dat wil ik niet zeggen. Men is bereid tot compromis, maar men wil eigenlijk niet horen dat er kanten aan het compromis zitten die bijvoorbeeld niet werken of grote problemen verwaarlozen. Men moet samen regeren met partijen die het op heel veel punten niet met elkaar eens zijn, dus men zoekt naar oplossingen die iedereen tevreden houden. Althans men probeert de ontevredenheid gelijk te verdelen. Dat is op zichzelf begrijpelijk, maar dat betekent soms dat er grote oplossingen vooruit worden geschoven. Kijk bijvoorbeeld naar het huidige klimaatbeleid. Geweldige ambities worden er geformuleerd, maar alle *feitelijk genomen* maatregelen gaan de verkeerde kant op. Dit is een stijlvoorbeeld van een kwestie die je in een nieuwjaarsartikel zou moeten aankaarten.”

U uitte uw zorgen over de lage uitstroom uit de werkloosheid. Vond u dat dit niet werd onderkend door de politiek?

“Ik vond destijds dat men er te weinig aandacht aan besteedde. Tijdens mijn periode als SG was de grootste zorg de laagopgeleiden. Die bleven het langst aan de zijlijn, langer dan de statistieken suggereerden. Heel dikwijls waren deze mensen een aantal keer achter elkaar kort werkloos, dus eigenlijk langdurig werkloos. Net zoals nu overigens. Maar het ligt nu wel iets anders. Vergeleken met toentertijd is het nu iets meer verschoven richting de ouderen. Je merkt wederom dat er te weinig aandacht aan wordt besteed. Ik zou nu zeggen: ‘je moet dat aankaarten’. Er zijn grote problemen die dringend aanpak behoeven en op dit moment worden die niet aangepakt. Dat zie ik als de taak van het nieuwjaarsartikel.

Bij een nieuwjaarsartikel kan je af en toe eens zeggen: ‘we laten even een regel los’. Er is een ongeschreven regel dat je bestaand beleid niet al te hard moet bekritisieren. Dat schept namelijk verwarring over de koers die de regering heeft ingezet. Maar je mag wel zaken aankaarten waarvan je vindt dat er te weinig aandacht voor is. Het is een voorzet voor een beleidsagenda, althans een discussie voor een beleidsagenda.”

Wat waren uw doelstellingen toen u begon als SG?

“Een SG is een ambtenaar, dus de doelen worden gesteld door de minister, in mijn geval Hans Wijers van D66. Ik kon me wel vinden in zijn ambities, vandaar dat ik de baan aannam. De doelstelling van Paars-I was heel sterk gericht op de modernisering van de Nederlandse economie. Dat is op grote schaal gebeurd. Er is een Mededingingswet gekomen, privatisering, de elektriciteitswet is veranderd, telecom kreeg met OPTA een toezichthouder en men is ook begonnen met het nadenken over hervormingen in de zorg. De daadwerkelijke stappen tot hervormingen in de zorg zijn later gezet, maar in mijn periode als SG is de discussie op gang gekomen. Kortom, er is van alles op gang gebracht. Als econoom vond ik het de moeite waard om hieraan mee te werken.”

U werkte veel samen met minister Hans Wijers. Was dat een prettige samenwerking?

“Dat was een goede samenwerking. De agenda wordt gezet door de politiek. Het nieuwjaarsartikel is het enige moment dat je als SG naar buiten kan treden, dat je kan zeggen dat de beleidsagenda andere onderwerpen moet bevatten. Maar uiteindelijk rest er je dagelijkse werk – dat is terecht

Tijdens mijn periode als SG was de grootste zorg de laagopgeleiden. Die bleven het langst aan de zijlijn, langer dan de statistieken suggereerden

overigens – maar dat is ook een van de redenen waarom ik vertrokken ben. Ik voelde me niet helemaal thuis in die ambtelijke omgeving. De ambtenaar is er voor de politiek, de politiek gaat naar de kiezer en krijgt een mandaat. De ambtenaar krijgt geen mandaat. Als je je daardoor bekneeld voelt, moet je opstappen, en dat heb ik ook gedaan.”

Had u contact met uw voorgangers Geelhoed en Rutten?

“Ik had weinig contact met Ad Geelhoed. Geelhoed werkte nog als SG van Algemene Zaken. Op inhoudelijk vlak ook niet veel eigenlijk. Met Frans Rutten had ik geen contact.”

Hoe kijkt u terug op uw periode als SG?

“Ik kijk absoluut met veel plezier terug. Het was een leuke tijd en er is zeker tijdens Paars-I heel veel gebeurd. Tijdens Paars-II was men het minder eens over wat er wel en niet moest gebeuren. Toen werd het allemaal wat opportunistisch en toen begon het ook wat te glijden. Ik denk dat er onder Paars-I hervormingen zijn doorgevoerd en debatten zijn opgestart die later weer tot hervormingen leidden, en die de Nederlandse economie uiteindelijk een stuk steviger hebben gemaakt. Ik denk dat het een hele succesvolle periode is geweest, ondanks de kritiek die er nu is, maar die kritiek is in sommige gevallen wat kortzichtig.”

Neemt u de ervaringen uit uw tijd als SG mee in uw huidige werk als hoogleraar aan de UvA?

“Niet heel direct, nee. Ik heb het idee dat we meer voor de debatten moeten uit lopen met wetenschappelijk werk, dan erachteraan.”

LITERATUUR

Wijnbergen, S. van (1998) Nederland weer aan het werk. ESB, 83(4134), 4-9.

De Nederlandse club van politieke economen

De geschiedenis van de Koninklijke Vereniging voor de Staathuishoudkunde (KVS) is nauw verbonden met statistiek en economie. De doelstelling is tegenwoordig het bevorderen en verscherpen van de economische kennis, maar altijd met het oog op praktische problemen. Echter, door de professionalisering van de academici is er tussen wetenschap en beleid steeds meer een kloof ontstaan, die maakt dat de KVS veel meer dan vroeger beide partijen van haar belang moet overtuigen.

MICHEL BIJLSMA

Sectorhoofd Centraal Planbureau en bestuurslid van de KVS

HARRY VAN DALEN

Hoogleraar macro-economie Tilburg University, onderzoeker NIDI-KNAW en bestuurslid van de KVS

Wie wil weten hoe het economisch debat in Nederland zich in de geschiedenis heeft ontwikkeld, kan drie bronnen gebruiken: de tijdschriften *ESB* en *De Economist*, alsmede de activiteiten van de Koninklijke Vereniging voor de Staathuishoudkunde. De eerste twee hebben het debat op papier gedocumenteerd, terwijl de KVS dat heeft gedaan in woord én geschrift. De KVS kent een lange en roemruchte geschiedenis. Haar wortels liggen in 1849, toen J. de Bosch Kemper het *Staatkundig en staathuishoudkundig jaarboekje voor 1849* publiceerde. Die start kwam zeker niet uit de lucht vallen.

HISTORISCH: DE CLUB VAN CIJFERS EN DEBAT

Het jaar 1848 was in Europa een jaar van revoluties. In Nederland schreef Thorbecke een nieuwe grondwet, waarmee de parlementaire democratie leidend werd en de macht van de koning sterk beperkt. Goede statistiek beschouwde De Bosch Kemper als 'de kaart van het volk', en hij wilde met de jaarboeken stemgerechtigde Nederlanders informeren

over de politieke en economische toestand van het land. Dit deed hij samen met een aantal zielsverwanten. Zo ontstond de zogenoemde Kring van Medearbeiders die later, in 1862, uitgroeide tot de Vereniging voor de Statistiek in Nederland. Daarmee is de KVS een van de oudste economenverenigingen ter wereld, ouder dan de Duitse Verein für Socialpolitik (1873), de Engelse Royal Economic Society (1890) of de American Economic Association (1885). Alleen de Franse Société d'Économie Politique overtreft de KVS met haar oprichtingsjaar 1842. Overigens, pas in 1950 werd de naam van de vereniging officieel Vereniging voor de Staathuishoudkunde en in 1986 werd het predicaat Koninklijk verleend.

ONTWIKKELING VAN DE STATISTIEK

Het lot van de Vereniging is sterk verbonden met de ontwikkeling van de statistiek in ons land, waarbij De Bosch Kemper het startschot gaf. De doelstelling van de vereniging was in het begin ook het verzamelen en verspreiden van de statistische kennis van het Koninkrijk der Nederlanden. Later kwam daar de economische kennis bij, maar het begon bij de cijfers. Naast De Bosch Kemper waren de drijvende krachten in de begintijd van de vereniging de politicus Nicolaas Gerard Pierson en de econoom Coenraad Alexander Verrijn Stuart.

Het Centraal Bureau voor de Statistiek (CBS) zoals we dat nu kennen, is in feite te danken aan de inspanningen van Pierson. Meerdere malen werd vanuit de vereniging, die warme contacten onderhield met de Tweede Kamer, gepleit voor een onafhankelijk statistisch bureau. Uiteindelijk werd het CBS in 1899 opgericht. Verrijn Stuart werd de eerste secretaris en later de voorzitter van het CBS.

Het meest bekende geschrift van de KVS betreft uiteraard de jaarlijkse preadviezen waarin het karakter van de *debating club* naar voren komt. Of zoals Verrijn Stuart dat betitelde: 'choc des opinions'. Een onderwerp moest vanuit verschillende invalshoeken worden gezien en de standpun-

Tot 1884 konden leden vrijelijk onderwerpen aandragen met als resultaat een bonte verzameling van sprekers die de jaarvergadering domineerden met dito onderwerpen

ten erover verdedigd, en dat geldt nog steeds. Het woord *preadvies* werd voor het eerst gebezigd in 1884, waarbij het preadvies nadrukkelijk het karakter van een discussiestuk had – waarover er, volgens de overlevering, aan het eind van de vergadering gestemd kon worden. Tot 1884 konden leden vrijelijk onderwerpen aandragen met als resultaat een bonte verzameling van sprekers die de jaarvergadering domineerden met dito onderwerpen (Mooij, 1994). Na 1884 bepaalde het bestuur van de vereniging het onderwerp van discussie. In die beginperiode waren het uitsluitend voordrachten en alleen als de preadviseurs dat verlangden werden preadviezen vooraf in druk verspreid. Het vooraf in gedrukte vorm toesturen van preadviezen gebeurde pas standaard na 1893.

Wie de integrale verslagen terugleest, krijgt de indruk dat dit lange zittingen geweest moeten zijn. Vooraanstaan-

Publiek bij de viering van het 125-jarig bestaan van de KVS in het Congresgebouw Den Haag, 24 oktober 1987

de economen in de zaal namen gerust een kwartier de tijd om hun kritiek onder woorden te brengen. Maar men kan zich ook verwonderen over sterke opinies. Zo kon bijvoorbeeld in 1956 het liberale lid Justus Meyer, gestoken door een verhandeling van Jan Pen over welvaartsverdeling, nog stellen: “Hoe interessant de ethiek ook moge zijn, deze hoort niet thuis in de theoretische economie.”

Tabel 1 geeft een goede indruk van de diversiteit aan onderwerpen, maar ook hoe over de tijd de aandacht geleidelijk aan is verschoven. Onderwerpen waar preadviseurs zich in de afgelopen 125 jaar steeds opnieuw over bogen, waren de arbeidsmarkt, het monetaire beleid, de sociale zekerheid, de overheidsfinanciën en de marktordenings-

Overzicht van onderwerpen die centraal stonden in preadviezen KVS, 1893–2015

TABEL 1

	1893–1912	1913–1932	1933–1952	1953–1972	1973–1992	1993–2015	totaal
Arbeidsmarkt	4	4	2	1	3	2	16
Monetair beleid	1	2	4	2	4	1	14
Marktordening	2	2	0	1	2	6	13
Sociale zekerheid	3	1	1	2	3	1	11
Overheidsfinanciën	2	3	1	2	1	1	10
Industriepolitiek	1	4	3	1	0	0	9
Crisis	0	2	2	1	1	2	8
Internationale handel en economie	1	0	3	2	1	1	8
Europa	0	0	1	3	1	2	7
Sectorstudie	4	0	0	1	1	1	7
Macro-economisch beleid	0	0	2	2	1	1	6
Woningmarkt	2	1	0	2	0	1	6
Innovatie	0	0	0	0	1	3	4
Demografie	0	1	0	0	1	0	2

Bron: KVS; Mooij, 1994

Jan Tinbergen (rechts) in gesprek met Lawrence Klein (links) bij de viering van het 125-jarig bestaan van de KVS in 1987

vraagstukken. Dit laatste onderwerp was het in de periode 1993–2015 het meest bestudeerde onderwerp van advies. De aandacht voor de snelle veranderingen in de structuur van markten in Nederland is tevens een goede graadmeter van de verschuiving van aandacht van economen in die tijd waarbij het kabinetsbeleid DMW (Deregulering, Marktwerving en Wetgevingskwaliteit) ongetwijfeld een grote rol heeft gespeeld.

TINBERGENS MACRO-ECONOMISCHE MODEL

Een van de meest baanbrekende preadviezen is het advies van Jan Tinbergen uit 1936 geweest. Hier werd voor het eerst in de geschiedenis een macro-econometrisch model

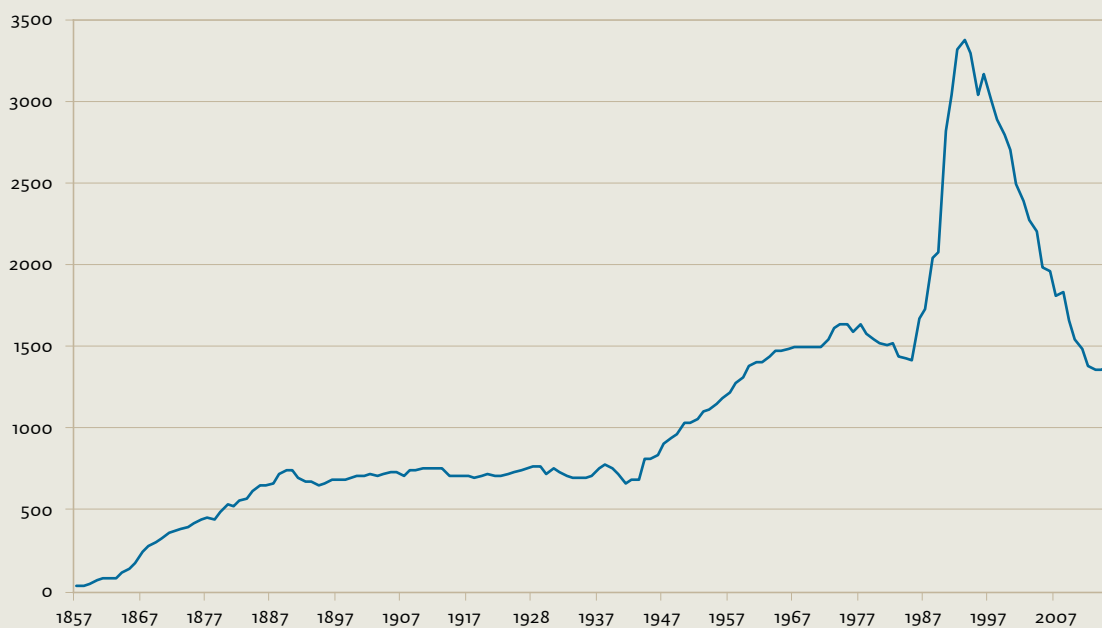
“

Deze wonderlijke wiskundige machine – het woord model werd niet in de mond genomen – kon op bewondering rekenen, maar ook op achterdocht

gepresenteerd, hoewel weinigen op de vergadering dat besef toen hadden. Het was een modelmatige exercitie om te zien welk beleid het beste antwoord zou kunnen geven op de heersende crisis in Nederland. De aandacht in de jaarvergadering ging weliswaar voor een deel over het antwoord, maar toch ook vooral over de weg waarlangs Tinbergen zijn antwoord had bereikt: een wonderlijke wiskundige machine. Deze machine – het woord model werd niet in de mond genomen – kon op bewondering rekenen, maar ook op achterdocht. Vooral de econoom en ingenieur Jan Goudriaan uitte hier zijn kritiek dat het ondoorzichtig was hoe de uitkomsten uit Tinbergens complexe model tot stand kwamen. Hij vergeleek het met een nachttrein: “je weet niet door welk land je rijdt en waar je aankomt”. Economen konden volgens hem maar beter met de dagtrein rijden. Toch durfden de meeste leden niet heel veel te zeggen over wat professor Tinbergen allemaal te berde bracht.

Ledenverloop van de KVS, 1857–2015

FIGUUR 1

Bron: analyse op basis van archiefgegevens van DNB en Mooij (1994)

Wellicht ook omdat Tinbergen stelde dat econometrie een vak voor ingenieurs is. Een jaar later, bij een verhandeling voor Delftse ingenieurs, kreeg Tinbergen (1937) meer weerwerk op de technische zijde van zijn ‘rekenmachine’. Uiteraard is tijdens de wederopbouw die schroom onder de KVS-leden voor het werk van Tinbergen omgeslagen in bewondering (Van Dalen en Klamer, 1996). Kritiek en twijfel is er uiteraard nog steeds. Sinds de financiële crisis ligt de economische wetenschap als geheel onder vuur, met haar nadruk op abstraherende modellen en rationele actoren.

Het succes van de debatfunctie kan men ook aflezen aan de bezoekersopkomst. De drukst bezochte jaarvergaderingen in de historie van de vereniging betroffen die over loonvorming en -politiek (1960, met Den Uyl en Witteveen als preadviseurs) en de omvang en structuur van de

Het makelen aan beide zijden van de markt wat betreft ideeën zal een kerntaak van de KVS blijven. Maar wel in het besef dat men niet het monopolie op die functie heeft zoals in de tijd van De Bosch Kemper

overheidsuitgaven (1963, met Willem Drees jr.). Buitenlandse sprekers heeft de KVS zelden gehad, hoewel in 1950, tezamen met Lutz en Jewkes, Hayek werd uitgenodigd om zijn visie te geven op centrale planning en het gebruik van monetaire politiek om volledige werkgelegenheid te bereiken. *Het Vrije Volk* (12 september 1950) gaf als commentaar “Nee, het was geen succes voor de mensen die in de zaal zo graag hadden gezien dat de geleide economie de doodsteek had ontvangen van de liberale profs uit het buitenland.” Deze buitengewone vergadering was een uitzondering. Het beluisteren van lezingen van buitenlandse gasten werd echter een gewoonte, of beter gezegd een traditie, met de instelling van de Tinbergenlezing in 1987. Jaarlijks komen er nog steeds economen langs die toonaangevend zijn in hun vak, denk aan Krugman, Blanchard, Solow, Tobin en Shiller. En met deze gasten is er ook enige ruimte tot debat, hoewel er geen sprake is van een ‘choc des opinions’.

TOEKOMST

De toekomst is afhankelijk van de leden die een vereniging dragen. De omgeving waarin de KVS functioneert, is duidelijk een andere dan dertig jaar geleden en zeker anders dan honderd jaar geleden. Zoals veel verenigingen heeft de KVS het moeilijk. Figuur 1 laat zien hoe het ledental zich over de jaren heeft ontwikkeld. Duidelijk is dat de grootscheepse ledenactie in 1987 – toen men vreesde voor afkalving – gedurende een aantal jaren een sterk wervend

karakter heeft gehad, vooral onder studenten en aio's. Tegen de luttele prijs van 45 gulden kreeg men gratis toegang tot het Economendebat en de Tinbergenlezing, en naast de preadviezen ontving men *De Economist*. Echter, zoals men ook kan zien in figuur 1, is na 1993 de klad erin gekomen. Na jaren van ledenverlies heeft dit proces zich de afgelopen twee jaar enigszins gestabiliseerd.

Hoewel er geen uitgebreid onderzoek is gedaan naar de oorzaken van de sterke stijging en daling van het ledenaantal, lijkt een plausibele verklaring dat de terugval gereleerd is aan de veranderende oriëntatie van de aan Nederlandse universiteiten verbonden academici. Men richt zich veel meer op de internationale markt van publicaties en personeel, waarbij de Nederlandse context op de achtergrond raakt. Bovendien maken Nederlandstalige publicaties binnen universiteiten steeds minder indruk, ondanks alle mooie woorden over valorisatie van de wetenschap. De *American Economic Association* en de *European Economic Association* zijn in dat opzicht aantrekkelijker gemeenschappen voor economen om lid van te zijn. Voorts is de specialisatie onder economen toegenomen en zijn er verenigingen en tijdschriften ontstaan voor iedere denkbare economie: arbeidsmarkeconomen, psychologische economen, feministische economen, bevolkingseconomen, enzovoort. En een econoom geeft zijn euro het liefst uit waar deze het meest effectief is. Daarnaast moet men niet vergeten dat studenten Economie aan Nederlandse universiteiten ook in toenemende mate een internationale blik hebben gekregen. Het onderwijs vindt steeds meer in het Engels plaats. En de wervende kracht die *De Economist* in de jaren negentig nog had, is in het tijdperk van internet en de elektronische tijdschriften verdwenen. De kunst zal zijn om, in een sterk versplinterde economengemeenschap, alle leden op een toegankelijke wijze aan te spreken en om weer als een echte club van politieke economen te functioneren. Het verenigen van wetenschap en beleid is en blijft een kunst, en het makelen aan beide zijden van de markt wat betreft ideeën zal een kerntaak van de KVS blijven. Maar wel in het besef dat men niet het monopolie op die functie heeft zoals in de tijd van De Bosch Kemper.

LITERATUUR

Bosch Kemper, J. de (1849) *Staatkundig en staathuishoudkundig jaarboekje voor 1849*. Amsterdam: J. Müller.

Dalen, H. van, en A. Klamer (1996) *Telgen van Tinbergen*. Amsterdam: Balans.

Het Vrije Volk (1950) Prof. Posthuma en Vermeulen namen buitenlandse profs op de korrel. *Het Vrije Volk*, 12 september, 5.

Mooij, J. (1994) *Denken over welvaart*. Utrecht: Lemma.

Tinbergen, J. (1937) *Econometrie en technische economie*. *De Ingenieur*, 52(20), 11–24.

Rotterdam, waar het allemaal begon

**PHILIP HANS
FRANSES**

Hoogleraar aan de
Erasmus Univer-
siteit/Decaan van
Erasmus School of
Economics

Erasmus School of Economics feliciteert het vakblad ESB met zijn honderdste verjaardag. Honderd worden is als mens al niet makkelijk en zeker niet iedereen gegeven. En honderd worden als instituut of vakblad is dat al helemaal niet. ESB, in 1916 in Rotterdam opgericht, is ondanks zijn conjuncturele schommelingen altijd belangrijk gebleven. En ook Erasmus School of Economics heeft vanwege de soms flink toenemende en daarna ook weer afnemende studentenaantallen zulke schommelingen gekend.

Het heeft niet veel gescheeld of Erasmus School of Economics (ESE) had in 2013 niet haar honderdste verjaardag kunnen vieren (Diemel, 2013). Het jaar 1999 is wellicht een kanteljaar geweest, het jaar ook waarin Van Dalen en Klamer een genadeloze analyse gaven van de staat van de faculteit (Van Dalen en Klamer, 1999). Achteraf gezien was die analyse correct, maar gelukkig werden hun adviezen – het opheffen van econometrie en het bundelen van algemene economie met bedrijfseconomie – niet opgevolgd.

HISTORISCH

Hoe is het dan allemaal wel gegaan? Het begin van het verhaal is voor velen bekend. In 1913 startte in Rotterdam de eerste economieopleiding van Nederland. Mannen uit het bedrijfsleven vonden dat er meer aan onderwijs moest worden gedaan, ook om de handel te verbeteren – en aldus geschiedde. In 1956 ging in Rotterdam ook nog de eerste opleiding ter wereld in de econometrie van start, op initiatief van Henri Theil en Jan Tinbergen. Tegenwoordig kun je op meerdere plaatsen in Nederland economie en econometrie (nog steeds een typisch Nederlandse studie) studeren, maar lange tijd moest je voor deze studies in Rotterdam zijn. Dat heeft de basis gelegd voor een reputatie die er, met onderbrekingen, tot op de dag van vandaag is.

Succes heeft natuurlijk ook keerzijdes. In de jaren tachtig van de vorige eeuw barstte de faculteit uit haar voegen. Duizenden eerstejaars, tentamens in de Ahoy, colleges op videotape – iets dat nu misschien wel weer modern zou

zijn, met concepten als *flipping the classroom* – hoogleraren die niet gepromoveerd waren en bijna veertig vakgroepen. Kortom, dat was een haast onbestuurbare organisatie. Wetenschappers kwamen nauwelijks toe aan het doen van onderzoek, en er kwamen vele docenten bij die zich alleen op onderwijs richtten. Het voortzetten van deze koers zou onherroepelijk leiden tot reputatieschade voor de economische faculteit. Vanaf het begin van de jaren negentig begon het aantal studenten flink te dalen, en het toenmalige bestuur probeerde met twee reorganisaties het schip drijvende te houden. Die reorganisaties waren gebaseerd op de 'kaasschaafmethode', met het effect dat vooral jong talent als eerste het schip verliet. Rond de eeuwwisseling werd de situatie nijpend en kon men niet anders concluderen dan dat de Faculteit der Economische Wetenschappen (FEW) simpelweg failliet was. Er werd in die tijd bij de Erasmus Universiteit serieus gesproken over opheffing van de FEW, waarbij wellicht enkele masteropleidingen (zoals financiering en marketing) en ook wetenschappers zich bij de Faculteit Bedrijfskunde zouden kunnen aansluiten.

WINNEN DOOR KIEZEN

Gelukkig waren er een aantal mensen moedig genoeg om, onder leiding van de toenmalige decaan Harry Commandeur, de faculteit nieuw leven in te blazen. Dat nieuwe leven had als motto 'Winnen door kiezen', en daarbij werden er functies en onderzoeksgebieden uit de organisatie weggesneden. Deze eerste echt serieuze reorganisatie, een herontwerp en een vernieuwing, vond plaats tussen 2004 en 2006. Kwaliteit werd boven kwantiteit verkozen – en toen de rook in 2006 was opgetrokken en de rekening van twaalf miljoen euro was betaald, bleek de FEW nog maar de helft van het aantal medewerkers te hebben. Het aantal keuzevakken was gedecimeerd, er waren nog maar vier vakgroepen, enkele bestuurslagen waren weggehaald (zo is de huidige decaan ook directeur), iedereen onderwees (nog steeds, trouwens) en deed onderzoek, hoogleraren stonden ook weer in het eerste jaar voor de studenten, en – heel belangrijk – er was weer een flink aantal vacatures. In die

Dies Natalis Erasmus Universiteit Rotterdam in 2009: Eredoctor Daniel Kahneman, Nobelprijswinnaar in de Economie in 2002 en de geestelijke vader van de gedragseconomie.

vacatures kon men voorzien door vooral jonge mensen aan te nemen. Onder leiding van een handvol senior hoogleraren – denk aan Casper de Vries, Peter Wakker, Stefan Stremersch, Otto Swank, Patrick Groenen, Albert Wagelmans en Bas Jacobs – werd er een nieuwe faculteit gevormd, waarin grote teams een beperkt aantal onderzoeksgebieden (zoals gedragseconomie, marketing, econometrie) bestudeerden en waar het onderwijs een unieke economische focus kreeg. Algemene economie en bedrijfseconomie werden niet gebundeld maar werkten wel samen, elk vanuit een eigen perspectief en wanneer zij daar zelf het belang van inzagen. Immers, de grootste fout die je als decaan kan maken, is wetenschappers te vertellen wat zij moeten onderzoeken en met wie zij moeten samenwerken. Tevens werd econometrie als opleiding niet opgeheven – natuurlijk niet: het is een parel op de kroon.

In 2015 heeft Erasmus School of Economics (want zo

Gespannen economiestudenten in afwachting van hun buluitreiking.

heten we sinds 2007) rond de 6000 studenten, en groeien vooral de masterprogramma's elk jaar in populariteit. De faculteit is ook zo verstandig geweest om een nieuw onderwijsrooster te introduceren, waarbij het aantal herkansingen – zeker in het eerste jaar – beperkt is, en waarbij er over perioden van steeds twee maanden een klein aantal vakken worden gegeven. Studenten stellen hun tentamens niet meer uit, en docenten staan niet meer het hele jaar voor de klas. Tevens omarmde de economische faculteit als eerste van alle vergelijkbare faculteiten in Nederland de invoering van 'nominaal is normaal', een beleid waarbij de studenten geacht worden om het eerste jaar in één keer te halen. En er is nu een bacheloropleiding waarbij je én economie én econometrie kunt studeren.

CONTINENTALE VERSIE

Natuurlijk is het soms wel eens goed om terug te kijken, zeker als je wat te vieren hebt. Erasmus School of Economics richt zich vooral op de toekomst. Tijdens ons eeuwfeest in 2013 heeft men het streven uitgesproken om een continentale versie van de London School of Economics te worden. Dat houdt in dat er binnen de faculteit ook ruimte is voor onderzoek en onderwijs dat niet direct mono-disciplinair economisch is, maar waarbij er ook plaats is voor bijvoorbeeld de geesteswetenschappen of sociale wetenschappen. Zo heeft de faculteit een sterke groep gedragseconomen, waarin mensen als Peter Wakker, Han Bleichrodt, Kirsten Rohde en Aurelien Baillion een grote rol spelen. Ook hier geldt natuurlijk weer dat de intrinsieke belangstelling van de wetenschappers leidend moet zijn, terwijl ook de belangstelling van studenten voor dergelijke onderwijsprogramma's zich aan de horizon zou moeten aftekenen. Immers, onderzoek en onderwijs gaan hand in hand. Bij het huidige getij wordt er een belangrijk deel van het onderzoek gefinancierd uit het budget dat binnenkomt door het onderwijs aan studenten. Voorlopig voorziet men nog geen Amerikaans model met onderwijsprogramma's die tienduizenden euro's kosten, hoewel wellicht masterprogramma's in de nabije toekomst met iets andere tarieven mogen gaan werken.

Soms moet je als faculteit ook een beetje geluk hebben om weer uit een dal te komen. Het begint natuurlijk met de juiste mensen op de juiste plaats. Erasmus School of Economics kent vele energieke medewerkers, van secretaresses tot hoogleraren, en ook vele energieke studenten en alumni. Het is erg goed om te zien dat ondernemende en dynamische studenten ervoor kiezen om naar onze faculteit te komen. Het zijn deze studenten die vele activiteiten organiseren, voor henzelf en voor alumni. De Economische Faculteitsvereniging Rotterdam is een begrip, en zeker het lijsttrekkersdebat dat ze telkens weer organiseren. Ook de alumni weten de weg naar hun Alma Mater steeds vaker terug te vinden. De faculteit beschouwt hen als vrienden die aan anderen vertellen hoe zinvol het is geweest dat zij ooit voor Rotterdam hebben gekozen. Eerlijk is eerlijk, de groei en bloei van de faculteit is mede ook te danken aan de vernieuwde campus met veel restaurants, een theater, mooie zalen, goede bereikbaarheid en zorgvuldige dienstverlening. Een campus waar het anno nu heel goed toeven is. En, niet te vergeten: ging men in vroeger tijden in Rotterdam studeren *ondanks* de stad, nu komen de studenten en nieuwe jonge medewerkers naar Rotterdam mede *dankzij* de stad.

Erasmus School of Economics wenst *ESB* nog vele gezonde jaren toe!

LITERATUUR

Dalen, H.P. van, en A. Klamer (1999) *De Rotterdamse econoom: tussen wetenschap en handel*. *ESB*, 84(4236), 958–960.

Diemel, B. (2013) *Erasmus School of Economics, Honderd Jaar*. Rotterdam: Stad en Bedrijf.

‘Het kon minder’ in Groningen

STEVEN
BRAKMAN

HARRY
GARRETSEN

Beide auteurs zijn
als hoogleraar
verbonden aan de
Faculteit Economie
en Bedrijfskunde
van de Rijksuniver-
siteit Groningen
verbonden

De oorsprong van de Groningse economiefaculteit is gelegen in de landbouw. Een focus op landbouweconomie zou de Groningse economiefaculteit, volgens de oprichters, namelijk onderscheiden van wat er in de rest van het land werd onderwezen. Maar al vanaf het begin in 1948 – zo constateerde Jan Pen in 1999 in de voorloper van dit artikel – ging het een andere kant op. Al snel specialiseerde de faculteit zich – uiteraard na de nodige en vaak intensieve discussies omtrent hoogleraarsbenoemingen – in een aantal streng van elkaar gescheiden gebieden: de algemene economie, de bedrijfseconomie en later (in een subfaculteit) de econometrie. De gebieden werden methodologisch streng van elkaar onderscheiden in aparte vakgroepen die elk hun eigen weg gingen. Pen besprak de ontwikkelingen van de faculteit via de maatstaf van de algemene economie en bedrijfseconomie. De ontwikkelingen op het gebied van de econometrie had hij vooral van ‘horen zeggen’, maar hij was daarvan zeer onder de indruk. Ook op terreinen die hij beter kon overzien –

bijvoorbeeld de openbare financiën – zag hij grote en vooral empirische vooruitgang. Hij besloot zijn stuk dan ook met de opmerking: “Het oude ideaal van de voortschrijdende wetenschap wordt werkelijkheid.”

Wat heeft de voortschrijdende wetenschap voor de Groningse faculteit betekend, nadat Jan Pen met grote penseelstreken de ontwikkelingen van ruwweg 1950 tot 2000 had geschetst? Wij zien drie grote trends die bepalend zijn voor de Groningse Faculteit Economie en Bedrijfskunde (FEB). Allereerst, zoals de afkorting FEB al aangeeft, is er de fusie tussen de faculteiten economie en bedrijfskunde die in 2007 haar beslag kreeg. Jan Pen concentreerde zich in zijn bijdrage voornamelijk op de in 1948 opgerichte *economische* faculteit. In 1977 ging echter ook de opleiding bedrijfskunde van start, en na lange en niet altijd eenvoudige discussies kwam het in 2007 tot een fusie. Bijna tien jaar na dato kan men niet anders concluderen dan dat de fusie een succes is gebleken. Het onderwijs en onderzoek floreren en er is, met steun van het CvB, fors geïnvesteerd in de faciliteiten. De door ex-bewoner W.F. Hermans in zijn *Onder professoren* (1975) nog smalend als *Modderpoel* aangeduide huisvesting voor economie en bedrijfskunde ten noorden van de stad is anno 2016 letterlijk en figuurlijk een moderne faculteit. De recente toekenning van zowel het AACSB- als EQUIS-label bewijzen dat de faculteit internationaal meetelt als *business school*.

Een tweede trend is de overal aanwezige en merkbare internationalisering. De derde trend betreft het verdwijnende onderscheid tussen de diverse vakgebieden, zowel binnen als tussen de economie en bedrijfskunde, op grond van de van oudsher sterke empirische gerichtheid van de faculteit.

INTERNATIONALISERING VAN STAF EN STUDENTEN

Geen enkele faculteit kan zich onttrekken aan de globalisering. Wij hebben het hier niet zozeer over globalisering als onderzoeksobject, als wel over hoe deze de faculteit in haar onderwijs en onderzoek heeft beïnvloed. Een type-

Het Duisenberggebouw. by night. De pantograaf is een weergave van de fallacy of composition (foto: Rijko Ebens)

rend voorbeeld uit onze eigen hoek van de faculteit, de internationale economie, moge dit verduidelijken. De kennismaking met globalisering binnen de organisatie ging met een schok. In september 1999 werd Arjen van Witteloostuijn benoemd tot hoogleraar *International Economics and Business* (IEB). Hij stond aan het begin van een omwenteling in het onderwijs. Er werd een nieuwe vakgroep samengesteld – die globalisering in brede zin zou gaan bestuderen – maar het betekende ook een omslag in het curriculum. Allereerst zouden IEB-studenten vanaf de eerste dag al hun onderwijs aan de faculteit in het Engels krijgen. Dit zou niet alleen voor Nederlandse studenten aantrekkelijk zijn, maar zou ook buitenlandse studenten naar Groningen doen verhuizen. Aanvankelijk werd daar sceptisch op gereageerd. Ervaren senior docenten (inclusief de hoogleraren) werden verplicht om een examen Engels af te leggen, waarbij de spreek- en taalvaardigheid werd getoetst. Wie enigszins bekend is met de mores aan universiteiten begrijpt dat niet iedereen daar dolenthousiast over was. Vooral toen bleek dat het slagingspercentage minder dan 100 procent was en bijscholing noodzakelijk werd. De aanvankelijke scepsis sloeg snel om toen het programma een succes bleek. Het internationale karakter van de opleiding werd vrijwel overal ingevoerd. Op één bacheloropleiding na zijn nu alle aan de FEB onderwezen opleidingen in het Engels. En bijna een kwart van de *degree*-studenten komt nu uit het buitenland. Daarnaast gaan onze studenten massaal (en vaak verplicht!) een semester naar het buitenland.

Niet alleen in het onderwijs is deze internationaliseringstendens zichtbaar, maar ook in het onderzoek. Allereerst de onderzoeksschool SOM (het acroniem is tegenwoordig de eigenaam). In deze onderzoeksschool is al het onderzoek georganiseerd: dit geldt voor de promovendi, de jonge beginnende staf en de senior onderzoekers. De meerderheid van de PhD-onderzoekers is tegenwoordig afkomstig uit het buitenland en hetzelfde geldt voor de *tenure trackers*. In het op Angelsaksische leest geschoeide *tenure track*-systeem dienen onderzoekers zich eerst te bewijzen alvorens er een vast contract (*tenure*) wordt aangeboden. Wat is het resultaat van dit alles? Zoals men in Groningen pleegt te zeggen: ‘het kon minder’. Kortom, ‘spectaculair’ zoals dat onder Zwolle zou worden aangeduid. Studenten en staf komen in toenemende mate uit het buitenland, en de wetenschappelijke productie is fors toegenomen. Veel en vaak wordt er samengewerkt met mensen buiten de eigen faculteit en buiten de landsgrenzen. Bovendien weten FEB-onderzoekers steeds beter de weg te vinden naar VENI-, VIDI- en VICI-subsidies en andere externe onderzoeksmiddelen.

Uit tabel 1 blijkt dat ruwweg gelijktijdig met het begin van de internationaliseringsinspanning het aantal (top)publicaties trendma-

tig is toegenomen. Wij willen hier zeker niet claimen dat de FEB dit als enige in Nederland voor elkaar heeft gekregen, integendeel – maar wel dat de FEB de tekenen der tijd goed en tijdig heeft verstaan, evenals onze zusterfaculteiten.

VERDWIJNENDE ONDERZOEKSGRENZEN

In zijn artikel uit 1999 wees Jan Pen op de methodologische strengheid: vakgroepen functioneerden vooral naast elkaar en gemeenschappelijk onderwijs en onderzoek was zeldzaam. Dit is sterk veranderd. Weliswaar bestaan er nog steeds vakgroepen waarin onderzoekers met soortgelijke interesses zijn ondergebracht, maar de strikte scheiding van weleer bestaat niet meer. Wie de publicaties van de FEB bekijkt, ziet steeds vaker dat de auteurs afkomstig zijn uit verschillende vakgebieden. Dit weerspiegelt de huidige trend in het internationale onderzoek, waarbij aanpalende vakgebieden steeds vaker van elkaar profiteren en gaan samenvallen. Neem bijvoorbeeld de ontwikkelingen binnen ons eigen vakgebied van de internationale economie. Traditioneel concentreerde men zich op sectoren, en keek dan welke daarvan zich staande konden houden op de internationale markt en in welke sectoren Nederland goed was. Tegenwoordig richt men zich op individuele bedrijven en kijkt wat er binnen die bedrijven gebeurt, waarom sommige bedrijven productief en concurrerend zijn op de internationale markt en andere weer niet. De consequentie hiervan is dat men aandacht heeft voor bedrijfs- en managementspecifieke factoren die de productiviteit beïnvloeden, welke organisatievorm het beste is voor welke markt, welke invloed bestuurders hebben op het productieproces, en wat een specifieke locatie kan bijdragen aan het concurrentievermogen. Het gevolg van deze verschuivende aandacht is dat de traditionele grenzen tussen vakgroepen binnen de FEB vager en vager worden. Samenwerking tussen bijvoorbeeld macro-economen, organisatie- en marketing-deskundigen en ook geografen, psychologen, sociologen, historici en juristen is niet langer bijzonder en wordt ook toegejuicht. Kenmerkend voor de FEB is en blijft daarbij het sterk empirische karakter van het onderzoek en daardoor ook de beleidsrelevantie ervan. Jan Pen wees in 1999 op de invloed die Angus Maddison had op het empirische onderzoek naar langetermijntwikkelingen op het terrein van de productiviteit. Hij zag in Maddison een voorloper van het sterk empirische onderzoek dat onze faculteit kenmerkt. Pen heeft gelijk gekregen. Groningen heeft een goede reputatie als het om theoretisch gefundeerd empirisch onderzoek gaat. Deze datagerichtheid maakt het onderzoek ook relevant voor het beleid. De verleiding is bijvoorbeeld groot om een verband te zien tussen de Groningse praktische academische achtergrond van Klaas Knot en zijn benoeming als president van de Nederlandsche Bank. Hetzelfde geldt voor de Groningse achtergrond van zijn voorganger, Wim Duisenberg, naar wie het faculteitsgebouw inmiddels is genoemd. Maar correlatie is geen causaliteit, zoals we ook in Groningen aan onze studenten doceren. Jan Pen die in 2010 overleed, kan tevreden zijn: ruim vijftien jaar na zijn momentopname is er in Groningen wederom sprake van voortschrijdende wetenschap.

Ontwikkeling van het aantal (top-) publicaties bij FEB, RuG¹

TABEL 1

	2000	2001	2002	2003	2004	2005	2006	2007
Top	–	10	12	7	18	16	11	15
Totaal	–	283	248	232	245	257	305	278
	2008	2009	2010	2011	2012	2013	2014	2015
Top	23	34	31	26	33	32	33	34
Totaal	468	515	532	480	459	439	412	435

¹ Alleen tijdschriften die een peer review-systeem kennen en op een lijst staan van erkende tijdschriften worden geteld. Zie voor een volledige lijst: <http://www.rug.nl/research/som-ri/organization/performance-criteria/top-and-very-good-journals>

LITERATUUR

Pen, J. (1999) Groninger eigenzinnigheid. *ESB*, 84(4236), 967 (themanummer over de profilering van economische faculteiten in Nederland 1913–1999).

Open grenzen in Maastricht

PETER SCHOTMAN

Hoogleraar aan de School of Business and Economics (SBE) van de Universiteit Maastricht

MARTIN STROBEL

Universitair hoofd-docent aan de SBE

TOM VAN VEEN

Hoogleraar aan de SBE

Onder de titel *Is alles anders in Maastricht?* schreven Joan Muysken en Tom van Veen in 1999 over de ontwikkeling van de economische faculteit vanaf het begin in 1984. Bij die start was namelijk alles anders. In hun woorden: “Er was een ander onderwijssysteem, het onderzoek vond plaats op duidelijk gedefinieerde thema’s, er was een voortdurend streven naar integratie tussen vakgebieden gecombineerd met veel aandacht voor de relatie tussen theorie en praktijk.” Tegelijkertijd constateerden zij dat vijftien jaar na de start een zekere convergentie had plaatsgevonden ten opzichte van andere faculteiten in Nederland.

MACRO EN FINANCE

Voor de ontwikkelingen in Maastricht sinds 2000 gaan we eerst na hoe het verder is gegaan met de macro-economische groep rondom de auteurs van de terugblik uit 1999. In het Maastrichtse macro-economische onderzoek is er altijd ruimte geweest voor een pluralistische en heterodoxe benadering, met name in het onderzoek naar het functioneren van de arbeidsmarkt en naar de relatie tussen technologische ontwikkeling en economische groei. Modellen waarin rationeel handelende en perfect geïnformeerde agenten de economie voortdurend op het evenwichtspad houden, lijken – en blijken – de macro-economische werkelijkheid niet goed te kunnen verklaren. In deze alternatieve benaderingen spelen instituties en onevenwichtigheden op markten een belangrijke rol.

De arbeidsmarkt heeft gaandeweg plaats gemaakt voor de financiële sector als onderwerp van onderzoek. Dat is niet toevallig. Ongeveer tegelijk met de sfeertekening van Muysken en Van Veen aangaande het Maastrichtse economische onderzoek concludeerde een andere *ESB*-publicatie uit Maastricht (Koedijk en Schotman, 1999) dat *finance* op dat moment het sterkste onderdeel van de bedrijfseconomie in Nederland was, en dat vooral het onderzoek naar financiële markten zich in Maastricht snel ontwikkelde. De deregulering en liberalisering van de financiële markten hebben deze verschuiving gevoed. Leidend in het on-

derzoek is de relatie tussen de financiële sector en de reële sector van de economie. Het onderzoek heeft zich op drie thema’s gericht. Ten eerste heeft het toenemende belang van internationale kapitaalstromen geleid tot veel onderzoek naar het ontstaan van financiële crises en de determinanten van financiële besmetting. Dit onderzoek heeft een sterk empirisch karakter en bevorderde de samenwerking tussen macro-economen en econometristen. Een belangrijke vraag in dit onderzoek is welke variabelen een goede voorspelling kunnen geven van een naderende crisis. De combinatie van theorie en beschikbaarheid van goede en hoogfrequente data maakt empirische toetsing mogelijk, waardoor er een beter inzicht wordt verkregen in de kanalen via welke besmetting plaatsvindt. De samenwerking tussen monetair economen, econometristen en financieel economen heeft geleid tot een gezamenlijk MSc-programma Financial Economics dat zich onderscheidt door aandacht voor de werking van financiële markten in samenhang met effecten van beleid van centrale banken en andere toezicht-houders.

Een tweede thema was het effect van de toenemende internationale kapitaalstromen en onevenwichtigheden op de betalingsbalansen. In de aanloop naar het ontstaan van de Europese Monetaire Unie (EMU) is het gebrek aan noodzakelijke aanpassingsmogelijkheden uitgebreid onderzocht. Dit onderzoek heeft een vervolg gekregen nadat de onevenwichtigheden en gebrekkige aanpassingsmechanismen in de EMU tot het bijna uiteenvallen van deze monetaire unie hebben geleid. De derde reeks vragen ging over de invloed van een groeiende en geliberaliseerde financiële sector op de reële economie. In Maastricht is er gekozen voor een post-keynesiaanse benadering. Bij dit werk staan keynesiaanse macro-economische inzichten centraal, gebaseerd op interacties en onderlinge afhankelijkheden tussen sectoren in een economie. Deze modellen analyseren bijvoorbeeld de relatie tussen teruglopende overheidstekorten en oplopende schulden in de private sector. In het verlengde hiervan is er een onderzoekslijn op het gebied van *agent-based models* opgezet. Deze modellen zijn expliciet

ontwikkeld om de veelheid aan interacties tussen agenten te analyseren en brengen de heterogeniteit terug in macro-economische modellen. Empirisch lijkt dit type modellen de werkelijkheid beter te verklaren dan modellen die uitgaan van de representatieve homo economicus.

GEDRAGSECONOMIE EN EXPERIMENTEN

Een andere ontwikkeling van na 1999 is de opkomst van de gedragseconomie en de experimentele economie. In Maastricht is gedragseconomie gestart vanuit een sterke groep onderzoekers op het gebied van micro-economische theorie. Rond de eeuwwisseling voegde de eerste onderzoeker op het gebied van experimentele economie zich hierbij. Deze groep is daarna sterk gegroeid, mede omdat gedragseconomie en experimenten ook een steeds grotere rol gingen spelen in marketing en financieel onderzoek. Het onderzoek richtte zich niet op het toen al achterhaalde idee van de homo economicus, maar er werd gekozen voor een constructieve benadering rondom belangrijke vragen als: “Wanneer is het model van de homo economicus bruikbaar en wanneer niet?” en “Hoe moeten we het model of de voorkeuren van de homo economicus aanpassen om menselijk gedrag beter te kunnen begrijpen en voorspellen?” Een comparatief voordeel van Maastricht is dat er hierdoor altijd een vruchtbare samenwerking en uitwisseling is geweest tussen theoretici en experimentele onderzoekers. De samenwerking leidde tot het opzetten van het Maastricht Behavioral and Experimental Economics Symposium, dat in 2016 voor de negende keer zal worden georganiseerd. Tegenwoordig omvat gedragseconomie een groot aantal onderwerpen, zoals individuele en sociale voorkeuren, instituties, sociale normen en waarden, publieke goederen, onderhandelen, netwerken en asymmetrische informatie.

Met de komst van meer onderzoekers ontstond de vraag naar hoogwaardige faciliteiten voor het doen van experimenten. In het begin moesten experimenten worden uitgevoerd in computerpracticum-lokalen die met kartonnen wandjes werden omgebouwd tot een tijdelijk laboratorium. Mede door de eeuwige conflicten over de beschikbaarheid van ruimtes (vanwege de planning van studentenpractica op dezelfde plekken) was het noodzakelijk om een echt onderzoekslab op te richten. Sinds 2008 hebben er in het Behavioral & Experimental Economics Laboratory (BEElab) al meer dan 150 experimenten plaatsgevonden, vanuit alle economische en bedrijfskundige departementen van de faculteit.

De samenwerking met de faculteit Psychologie en Neurowetenschappen is de afgelopen jaren goed van de grond gekomen. Naast onderzoek heeft dat geleid tot twee gezamenlijke masterprogramma's in het onderwijs: een eenjarige MSc in Human Decision Science en een tweejarige onderzoeksmaster in Neuro-economie. Neuro-economie lijkt op het openen van de doos van Pandora, maar vroeg of laat is dit noodzakelijk om te zien of de gebruikte theoretische concepten wel of niet ondersteund worden. Het uiteindelijke doel is het vinden van theoretische modellen voor economische beslissingen die consistent zijn met de neurowetenschappelijke inzichten omtrent het functioneren van het brein.

Veel van de huidige resultaten zijn in eerste instantie

zuiver fundamenteel. Toch is deze kennis essentieel voor het vinden van regels over de manier waarop mensen samenleven. Het Maastricht Behavioral Economic Policy Symposium beoogt een platform te zijn voor de uitwisseling tussen fundamenteel onderzoek en praktische toepassingen. Op dit gebied is een nieuwe masteropleiding in ontwikkeling. Gedragseconomie zal nog meer aan belang winnen naarmate onderzoekers er beter in slagen om de ideeënuitswisseling tussen de uiteenlopende disciplines van economie, psychologie en neurowetenschappen te versterken. Dit is het leidende principe voor de toekomst.

Dat de homo economicus een stapje terug heeft moeten doen, heeft economisch onderzoek alleen maar relevanter gemaakt

KENNIS-AS

Veel Maastrichts onderzoek kenmerkt zich door de samenhang tussen fundamenteel en toegepast onderzoek. Het onderzoek van de in de beginperiode opgerichte derdegeldstroom-instituten UNU-MERIT en ROA is nauw verweven met de facultaire onderzoeksprogramma's. Inmiddels zijn er nieuwe instituten opgericht, zoals het ECCE (European Centre for Corporate Engagement) dat in korte tijd een internationaal-leidende positie heeft opgebouwd op het gebied van verantwoord beleggen en duurzame financiering. Een voorbeeld is onderzoek naar de adoptie van energiezuinige technieken in vastgoedontwikkeling, waarbij er data zijn verkregen via alle grote vastgoedfinanciers wereldwijd en zijn gebruikt met het oog op inzicht in effectieve maatregelen voor de reductie van energiegebruik. Het instituut laat zien dat fundamenteel onderzoek, maatschappelijke relevantie en samenwerking met het bedrijfsle-

Uitreiking van de Europe award door prof. Muysken aan prof. De Grauwe, april 2015

Het Maastrichtse Probleem Gestuurd Onderwijs in actie: studentgeoriënteerd onderwijs in kleine groepen (foto: Michel Saive)

ven hand in hand kunnen gaan.

Van meer recente datum zijn de Kennis-As-projecten. De faculteit werkt hierin samen met andere UM-faculteiten, andere kennisinstellingen, de provincie Limburg en het regionale bedrijfsleven. Dit is de Maastrichtse uitwerking van de *Triple-Helix*-gedachte. Onderzoek is gekoppeld aan regionale ontwikkeling van de kenniseconomie.

“

de toekomst van het economisch onderzoek ligt in het verleggen en openen van de grenzen naar andere disciplines

Een van die Kennis-As-projecten is de Educatieve Agenda Limburg. Goed onderwijs wordt steeds belangrijker. De mogelijkheden om mensen langer onderwijs te laten volgen, zijn echter beperkt. Verbetering in het onderwijs vraagt dus om afwegingen hoe de bestaande middelen beter ingezet kunnen worden. Daar is wetenschappelijk onderzoek voor nodig. Hiervoor wordt er samengewerkt met alle scholen in Limburg. Gezamenlijk worden er gegevens verzameld van leerlingen gedurende hun onderwijsloop-

baan en wordt er besproken tegen welke problemen het onderwijs aan loopt. Er wordt gewerkt aan oplossingen, en om deze oplossingen te valideren worden er experimenten opgezet. Voorbeelden hiervan zijn onderzoek naar de rol van toetsen in het onderwijs, de overgang van basisschool naar voortgezet onderwijs, de betekenis van voorschoolse educatie, schoolkeuze en motivatie. De data en de onderzoeksmogelijkheden vormen een unieke bron voor wetenschappelijk onderzoek, terwijl de resultaten een belangrijke bijdrage leveren aan de ontwikkeling van de scholen.

Een ander Kennis-As-initiatief is het instituut BISS (Business Intelligence & Smart Services), waar onderzoek gedaan wordt naar hoe grote databestanden (big data) omgezet kunnen worden in diensten met toegevoegde waarde. Big data scheppen nieuwe mogelijkheden, maar zijn tegelijkertijd een bedreiging voor bestaande bedrijven en marktvormen, bijvoorbeeld voor verzekeringen en de financiële sector.

CONCLUSIE

Open grenzen zijn de rode draad in de Maastrichtse ervaringen. Dat lag altijd al in het Maastrichtse model besloten en heeft na 2000 nieuwe dimensies gekregen. In letterlijke zin betekent het de toenemende internationalisering van studenten (60 procent) en staf (45 procent). De grenzen tussen toegepast en fundamenteel onderzoek vervagen, er is meer uitwisseling tussen afzonderlijke vakgebieden binnen de economie, en ook tussen economie en andere wetenschappelijke disciplines. Economen zijn bescheidener geworden. Dat de homo economicus een stapje terug heeft moeten doen, heeft economisch onderzoek alleen maar relevanter gemaakt. De open grenzen hebben Maastricht geen windeieren gelegd en hebben geleid tot een niet meer weg te denken faculteit, waarin goed onderwijs en goed onderzoek succesvol samengaan. Dit is ook de oproep die wij als Maastrichtse economen zouden willen doen: de toekomst van het economisch onderzoek ligt in het verleggen en openen van de grenzen naar andere disciplines, waarbij de inbreng van bedrijven, overheden en andere belanghebbenden mede voeding geven aan de onderzoeksvragen.

LITERATUUR

Koedijk, C.G. en P.C. Schotman (1999) De opmars van financiering en beleggingen. *ESB*, 84 (4184), 4–9.

Muysken, J. en A.P. van Veen (1999) Is alles anders in Maastricht? *ESB*, 84 (4236), 974–976.

Economie+ in Nijmegen

EELKE DE JONG

Hoogleraar Inter-
nationale Economie
aan de Radboud
Universiteit
Nijmegen

Sinds het uitbreken van de kredietcrisis wordt er nationaal en internationaal kritiek uitgeoefend op de universitaire opleidingen Economie. Deze zouden te specialistisch en technisch zijn en dat zou een verklaring zijn voor het ontstaan van de crisis. Universiteiten moeten kritische, breed opgeleide economen afleveren, is de stelling van deze stroming. Over de vraag of de manier van opleiden van economen een rol heeft gespeeld bij het ontstaan van de financiële crises, valt naar mijn mening nog wel een debat te voeren.

BELEIDSGERICHTE ECONOMIE

De mening dat de beroepen waarin afgestudeerde economen werkzaam zijn een brede opleiding vereisen, ondersteun ik wel. Het is ook het uitgangspunt van de opleiding Economie aan de Radboud Universiteit in Nijmegen. De Nijmeegse opleiding heeft een karakter dat we samenvatten onder de noemer Economie+. Hiermee willen we uitdrukken dat kernvakken van de economische wetenschappen inhoudelijk worden verrijkt met inzichten uit en aangevuld met vakken uit belendende disciplines, zoals: psychologie, sociologie, politicologie, bestuurskunde, bedrijfskunde en geografie.

Dit multidisciplinaire karakter is vanaf de oprichting in 1991 van de opleiding Beleidsgerichte Economie het uitgangspunt geweest. Beleidsgerichte Economie vormde een onderdeel van de in 1988 opgerichte Faculteit der Beleidswetenschappen, vanaf 2000 gewijzigd in de Faculteit der Managementwetenschappen (in het Engels *Nijmegen School of Management*, NSM). In deze faculteit waren en zijn, naast Economie, de volgende opleidingen op bachelor- en masterniveau ondergebracht: Bedrijfskunde, Politicologie, Bestuurskunde, Sociale Geografie, Planologie en Milieumaatschappijwetenschappen. Per 1 oktober 2015 telt de faculteit 3500 studenten. Al het onderwijs op bachelor- en masterniveau wordt ondersteund door academisch onderzoek dat in multidisciplinaire onderzoeksprogramma's binnen het Institute for Management Research (IMR) is ondergebracht. Post-initieel onderwijs wordt verzorgd door

de facultaire Radboud Management Academy (RMA). De faculteit zal in 2017 verhuizen naar een nieuw gebouw op de Nijmeegse campus.

Met de toevoeging 'beleidsgerichte' in de naam Beleidsgerichte Economie wilde de opleiding benadrukken dat de afgestudeerden voor het overgrote deel in een niet-academische omgeving werkzaam zullen zijn. Voor het goed functioneren in die praktijk werd het nodig geacht dat de opleiding niet alleen aandacht zou besteden aan de economische vakken in strikte zin, maar dat er ook rekening zou worden gehouden met andere beleidsgerichte disciplines.

Kernvakken van de economische wetenschappen worden inhoudelijk verrijkt met inzichten uit en aangevuld met vakken uit belendende disciplines

MULTIDISCIPLINAIR EN PROBLEEMGESTUURD

Aanvankelijk werd het multidisciplinaire karakter van de opleiding vooral uitgewerkt door een deel van de stof via probleemgestuurde opdrachten te behandelen. Tevens werden sommige vakken samen met collega's van andere disciplines gegeven. Zo is een aantal jaren lang het vak Nieuwe Economische Geografie samen met de sociaal-geografen voor zowel studenten Economie als Sociale Geografie verzorgd. Kenmerkend voor de opleiding is ook dat er vanaf het begin relatief veel aandacht in het curriculum is besteed aan Geschiedenis van het Economisch Denken, Filosofie en Methodologie. Hierdoor worden studenten geconfron-

teerd met minder bekende stromingen binnen de economische wetenschap en worden zij gestimuleerd tot kritisch nadenken en oordelen. Studenten worden aangemoedigd om de vrije ruimte te gebruiken voor de relevante vakken van belendende disciplines, wat sterk is vergemakkelijkt doordat al het onderwijs binnen de faculteit op dezelfde wijze in periodes en omvang van modules is georganiseerd.

Als uitvloeisel van deze focus wordt vanaf 2000 – naar ik aanneem lange tijd als enige economieopleiding in het land – een cursus Culture and Economic Behaviour in het kerncurriculum opgenomen. Deze cursus behandelt het verband tussen cultuur – in de zin van dominante waarden en normen van een groep – en economie. De onderliggende waardepatronen blijken een verklaring te kunnen geven voor verschillen in de inrichting van nationale economieën. Bovendien blijken culturele verschillen tussen de Europese landen van cruciaal belang voor het verklaren van de uiteenlopende benaderingen van gezamenlijke Europese problemen, zoals de Europese schulden crisis.

De opleiding werd in de tweede helft van de jaren negentig in verschillende enquêtes en onderwijsvisitaties door zowel studenten als deskundigen geprezen om haar kwaliteit. Mede doordat er in de eerste tien jaar alleen Algemene Economie werd aangeboden, was het aantal studenten echter laag. Voor het college van bestuur van de universiteit is dit begin deze eeuw reden geweest om extra middelen voor de verdere ontwikkeling van de Nijmeegse economie-opleidingen ter beschikking te stellen. Er werd besloten om het aantal leerstoelen te verhogen en de opleiding uit te breiden met Bedrijfseconomie. Dit vertaalde zich in de nieuwe naam Economie en Bedrijfseconomie. Vanaf 2000 werden er aan de twee bestaande leerstoelen – de leerstoel Internationale Economie en de leerstoel Economische Theorie en Economisch Beleid (toentertijd bezet door Harry Garretsen) – drie leerstoelen toegevoegd: Management Accounting (Ed Vosselman), Financiering (Willem Verschoor en later Utz Weitzel) en Bedrijfseconomie (Joris Knobben).

ALTERNATIEVE BENADERINGEN

Met de komst in 2004 van Esther-Mirjam Sent als hoogleraar Economische Theorie en Economisch Beleid is de aandacht toegenomen voor alternatieve benaderingen binnen de economie. De verschillende varianten in de master bevatten het vak Pluralisms in Economics. Dit vak beoogt ruime aandacht te geven aan de verschillende recente stromingen binnen de economie, zoals gedragseconomie, experimentele economie, neuro-economie, institutionele economie, evolutionaire economie.

Vanaf 2012 zijn de nieuw aangetrokken leden van de leerstoel Financiering allemaal docent en onderzoeker met als zwaartepunt Experimental Finance en Behavioral Finance. De faculteit heeft voor het experimentele onderzoek op dit terrein de bestaande onderzoekslaboratoria uitgebreid. Experimentele economie en gedragseconomie spelen nu een belangrijke rol in het onderzoek en komen ook op verschillende plaatsen in het curriculum aan bod. In juni 2015 zijn Utz Weitzel en Sascha Füllbrunn de gastheren geweest van de internationale Experimental Finance-conferentie die toen in Nijmegen is gehouden. Tijdens dit congres was een van de hoofdsprekers Vernon Smith.

Smith heeft in 2002 samen met Daniel Kahneman de Nobelprijs voor Economie ontvangen voor hun baanbrekende werk op het gebied van de experimentele economie.

Het onderzoek van de vakgroep is rond drie thema's gegroepeerd: Behavioral and experimental decision making, Governance and control in the network economy en Interaction between institutions and individuals. Dit onderzoek heeft een multidisciplinair karakter, wat nog versterkt wordt doordat onderzoekers vaak ook lid zijn van facultaire multidisciplinaire teams rond een bepaald thema. Binnen de vakgroep is door Jeroen Smits het Global Data Lab opgezet. Dit is een verzameling databestanden met gegevens van miljoenen personen uit meer dan honderd landen. Met deze gegevens zijn er studies verricht naar de verklarende factoren voor onder andere onderwijsdeelname, kinderarbeid en de deelname van vrouwen aan het officiële arbeidsproces. In de multilevel regressie-analyses kan er onderscheid gemaakt worden naar determinanten op het niveau van de persoon, het huishouden en de hogere niveaus (regio's en land). Experimenten in de landen zelf of in de labs op de Radboud Universiteit kunnen helpen om de regressieresultaten aan te vullen of te verdiepen.

STIJGING STUDENTENAANTALLEN

Na de verbreding met Bedrijfseconomie, Management Accounting en Financiering steeg het studentenaantal snel. Was in 1999 de instroom minder dan 20, voor het cursusjaar 2014/2015 schreven zich ongeveer 200 studenten voor de bachelor in. In 2015 bedraagt het totale aantal ingeschreven studenten 574 voor de bachelor en 174 voor de master. In 2012 is bovendien het geheel Engelstalige bachelorprogramma International Economics and Business (IEB) ingevoerd, met een strenge selectie en een beperkt aantal plaatsen vanwege een verplicht half jaar studie aan een van de buitenlandse partneruniversiteiten. Dertig van de 200 bachelorstudenten volgen dit Engelstalige traject. Ruim 100 studenten hebben zich de laatste jaren (2014 en 2015) aangemeld voor de Master in Economics. Het merendeel hiervan kiest voor een specialisatie in Accounting of Finance. De Algemeen Economische richtingen nemen ongeveer 20 procent van het totale aantal MA-studenten op. Een groot deel van de Accounting-studenten gaat daarna verder met de opleiding Register Account of Register Controller.

De afgestudeerden komen in een breed scala van beroepen terecht. Sectoren die relatief veel Nijmeegse afgestudeerden afnemen, zijn de grote consultancy-bedrijven (inclusief de accountantskantoren), het bankwezen en overheids- en semi-overheidsinstellingen. De laatste omvatten vooral de vele toezichhoudende organen. Net als aan andere economische opleidingen kiest een klein percentage voor een carrière in het onderwijs. De meesten van de laatste groep kiezen voor een academische loopbaan, en dus in eerste instantie voor een positie als promovendus. Bij degenen die met een masterdiploma van de Nijmeegse opleiding zijn gepromoveerd, bevindt zich onder anderen Ralph de Haas, die momenteel hoofd Onderzoek van de Bank for Reconstruction and Development is. In 2014 was hij de eerste die de Willem F. Duisenbergprijs in ontvangst mocht nemen. Deze prijs is ingesteld voor jonge onder-

De Nijmeegse faculteit der Managementwetenschappen: links het heden en rechts de toekomst

zoekers die blijk hebben gegeven op een creatieve manier beleidsrelevant onderzoek te verrichten. Precies zoals 25 jaar eerder de doelstelling van de opleiding Beleidsgerichte Economie was omschreven.

CONCLUSIE

De opleiding Economie en Bedrijfseconomie in Nijmegen heeft in het begin van de jaren negentig bewust gekozen voor een brede, multidisciplinaire insteek. In eerste instantie werd dit vooral vormgegeven door de wijze van doceren

(probleemgestuurde opdrachten) en met gebruikmaking van inbreng van andere (facultaire) disciplines. Vanaf de eeuwwisseling is in de vakken steeds meer aandacht besteed aan inzichten die van de orthodoxe benadering afwijken. Hierbij valt met name te denken aan gedragseconomie en de rol van cultuur – normen en waarden – voor het vormgeven van economie en het economisch handelen. De economische praktijk van het afgelopen decennium heeft aangetoond dat dit Nijmeegse perspectief op economie zeer gewenst is.

In Utrecht komt alles samen

JANNEKE PLANTENGA

Hoogleraar
economie van de
verzorgingsstaat en
departementshoofd
Utrecht University
School of Economics
(U.S.E.)

Leiden en Utrecht waren lange tijd de enige universiteiten in Nederland waar men geen economie kon studeren. ‘Economie is geen academische studie’, zo meende men aan de deftigste universiteiten van het land. Maar dit betekent niet dat er in Utrecht geen academisch economisch onderwijs was. In 1720 was Utrecht de eerste Nederlandse universiteit met een opleiding Staathuishoudkunde, ondergebracht bij de Faculteit Rechtsgeleerdheid. Studenten kregen daarnaast les in statistiek, staatsrecht en contemporaine geschiedenis.

WOLTER HASSINK

Hoogleraar toegepaste econometrie en onderzoeksdirecteur U.S.E.

ONTWIKKELING

Utrecht heeft altijd bekende economen voortgebracht. De bekendste is Tjalling C. Koopmans (1910–1985), die hier wiskunde en theoretische natuurkunde studeerde en in 1975 de Nobelprijs voor de Economie kreeg (zie foto). Andere bekende Utrechtse economen in de twintigste eeuw zijn H.M.H.A. van der Valk (hoogleraar 1940–1961), C.J. Oort (hoogleraar 1961–1971) en C.K.F. Nieuwenburg (hoogleraar 1971–2002).

Het landschap begon aan het eind van de twintigste eeuw te veranderen. Eerst ontstonden er in Utrecht bovenbouwstudies, zoals de opleiding Recht en Economie aan de juridische faculteit. Soortgelijke ontwikkelingen deden zich voor bij de faculteiten Letteren (geschiedenis), Sociale wetenschappen en Geografie. Na een propedeuse bij een van deze faculteiten kon er een combinatiestudie met economie worden gevolgd, maar er bestond niet één geïntegreerde facultaire opleiding. Dit was zeer tegen de zin van de toenmalige voorzitter van het CvB, Jan Veldhuis, die vond dat de Universiteit Utrecht (UU) eindelijk een volwaardige economieopleiding moest krijgen – om inhoudelijke én strategische redenen. “Ministers, topbestuurders aan de departementen of in het bedrijfsleven waren overal opgeleid behalve in Utrecht. Ook in de media zag je steeds minder alumni of Utrechtse hoogleraren. Wilden wij weer een grotere rol spelen, dan was het noodzakelijk een gedegen economieopleiding te grondvesten” (USE, 2013). Aldus geschiedde en in 2003 wordt de Utrecht University School of Economics (U.S.E.) opgericht, met Peter de Gijzel als eerste ‘bouw’-decaan. Het nullustrum wordt in oktober van dat jaar groots gevierd met een congres en de oraties van de nieuw aangestelde hoogleraren Hans Schenk (Strategie en Organisatie), Rob Alessie (Econometrie), Brigitte Unger (Economie van de Publieke Sector), Clemens Kool (Financiering en Financiële Markten) en Harry Garretsen (Internationale Economie). De formele opening wordt bijgewoond door Anne Frankel en Helen Sanboz, de dochters van Tjalling C. Koopmans naar wie het U.S.E.-onderzoeksinstituut is vernoemd (De Gijzel en Schenk, 2005).

Ongeveer in dezelfde tijd vindt er een reorganisatie plaats aan de Universiteit Utrecht, in die zin dat er niet langer sprake is van disciplinaire faculteiten. Vooral om de bestuurlijke slagkracht van de universiteit te vergroten, worden er zeven brede multidisciplinaire faculteiten geformeerd. In deze herschikking wordt de jonge economiefaculteit onderdeel van de faculteit REBO, wat staat voor Recht, Economie, Bestuur en Organisatie. In 2007 wordt Peter de Gijzel opgevolgd door Clemens Kool die

Receptie van Nobelprijswinnaars in 1975 (helemaal links staat professor Tjalling C. Koopmans)

tot 2011 het departement zal leiden. Er is sprake van een groeiend studentenaantal, vooral na 2009 wanneer het label van de opleiding verandert van *Economie* naar *Economie en bedrijfseconomie*. In 2015 is U.S.E. uitgegroeid tot een financieel gezond en dynamisch departement met ruim 1300 studenten, 75 staffleden en 15 hoogleraren. U.S.E. biedt een bachelor aan in Economics and Business Economics. Het masteraanbod kent een breed palet van meer specialistische economieprogramma's, variërend van Financial Management tot Economic Policy en een tweejarige research-master. Alle opleidingen zijn in het Engels en trekken een brede, internationale groep studenten aan. Gegeven de specifieke ontstaansgeschiedenis en de breedte van de Universiteit Utrecht ligt nauwe samenwerking met andere disciplines voor de hand. Zo participeert U.S.E. samen met rechten in het masterprogramma Law and Economics en vinden alle REBO-departementen elkaar in het programma European Governance. In Utrecht komt alles samen, ook bij Economie.

THE REAL-WORLD PERSPECTIVE

Het is een uitdaging om multidisciplinair onderzoek en onderwijs goed vorm te geven, maar U.S.E. bewijst dat het kan. In het onderzoek en onderwijs wordt de complexe sociaal-economische realiteit als uitgangspunt genomen: *the real-world perspective*. De missie van U.S.E. is vervolgens gebaseerd op een vijftal observaties: markten zijn niet altijd in evenwicht, menselijk handelen is niet altijd rationeel en instituties zijn belangrijk voor het verklaren van economische ontwikkelingen, evenals de dimensies ruimte en tijd. Het unieke van U.S.E. zit niet in elk van deze uitgangspunten afzonderlijk, want je vindt ze overal in de moderne economische wetenschap. Het is de combinatie ervan en de nadruk op het bredere economische perspectief dat multidisciplinaire dwarsverbanden mogelijk en zinvol maakt. Vanuit dit multidisciplinaire perspectief wordt het onderzoek en onderwijs bij U.S.E. systematisch uitgebouwd.

Door inzichten uit beide vakgebieden met elkaar te verbinden, kunnen bedrijfseconomische inzichten worden verdiept, terwijl de algemeen-economische inzichten worden gevoed via de bedrijfspraktijk

Een belangrijk uitgangspunt bij U.S.E. is de integratie van perspectieven. Daarom bestaat het traditionele onderscheid tussen algemene economie en bedrijfseconomie niet, maar gaat het vooral om het bevorderen van de coherentie en synthese tussen beide vakgebieden. Zo kunnen studenten in het derde jaar van de bacheloropleiding wel kiezen

William Baumol en toenmalig decaan Peter de Gijzel bij een manifestatie over economie en kunst: 'A wealth of creations', gehouden in Utrecht in 2007

voor meer bedrijfseconomische of meer algemeen-economisch geïntereerde vakken, maar worden ze na het eerste gemeenschappelijk jaar niet gescheiden in twee verschillende programma's. Door inzichten uit beide vakgebieden met elkaar te verbinden, kunnen bedrijfseconomische inzichten worden verdiept, terwijl de algemeen-economische inzich-

Centraal uitgangspunt bij dit thema is dat de kracht van de samenleving in belangrijke mate voortkomt uit de spelregels van het menselijke verkeer: de instituties

ten worden gevoed via de bedrijfspraktijk. Vanuit de overtuiging dat methoden het best middels hun toepassing kunnen worden geleerd, is ook het econometrieonderwijs aan U.S.E. volledig geïntegreerd in de economieopleidingen.

SOCIETAL CHALLENGES

Het gaat echter niet alleen om integratie en samenwerking binnen de economische discipline, want U.S.E. zet ook sterk in op de integratie en samenwerking met andere disciplines. De economische crisis van de afgelopen jaren is door velen ook als een crisis van de economische wetenschap geduid. Hoewel er discussie kan bestaan omtrent de breedte en diepte van deze disciplinaire crises, is er een groeiend draagvlak voor multidisciplinaire samenwerking. Deze nieuwe openheid past naadloos bij de strategische agenda van de Universiteit Utrecht. Daarin wordt er veel nadruk gelegd op multidisciplinaire samenwerking en veel aandacht besteed aan kennisdeling met de samenleving.

Voor U.S.E. betekent dit dat het onderzoek is ingebed in de Strategische Thema's en Focusgebieden van de Universiteit Utrecht, die de traditionele disciplinegrenzen overstijgen. Hierin wordt excellente wetenschap ingezet voor en geïnspireerd door *societal challenges*.

De uitdaging voor de toekomst ligt niet in verdere specialisatie en vervreemding, maar in verbreding en integratie

Met name aan het brede en succesvolle UU-thema 'Institutions for Open Societies' levert U.S.E. een belangrijke bijdrage. Centraal uitgangspunt bij dit thema is dat de kracht van de samenleving in belangrijke mate voortkomt uit de spelregels van het menselijke verkeer: de instituties. Het gaat daarbij niet alleen om formele regels (zoals wetten), maar ook om de waarden, normen, gewoontes en de bijbehorende netwerken en organisaties. Deze instituties bepalen ook in welke mate een samenleving schokken kan opvangen, duurzaam is en toekomstbestendig. Uit de samenwerking met historici en geografen is inmiddels het vanuit U.S.E. geleide Horizon 2020-project Financial and Institutional Reforms for the Entrepreneurial Society (FIRES) voortgekomen. Bovendien wordt er nauw samengewerkt binnen de wat kleinere UU-focusgebieden als Future Food Utrecht, Education for Learning Societies en Complex Systems. Door grote thematische onderzoeksprogramma's bottom-up vorm te geven, loopt de UU voorop ten opzichte van andere universiteiten in Nederland.

Het onderzoek bij U.S.E. kenmerkt zich dan ook vanzelf door een sterke verwevenheid met maatschappelijke vraagstukken. Deze bieden een bron van inspiratie, niet alleen voor het meer toegepaste maar ook voor het fundamentele onderzoek bij U.S.E. Om focus te geven aan het toekomstige onderzoek wil U.S.E. zich verder profileren binnen de driehoek ongelijkheid-duurzaamheid-groei. Concrete onderzoeksterreinen als Entrepreneurship, The Future of Work, Sustainable Finance en Sustainable Development zijn volop in ontwikkeling. Meer fundamentele vragen over menselijk (keuze)gedrag, met een scherp oog voor de beleidsimplicaties daarvan, komen aan bod in Behavioural Insights for Policy Making.

TEN SLOTTE

Ook in de toekomst blijft U.S.E. de plek waar alles samenkomt. Sinds haar oprichting in 2003 heeft U.S.E. zich ontwikkeld tot een economie-departement dat internationaal herkend en erkend wordt in onderzoek en onderwijs. Aan de U.S.E. is er volop ruimte voor invloeden vanuit de aanpalende wetenschapsgebieden en staat de integratie van inzichten centraal. Dit is in lijn met de ontwikkeling van de economie als discipline en van de wetenschap als geheel. De uitdaging voor de toekomst ligt niet in verdere specialisatie en vervreemding, maar in verbreding en integratie. Ingebed in de breedste universiteit van Nederland, is U.S.E. uniek gepositioneerd om die uitdaging aan te gaan.

LITERATUUR

Gijsel, P. de, en H. Schenk (2005) *Multidisciplinary economics. The birth of a new economics faculty in the Netherlands*. Dordrecht: Springer.

USE (2013) *A decade of USE, 2003–2013*. Utrecht: Utrecht University School of Economics.

Nieuw Amsterdams Peil

ROEL BEETSMA

MN Professor Pension Economics en afdelingsvoorzitter van de Amsterdam School of Economics

HAN VAN DISSEL

Hoogleraar bedrijfskunde en decaan van de Faculteit Economie en Bedrijfskunde

JOOP HARTOG

Emeritus hoogleraar micro-economie van de FEB en lid van de KNAW

Op 9 januari 1632 hield Barlaeus zijn beroemde rede Mercator sapiens – de wijze, erudiete koopman – ter gelegenheid van de opening van het Athenaeum Illustre, de huidige Universiteit van Amsterdam. Hij schetste de burger-koopman-bestuurder die Amsterdam in de Gouden Eeuw tot centrum van de wereld maakte en die tegelijk aan het ideaalbeeld van de renaissance-mens voldeed door ook wetenschapper, filosoof en kunstkenner te zijn. Het duurde echter tot 1922 voordat een Faculteit der Handelswetenschappen aan de UvA werd opgericht voor het opleiden van zulke burgers-kooplieden-bestuurders.

In de jaren twintig van de vorige eeuw, bij de oprichting van de Faculteit der Handelswetenschappen, richtten de discussies zich op de vraag of voor het vervullen van leidende functies in het bedrijfsleven er veel aandacht aan de praktijk moest worden besteed, of dat een bredere wetenschappelijke vorming hiervoor de basis zou leggen. Men hield vast aan het laatste. De vrees dat er wereldvreemde kamergeleerden zouden worden afgeleverd werd ongegrond geacht (Limperg, 1947), omdat een wetenschap die zich bezighoudt met menselijk handelen nu eenmaal de praktijk als studie-object heeft. De naamsverandering in 1935 tot Faculteit der Economische Wetenschappen onderstreepte dat economie met wetenschappelijke methoden werd gedoceerd, en dat al vroeg afstand was genomen van een academische vakschool voor het bedrijfsleven. Ook de in 1929 gestarte vakopleiding tot accountant werd slechts een kopstudie op de algemene opleiding. De sterke wetenschappelijke oriëntatie zou karakteristiek blijven voor de faculteit.

VAN TOEN NAAR NU

In 1992 schreef de toenmalige decaan Cramer bij het zeventigjarig bestaan van de faculteit dat een van de markante ontwikkelingen in de Nederlandse economiebeoefening van de voorgaande tachtig tot honderd jaar het verdwijnen van de *couleur locale* was, zodat men “naar een specifieke Amsterdamse school van de beoefening van de economie vergeefs [zal] zoeken. De tijd is voorbij dat economen hun kracht zochten in het cultiveren van een eigen opvatting en

de handhaving van een gesloten front van geestverwanten. De grotere openheid en de erkenning van de gelijkwaardigheid van de verschillende faculteiten die daarvoor in de plaats is gekomen, geeft aan dat de economie een volwassen vak is geworden.” (Cramer, 1992)

De Nederlandse economiefaculteiten zijn nu allemaal internationaal gericht. In de eerste helft van de twintigste eeuw had de ‘Amsterdamse School’ een eigen gezicht en legde onder leiding van Limperg de nadruk op het economische motief als alles verklarende kracht – dit versus de ‘Rotterdamse School’ vertegenwoordigd door Nico Polak, die vond dat men zich moest beperken tot de economische aspecten. Beide wetenschappers zijn van groot belang geweest voor de bedrijfseconomie in Nederland. Een andere Amsterdamse grootheid met een herkenbare groep volgelingen was Hennipman, die sceptisch was over het vermogen van de economische wetenschap om normen voor het economische beleid aan te reiken, omdat de behoeften van een individu subjectief zijn (Heertje, 1999).

De UvA heeft lang een progressieve signatuur gehad. Een voorbeeld was het instellen van de leerstoel Centraal Geleide Economieën en de benoeming van de uit Cambridge afkomstige Michael Ellman, die overigens in zijn publicaties behoorlijk kritisch was over de Sovjet-Unie. In dezelfde periode kwam de benoeming van een andere hoogleraar maar moeizaam tot stand, omdat studenten zijn toepassing van de neoklassieke economie te rechts vonden. Een PvdA-econoom als Hans van den Doel paste beter in het progressieve profiel, evenals de instelling van een leerstoel Emancipatie-economie. Nog een uitvloeisel was het debat dat Wim Driehuis met Van der Zwan (1978) voerde met het CPB over hun econometrische modellen. Zij vonden dat het probleem van de hoge werkloosheid te veel op het bordje van de arbeiders werd gelegd.

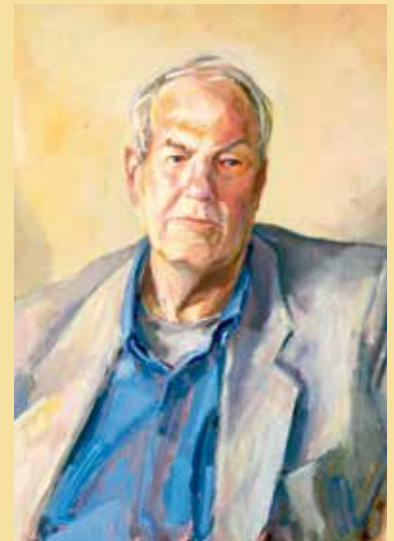
Actuarieel en Econometrie vormde een aparte interfaculteit aan de UvA, wat paste binnen een traditie waarin de innoverende Nederlandse econometrie die bovendien internationaal de agenda bepaalde, lange tijd ‘in zijn eigen wieg lag’. In 1987 werd deze interfaculteit opgeheven

Portret van Théodore Limperg (door Gerard Willem Hofker, 1950)

Portret van Pieter Hennipman (door C.M. Koekkoer, 1996)

Portret van Mars Cramer (door Arie Schippers, 1995)

en ondergebracht bij wat vanaf dat moment de Faculteit der Economische Wetenschappen en Econometrie heette. Sindsdien is econometrie steeds verder geïntegreerd. Zij heeft nog een eigen studierichting, maar is nu onderdeel van de Amsterdam School of Economics (ASE). De nadruk is verschoven naar econometrie als methode voor de kwantitatieve analyse van economische problemen, waardoor econometristen tegenwoordig ook worden geacht goede economen te zijn. Tegelijk wordt van de ‘gewone economiestudent’ beheersing van econometrische technieken verwacht. Dit onderstreept het grote belang van econometrische methoden in de economie.

Onderzoeksbeleid is bewuster en explicieter geworden. Net zoals structurele veranderingen tot stand komen in perioden van conjuncturele zwakte, heeft ook de FEB keuzes gemaakt tijdens financieel afgedwongen reorganisaties

Al in de jaren zeventig had een commissie gepleit voor de invoering van een aparte bedrijfskundige studierichting. Onder de leuze ‘Geen afbraak van het kandidaats’ sprak de Aktiegroep Economen zich echter uit voor handhaving van de brede basisopleiding. Bovendien leek in het Amsterdamse slechts geringe belangstelling voor de bedrijfskunde te bestaan, alsof Limpergs schaduw nog altijd over de faculteit lag. Een tweede poging werd na 2001 ondernomen toen de UvA en HvA één CvB kregen, dat suggereerde gezamenlijk een *business school* op te zullen richten. Uit vrees voor haar wetenschappelijke profiel voelde de faculteit hier weinig voor en legde deze suggestie naast zich neer. Het duurde tot 2005 voordat de bedrijfskundige onderwijspro-

gramma’s in een aparte afdeling werden ondergebracht – de Amsterdam Business School (ABS) – en vervolgens in de volle bedrijfskundige breedte werden uitgebouwd. Deze veranderingen vonden in vergelijking met andere Nederlandse universiteiten relatief laat plaats, maar waren vermoedelijk een weerspiegeling van het feit dat bedrijfskunde als apart wetenschapsgebied volwassen was geworden. De officiële erkenning van het belang van de bedrijfskunde volgde in 2006 toen de naam van de faculteit werd omgedoopt in Faculteit der Economie en Bedrijfskunde (FEB).

DE FEB VANDAAG DE DAG

Een academische studie beoogt studenten onafhankelijk te leren denken. De FEB benadrukt dit in haar missie met *independent minds*, een gemeenschap van onafhankelijke en soms zelfs tegendraadse individuen die ook worden aange trokken door de uitdagingen van ‘de hoofdstad’. De interactie tussen onderwijs en onderzoek moet die onafhankelijkheid verder versterken.

Aan de omslag van nationaal naar internationaal georiënteerde wetenschapsbeoefening heeft de FEB volop meegedaan. De samenwerking met de VU en EUR in het Tinbergen Instituut (TI) was daarbij een belangrijke katalysator. Ambities voor onderzoek en voor onderwijs aan promovendi werden opgeschroefd, en selectie en bevordering van personeel werd gekoppeld aan publicaties in internationaal toonaangevende tijdschriften. Waar ooit een proefschrift gold als magnum opus en soms voldoende was om hoogleraar te worden, is het nu slechts een trede op de trap om deel te nemen aan wetenschapsbeoefening op het internationale podium. Het succes van het Tinbergen Instituut werd onlangs nog bevestigd door een internationale evaluatiecommissie die het TI als een instituut van wereldklasse bestempelde.

De overheid heeft de laatste decennia druk uitgeoefend op het zichtbaar maken van onderzoeksprestaties, en ook met wettelijke maatregelen de institutionele structuur bepaald. Samen met de ambities van de academische staf heeft dit de economiebeoefening sterk veranderd. Onderzoeksbeleid is bewuster en explicieter geworden. Net zoals structurele veranderingen tot stand komen in perioden van

conjuncturele zwakte, heeft ook de FEB keuzes gemaakt tijdens financieel afgedwongen reorganisaties. In het onderzoekspaleet is weinig plaats meer voor ruimtelijke economie, economische geschiedenis en methodologie. ASE richt zijn ambities op de primaire pijlers van het vakgebied: Micro, Macro, Kwantitatief, en met *behavioral economics* als onderzoekswaartepunt. Ook het onderzoek aan de ABS heeft een duidelijk eigen signatuur gekregen met veel aandacht voor *governance* en *corporate social responsibility*. Met het waartepunt *risk and macro finance* wordt er verbinding gelegd tussen de deelgebieden en wordt de complementariteit tussen ASE en ABS versterkt.

Het onderzoeksbeleid heeft de FEB geen windeieren gelegd. De kwaliteit van de tijdschriften waarin gepubliceerd wordt, is in de loop der jaren sterk toegenomen. Na een kortstondige dip als gevolg van een reorganisatie in 2010/11 was het aantal toppublicaties in de ASE vorig jaar zelfs het hoogste in de recente geschiedenis, terwijl de totaal beschikbare onderzoekstijd door de reorganisatie zelfs iets is afgenomen. In de laatste onderzoeksevaluatie is het onderzoek van zowel de ASE als de ABS op alle onderdelen als *very good* beoordeeld (ASE-Research Institute, 2015). Tot slot, de wereldwijde Tilburg University Economics Ranking van economiedepartementen over de periode 2008–2012 plaatst de UvA als tweede Nederlandse universiteit op plaats 23 (tabel 1).

Cramer sprak in 1992 ook zijn hoop uit op een Amsterdamse eigenheid: “De grote openheid naar de maatschappij (...) is een ander element waarvan ik graag zou zien dat het wél als iets typisch Amsterdams kan worden beschouwd.” Voor het bestaan van die eigenheid zijn zeker argumenten aan te dragen. Veel onderzoek is georiënteerd op maatschappelijke toepassing. Het *Top Institute for Evidence Based Education Research* (TIER) onder leiding van Henriëtte Maassen van den Brink richt zich op de evaluatie van beleidsinterventies in het onderwijs. Het *Amsterdam Center for Entrepreneurship*, opgericht door Mirjam van Praag, bevordert – met steun van overheid en bedrijfsleven – ondernemerschap onder studenten. Het *Amsterdam Center for Law and Economics*, geïnitieerd door Arnoud Boot, ambieert om wetgeving te voorzien van kennis over besluitvorming door economische agenten. De FEB heeft ook altijd een sterke band met De Nederlandsche Bank gehad, in de vorm van deeltijdhoogleraren die hun hoofdfunctie bij DNB hebben. Onderzoekers van Macro- en Internationale Economie hebben hiernaast intensief contact met centrale banken in diverse landen, met de ECB en het IMF. FEB-medewerkers zijn zichtbaar in het publieke debat, in *ESB* en *Me Judice*, en nemen plaats in de WRR en de Onderwijsraad, of ze zijn hofleverancier van de SER. Voorbeelden zijn Mirjam van Praag, Barbara Baarsma, Henriëtte Maassen van den Brink, Sweder van Wijnbergen, Arnoud Boot, Roel Beetsma en Coen Teulings. Ook hier laat het onafhankelijke denken zich zien, want het is bepaald niet zo dat ze altijd dezelfde standpunten innemen. Tabel 2 illustreert dat Amsterdamse economen in de voorste gelederen meedoen in publieke discussies. Het succesvolle instituut SEO Economisch Onderzoek – in 1949 opgericht als Stichting voor Economisch Onderzoek der Universiteit van Amsterdam, is al meer dan zestig jaar gelieerd aan de FEB en heeft

een prominente positie in het Nederlandse contractonderzoek, met adviezen aan overheden en bedrijfsleven; het is een belangrijk vehikel voor valorisatie.

Tot slot halen ook onze eigenzinnige studenten de maatschappij binnen de muren. Het discussieplatform *Room for Discussion* (RfD) is een mooi voorbeeld van hun ondernemendheid. Bekende namen als Mario Draghi (president van de ECB), Christine Lagarde (directeur IMF), Alvin Roth (Nobelprijswinnaar) en vele Nederlandse politici hebben op de bank van RfD plaatsgenomen. Meerdere malen is RfD bovendien op de televisie geweest en werd in de media aandacht besteed aan de discussies.

CONCLUSIE

Door de jaren heen is *independent minds* een constante geweest in het onderwijs en onderzoek van de Faculteit Economie en Bedrijfskunde van de UvA. Het bijbrengen van een kritisch-wetenschappelijke attitude voor de analyse van maatschappelijke problemen stond de grondleggers van de faculteit al in 1922 voor ogen. Sinds die tijd is er in het wetenschapsbedrijf veel veranderd. Het wetenschapsdomein economie is volwassen geworden met een sterke internationale oriëntatie, waardoor de Nederlandse Scholen vrijwel zijn verdwenen. Liever empirie en maatschappelijke betrokkenheid dan theoretiseren, en liever internationale toppublicaties dan *ESB*. Maar een eeuw *ESB* betekent wel dat we als collectief onze historie moeten blijven vieren en in ere houden.

Tilburg University Economics Ranking 2008–2012

TABEL 1

Universiteit	Positie
Harvard University	1
University of Chicago	2
Stanford University	3
Tilburg University	19
Universiteit van Amsterdam	23
Universiteit Maastricht	33
Erasmus Universiteit Rotterdam	38
VU Amsterdam	57

Bron: <https://econtop.uvt.nl/rankinglist.php>

Citaties van auteurs in de Top 100 Polderparade per instelling

TABEL 2

Universiteit	Citaties
Tilburg University	224,17
Universiteit van Amsterdam	214,48
Centraal Planbureau	201,12
Erasmus Universiteit Rotterdam	136,97
Vrije Universiteit Amsterdam	110,62

Bron: Maasland, 2014

LITERATUUR

ASE-Research Institute (2015) *Self-assessment report ASE-RI: research assessment economics and business 2015*. Amsterdam: Universiteit van Amsterdam.

Cramer, J.S. (1992) Ten geleide. In: M.M.G. Fase en I. van der Zijpp (red.), *Samenleving en economie in de twintigste eeuw*. Leiden: Stenfert Kroese.

Driehuis, W. en A. van der Zwan (red.) (1978) *De voorbereiding van het economisch beleid kritisch bezien*. Leiden/Antwerpen: Stenfert Kroese.

Heertje, A. (1999) Limperg, Hennipman en de normatieve economie. *ESB*, 84(4236), 961–963.

Limperg, Th. (1947) *Rede uitgesproken ter gelegenheid van haar vijftienvig jarig bestaan door haar voorzitter*. Amsterdam: Staatsdrukkerij.

Maasland, E. (2014) Polderparade 2014. *TPedigitaal*, 8(4), 48–58.

FEWEB in vogelvlucht

ERIC BARTELSMAN

Hoogleraar en
vice-decaan FEWEB,
Vrije Universiteit
Amsterdam

WILLEM VERSCHOOR

Hoogleraar en
decaan FEWEB,
Vrije Universiteit
Amsterdam

Ruim vijftien jaar geleden werd er door de economische faculteiten in Nederland in een lustrumeditie van ESB teruggeblikt op hun wetenschappelijke geschiedenis. Voor de Faculteit der Economische Wetenschappen en Bedrijfskunde (FEWEB) van de Vrije Universiteit Amsterdam (VU) schreef Hans Visser over de intellectuele achtergrond van de oprichters van de faculteit, met name over de economisch historicus Sneller, de bedrijfseconoom Van Muiswinkel, en de algemeen economen Zijlstra en De Roos. De toon die door Zijlstra en De Roos was gezet, heeft lang doorgeklonken in de faculteit.

Al sinds de oprichting in 1948 staat FEWEB voor een onderscheidende manier van wetenschap toepassen die sterk verbonden is met mens en maatschappij. Het gaat ons niet alleen om verdieping van kennis, maar ook om verbreding en toepassing ervan. Deze kenmerken worden verwoord door het logo van de VU, de griffioen, samengesteld uit het lijf van een leeuw, de kop en vleugels van een adelaar, de oren van een paard plus een hanenkam. Het fabeldier verwijst naar de karakteristieken van de VU: bewogenheid, voeten op de grond, nieuwsgierig en niet voor één uitleg vatbaar.

6000 STUDENTEN

Sinds de beginjaren van de FEWEB is er veel veranderd aan de faculteit. FEWEB is innovatief en ambitieus in zowel wetenschappelijk onderzoek als onderwijs, en staat midden in de samenleving. Dat vraagt om mensen die verder kijken dan het voor de hand liggende, het bekende. Verder dan hun eigenbelang of dan hun eigen vakgebied, en verder dan het hier en nu. FEWEB heeft ruim 4300 studenten in reguliere programma's en nog eens 1700 in haar zeventien postnitiële programma's, waaronder ruim 800 accountancystudenten. Het onderzoek bestrijkt het brede gebied van economie, bedrijfskunde, econometrie en operations research.

Er zijn veel veranderingen in de wereld van onderwijs en onderzoek. Internationale concurrentie in hoger onderwijs blijft toenemen. Ook is er een toenemend aanbod

van onderwijs van buiten de traditionele universiteiten, met on-line 'nano degrees' en groei in hoger onderwijs voor bredere demografische groepen. Ook de organisatie van onderzoek blijft veranderen, met zowel groei van internationale netwerken als regionale specialisaties. Voor onderwijs en onderzoek is er een tendens naar niet alleen multi- of interdisciplinariteit, maar ook een sterke behoefte aan verdieping en specialisatie. FEWEB streeft ernaar om goed voorbereid te zijn en snel in te kunnen spelen op de komende veranderingen, maar heeft ook al bepaalde keuzes gemaakt in haar onderwijs en onderzoek, zoals recente ontwikkelingen op het gebied van big data en het postnitiële onderwijs.

KWALITEIT ONDERZOEK EN KWALITEIT ONDERWIJS

FEWEB heeft de afgelopen jaren veel geïnvesteerd in het verbeteren van haar onderzoeksprestaties en doet het goed in de onderzoeksrankings. Het onderzoek heeft inmiddels een koppositie bereikt, met maar liefst tien van onze wetenschappers in de meest recente Economentop 40 van ESB. Volgens de commissie-Kapteyn scoort onze faculteit hoog en blijkt er veel waardering te bestaan voor de kwaliteit, relevantie en levensvatbaarheid van onze onderzoeksprogramma's. Als faculteit zijn wij natuurlijk blij met deze resultaten. Maar tegelijkertijd vormen ze een uitdaging om de kwaliteit van het onderzoek nog verder uit te bouwen langs de lijnen van de twee onderzoeksscholen: het Tinbergen Instituut (samen met EUR en UvA) en het Amsterdam Business Research Institute.

Naast het onderzoek heeft ook het onderwijs een flinke kwaliteitsslag gemaakt, met ruime aandacht voor de persoonlijke ontwikkeling van de student, contact tussen docent en student, en voor de eisen en wensen van het afnemende veld. Het ontwerp van ons vernieuwde onderwijsprogramma is gebaseerd op een gedragsdimensie en een inhoudelijke dimensie. FEWEB profileert zich sterk op het vakinhoudelijke perspectief van de student, en verenigt de kennis en kunde in drie essentiële rollen, te weten

die van *Academic, Professional* en *Citizen*. Daarnaast staat de aandacht voor de internationale en interculturele omgeving centraal. Het bekend zijn met diversiteit in cultuur, levensbeschouwing en nationaliteit vormt een sterke basis voor onze studenten om maatschappelijk verantwoord te functioneren in een complexe en pluriforme samenleving. De gedragscomponent in het onderwijs is afgeleid van de basisfilosofie van de VU, die zich uit in drie kernwaarden die als richtsnoer gelden voor medewerkers en studenten, te weten *Verantwoordelijk, Open* en *Persoonlijk*. Praktisch gesproken betekent dit een grotere variëteit aan onderwijsvormen, een toename van de interactie tussen docent en student en tussen studenten onderling, een bredere opzet van onderwijsprogramma's, en meer samenhang tussen de onderwijsprogramma's onderling.

VERNIEUWEND ONDERWIJS

In september 2014 zijn we van start gegaan met een vernieuwd aanbod van bachelor-onderwijs, met de programma's Bedrijfskunde, International Business Administration, Econometrie en Operationele Research, alsmede Economie en Bedrijfseconomie. FEWEB neemt ook deel aan de breed opgezette opleiding van het Amsterdam University College en in september 2016 gaat het bachelorprogramma Philosophy, Politics and Economics (PPE) van start. Deze nieuwe brede bacheloropleiding is een samenwerkingsverband van de Faculteit der Economische Wetenschappen en Bedrijfskunde, de Faculteit der Sociale Wetenschappen en de Faculteit der Geesteswetenschappen, en sluit aan bij het streven van FEWEB naar meer diversiteit, internationalisering en excellentie.

Aan de behoefte aan verbreding, multidisciplinariteit en maatschappelijke relevantie wordt ook tegemoetgekomen door een goed geselecteerd aanbod aan minoren, bijvoorbeeld de universiteitsbrede minoren 'Economics', 'New Ways of Doing Business' of 'Managing Digital Innovation'. Studenten kunnen echter ook kiezen voor verdere verdieping in een honours-traject, bijvoorbeeld in de twee Duisenberg Honours Programmes 'Quantitative Risk Management' en 'Financial Markets and Regulation'. Vanaf 2017 staat er ook een vernieuwd aanbod van masterprogramma's op stapel, dat gericht is op hoge onderwijskwaliteit, internationalisering en aansluiting bij bestaande onderzoeksprofielen. Op het gebied van postinitieel onderwijs worden er steeds weer nieuwe initiatieven ontwikkeld. De in het afgelopen jaar gestarte opleidingen 'Business Analytics & Data Science' en 'Team Coaching' rekenen op veel belangstelling bij professionals.

TOPONDERZOEK

De opleiding van onderzoekers van wereldklasse vergt een uitmuntende en stimulerende onderzoeksomgeving. De missie hierbij is om de wetenschappelijke *frontiers* op te rekken: toponderzoek is grensverleggend en grensoverschrijdend. FEWEB stuurt op kwalitatief hoogstaand empirisch en theoretisch onderzoek dat resulteert in publicaties in gerenommeerde wetenschappelijke tijdschriften. Het onderzoek is nauw verwant aan de specialisaties en kerninhoud van de onderwijsprogramma's die worden aangeboden in (bedrijfs)economie en bedrijfskunde. Hiermee wordt zo-

Het voltallige FEWEB-bestuur in vergadering

wel ons aanbod aan wetenschappelijk gefundeerd onderwijs als onze excellente promovendusopleiding geborgd.

Gedreven onderzoekers voelen zich uiteraard agetrokken tot veelbelovende onderzoeksvragen en doen hun onderzoek het beste binnen een stimulerende, succesvolle onderzoeksomgeving. De sturing vanuit de faculteit betreft met name een adequaat personeelsbeleid dat voorziet in goede carrièrepaden (*tenure track*) en de juiste prikkels voor

“

De missie is om de wetenschappelijke frontiers op te rekken: toponderzoek is grensverleggend en grensoverschrijdend

onderzoekers. Voor het aantrekken en stimuleren van internationaal talent wordt er geworven op de internationale banenmarkt. Nieuw aangetrokken universitaire docenten krijgen voor een periode van zes jaar veertig procent van hun aanstelling tijd om eigen onderzoek te doen, waarna er bij succes (goed onderwijs, goed onderzoek en de aanvraag van externe financiering) een vaste aanstelling volgt met uitzicht op een langdurige wetenschappelijke loopbaan. De allocatie van onderzoeksmiddelen geschiedt over de tijd heen, en wordt aangegeven door de kwaliteit en niet zozeer door de richting van het onderzoek. Zo gaan er over de tijd heen op deze manier meer middelen naar succesvolle onderzoekers en onderzoeksrichtingen toe, en krimpt het minder succesvolle onderzoek. Voor de verdeling van middelen onder wetenschappers met een vaste aanstelling wordt er gekeken naar de gerealiseerde wetenschappelijke productie. Hierbij gaat het vooral om kwaliteit, namelijk de beste vijf publicaties, gemeten naar de ranking van het tijdschrift, in voortschrijdende vijfjaarlijkse perioden. Dat

deze prikkels effect hebben, is te zien aan onze resultaten in de *ESB*-top 40 die veel nadruk legt op kwaliteit, en aan onze productie van frequent geciteerde artikelen volgens de PP(top 10%)-indicator van de CWTS Leiden Ranking. Dat onderzoek ook zeer relevant is voor de praktijk blijkt uit de valorisatie-successen, met name op het gebied van ruimtelijke economie, kennisinnovatie en logistiek.

PROFILERING

In de komende jaren zal FEWEB aandacht besteden aan het versterken van de band tussen wetenschap en samenleving. Hedendaagse maatschappelijke vraagstukken nemen toe in complexiteit en vragen om een aanpak vanuit meer-

stra Center. Economen, bestuurskundigen, filosofen, juristen en psychologen bundelen hierbij hun krachten om bij te dragen aan een betere maatschappij en een visie op leiderschap.

TOEKOMST

De uitdaging van de toekomst is een *battle for talent*. We willen excellente studenten en wetenschappers blijvend aan ons binden. Maar internationaal win je het niet zomaar van een London School of Economics of INSEAD. We zullen dus een aantrekkelijk klimaat blijven scheppen om zowel nationaal als internationaal talent naar de faculteit te halen. Het contact met de toekomstige werkgevers van onze studenten, bijvoorbeeld op de Zuidas, is essentieel. Het onderwijs moet kunnen aansluiten bij het afnemende veld en de beroepspraktijk. De faculteit heeft de wens uitgesproken om de internationale accreditatie van de AACSB (**Association to Advance Collegiate Schools of Business**) te verkrijgen. Dit past in ons streven om het profiel verder te verscherpen, zowel nationaal als internationaal, en om de stap te zetten naar de oprichting van de VU School of Business.

Het contact met de toekomstige werkgevers van onze studenten, bijvoorbeeld op de Zuidas, is essentieel

dere disciplines. Bij het doorgronden van vraagstukken en de zoektocht naar oplossingen, profileert de VU zich met vier thema's: *Governance for Society*, *Connected World*, *Human Health and Life Sciences* en *Science for Sustainability*. Door het onderwijs en onderzoek langs deze thema's in te richten, verduidelijkt FEWEB haar profiel voor studenten, onderzoekers, het bedrijfsleven, subsidieverstrekkers, overheden en andere partners. Tevens bieden de thema's onze onderzoekers lokale contacten voor multi-disciplinair onderzoek, aangezien wetenschappers over de grenzen van hun eigen domein moeten kunnen samenwerken. Met name het thema *Governance for Society* is relevant voor onze postgraduate-programma's, zoals die binnen het Zijl-

De kwaliteitssprong van Tilburg: 1985–2015

ERIC VAN DAMME
Hoogleraar aan de
Tilburg University

AART DE ZEEUW
Hoogleraar aan de
Tilburg University

In 1990 schetst Kolnaar in het *ESB*-artikel ‘Economie en ethiek: de Tilburgse School’ de ontwikkeling van de economie in Tilburg 1927–1990; hij schrijft: “Eind jaren tachtig wordt wel een breuk geforceerd met het verleden. (...) Het gezicht van de faculteit veranderde.” Kolnaar stelt dat de gebrekkige kwaliteit van de economie-beoefening niet de reden was voor deze ommezwaai. Wij denken dat dit wel het geval is. In dit artikel beschrijven we de kwaliteitssprong die de faculteit in de laatste dertig jaar gemaakt heeft.

De jaren tachtig waren in Nederland aanvankelijk een tijd van bezuinigen, met projecten als ‘Taakverdeling en Concentratie’ en ‘Selectieve Krimp en Groei’. De Tilburgse universiteit dreigde Econometrie, Letteren en Psychologie te verliezen en was dus als geheel bedreigd. Hoewel het zo ver niet kwam, was het gevoel toen wel ‘eens, maar nooit weer’. Rector De Moor en Arie Kapteijn bedachten dat ‘de beste manier om niet bedreigd te zijn is om de beste te zijn’. Sindsdien staat in Tilburg het streven om tot de top te behoren centraal. Het maakt niet uit wat je doet, zolang het maar goed is – waarbij men ‘goed’ definieert als ‘datgene wat door de internationale peers goed gevonden wordt’.

1985–1987: BEDREIGD

In 1982 werd Arie Kapteijn in Tilburg benoemd als hoogleraar econometrie. Voor het eerst werd toen het belang van internationaal publiceren benadrukt. De Top 40 die Arie samen met Ton Wansbeek in 1980 publiceerde (De Schuite, 1980) had het Tilburgse probleem al zichtbaar gemaakt. Op zijn lijst kwam één Tilburger voor, Claus Wedepohl, maar die vertrok in 1979 naar de UvA. Ook in Jaap van Duijn op citaties gebaseerde Top 30 stond slechts één Tilburger: Ton van Schaik droeg ‘de rode lantaarn’ (laagst geclassificeerde) met twee internationale citaties gedurende de periode 1976–1980. Van Duijn stelt: “Het probleem met de Tilburgers lijkt ons dat zij te veel in het Nederlands schrijven en te weinig in het Engels. Wie dat doet, zal zien dat zijn bekendheid beperkt blijft tot binnen de grenzen.” (Van Duijn, 1981)

In 1985 installeerde het Ministerie van O&W een verkenningcommissie, VEW, met de opdracht om de aard en omvang van het economisch onderzoek in Nederland te beschrijven en de kwaliteit ervan te evalueren. Deze commissie concludeerde dat de situatie onbevredigend was en dat, internationaal gezien, de productiviteit te wensen over liet (VEW, 1986). Tilburg eindigde onderaan, de productiviteit was hier gemiddeld dertig procent en bij bedrijfs-economen zelfs zestig procent minder dan het landelijk gemiddelde. Marketing vormde het trieste dieptepunt met 1,5 geschreven bladzijde per jaar. Toch had de commissie ook iets positiefs te melden, en wel over de productiviteitsstijging in Tilburg: “Vooral de gunstige ontwikkelingen die zich vanaf 1982 binnen de vakgroep Econometrie hebben voorgedaan springen in het oog.”

1988–1999: CENTER, VAN ONDERZOEKINSTITUUT TOT GRADUATE SCHOOL

In 1988 besluit de Faculteit Economische Wetenschappen (FEW) tot het oprichten van CentER, een onderzoeksinstituut dat als doelstelling heeft “het bijeenbrengen van een groep excellente onderzoekers in een centrum voor geavanceerd economisch onderzoek van internationale betekenis, dat door zijn uitstraling en aantrekkingskracht een stimulerend effect zal hebben op de economiebeoefening in Nederland”. Het Ministerie van O&W is bereid tot co-financiering, mits Tilburg erin slaagt minstens drie Nederlandse economen die in het buitenland werkzaam zijn terug naar Nederland te halen (als een *reversed braindrain*). Dat lukt en CentER start zijn activiteiten op 1 september 1988, met Ton Barten, Eric van Damme, Rick van der Ploeg en de Engelsman John Driffill als onderzoekshoogleraren. Verder zijn er uit heel Nederland goede academisch economen als *fellow* aan CentER verbonden. Het onderzoeksprogramma is flexibel: “De onderzoeksthema’s worden niet vooraf vastgelegd maar volgen uit de (gedeelde) interesses van de onderzoekers.” Er zijn twee seminars per week, hoewel in de beginfase de toehoorders regelmatig geronseld moesten worden. Buitenlanders blijken gaarne bereid als *visitor* te

komen, en deze formule werkt: er ontstaat een onderzoekscultuur met enthousiaste en gedreven mensen, en geleidelijk aan verandert ook de sfeer op de faculteit.

In 1991 besluit FEW om CentER uit te bouwen tot een onderzoeksschool, wat inhoudt dat er jaarlijks ongeveer 10 promovendi aan CentER worden toegewezen. Aanleiding is het rapport 'Vorming in Vorsen' van de commissie-Rinnooy Kan, waarin voorgesteld wordt onderzoeksscholen op te richten rond internationaal erkende Centers of Excellence, en om een beperkt aantal van deze scholen extra financiering te geven (O&W, 1990). De plannen voor een *Graduate Program in Economics*, GPE, wor-

Uitreiking van de Koopmans medaille aan Anton Barten en Arie Kapteijn in 2009 (foto: Ton Toemen)

den beloond met een STIMULANS-subsidie van NWO en KNAW-erkenning in 1992. CentER is dan het enige instituut op het gebied van de economie met die erkenning, een jaar later gevolgd door het Tinbergen Instituut.

De beste manier om niet bedreigd te worden is door de beste te zijn

In 1993 wordt het *Graduate Program in Management*, GPM, opgezet. Het GPM is een kopie van het GPE, maar dan voor de bedrijfseconomie. Op dat gebied moet dan nog wel een onderzoekscultuur ontstaan (Boot en Cools, 1997). Bedrijfseconomen geven vooral onderwijs: in Tilburg leveren ze één derde van de studenten van de universiteit af, maar slechts één dertiende van de onderzoekstijd is daar gealloceerd. In de Top 40 van bedrijfswetenschappers over de periode 1990–1993 komen slechts drie Tilburgers voor (Van Witteloostuijn en Boone, 1997). Een door CentER ingestelde internationale commissie stelt dat er serieuze investeringen in het GPM nodig zijn.

In 1994 besluit FEW om het bedrijfseconomisch on-

derzoek te versterken. Er wordt geld vrijgemaakt om onderzoekshoogleraren en postdocs aan te trekken en om goede onderzoekers binnen FEW meer onderzoekstijd te geven. CentER groeit, maar houdt vast aan zijn uitgangspunt. Onderzoeksbeleid is personeelsbeleid: de onderzoekers bepalen wat belangrijk is. Samenwerking en uitwisseling van ideeën worden gestimuleerd in actieve seminarreeksen.

Eredoctoraat van John List (foto: Gerdien Wolthaus)

In 1995 wordt het onderzoek opnieuw nationaal geëvalueerd. In tien jaar tijd is er veel veranderd en de evaluatiecommissie concludeert: "De gemiddelde kwaliteit is goed. De faculteit heeft een excellent programma in micro-economie en zeer goede programma's in macro-economie en econometrie. Er zijn geen zwakke programma's." Wel is er nog een kwaliteitsverschil tussen GPE en GPM.

Als CentER in 1998 zijn tienjarig bestaan viert, met een congres met de Nobelprijswinnaars Aumann en Sargent als sprekers, ziet alles er rooskleurig uit. Er zijn dan 138 mensen lid van CentER, met 88 PhD-studenten die samenwerken in negen onderzoeksprogramma's die het brede terrein van de economie dekken. Beide programma's, GPE en GPM, zijn door de KNAW erkend.

2000–2014: ONRUST EN HERSTEL

Begin 2000 treedt Arie Kapteijn af als vice-decaan onderzoek en als directeur van CentER. Eind 1999 hebben de voorzitters van de vijf bedrijfseconomische departementen een brief aan het college gestuurd waarin zij hun zorgen uiten over de betaalbaarheid van de ambities van FEW en de scheve verdeling van middelen tussen algemene economie en bedrijfseconomie, en uitspreken dat er te veel waardering is voor fundamenteel onderzoek en te weinig voor andere taken. De brief gaat in tegen alles waar Kapteijn voor staat, en het feit dat een ondertekenaar ervan tot decaan benoemd wordt, is voor hem onverteerbaar.

Het vertrek van Kapteijn leidt wereldwijd tot onrust en tot vragen over wat er nu met CentER en de ambities

van Tilburg zal gebeuren. De rust keert pas weer terug nadat in 2002 Theo Nijman is benoemd als vice-decaan onderzoek en Lans Bovenberg als directeur van CentER.

De periode vanaf 2002 wordt gekenmerkt door een gestage verbetering van de bedrijfseconomie, relatieve stagnatie van de algemene economie, en door investeringen in een groot aantal nieuwe initiatieven. Aan wetenschappelijk ondernemerschap ontbreekt het niet. Diverse nieuwe instituten, zoals Netspar (pensioenen), TIBER (gedragseconomie en psychologie), TILEC (recht en economie) en TSC (duurzaamheid) worden opgestart.

De onderzoeksevaluaties tonen de verschuivingen. In 2002 scoren alle programma's van CentER een 5 (excellent) voor kwaliteit, behalve Accounting dat een magere 2 (voldoende) krijgt. In 2009 scoort geen enkele groep lager dan 4,5 en meer dan de helft (waaronder Micro) een 5, maar

Succes is broos. De top bereiken is één ding, maar die positie handhaven is moeilijker

scoort Macro opvallend laag (2) voor 'levensvatbaarheid'. Dit leidt tot fusie van de twee economiegroepen. In 2013 scoort Micro/Macro 4,5, wat lager is dan de score voor Accounting, Econometrie, Finance en Marketing. De opleidingsprogramma's gaat het voor de wind. Het GPE en het GPM (nu GPB genoemd) krijgen opnieuw KNAW-erkenning.

In 2007 is CentER volledig geïntegreerd in FEW; de onderzoekshoogleraren zijn ondergebracht in Departementen, de laatste wetenschappelijk directeur, Aart de Zeeuw, is niet opgevolgd en de *Scientific Council* heeft geen bevoegdheden meer; 2009 is het laatste jaar waarover een CentER-jaarverslag beschikbaar is. In 2014 wordt op sobere wijze het 25-jarig bestaan van CentER gevierd, maar dan is CentER alleen nog een *brand name*, en geen instituut meer.

In hoeverre zijn de ambities gerealiseerd? Sinds 1995 wordt er per jaar per fte ongeveer één wetenschappelijke publicatie gerealiseerd. De productiviteit is constant en de kwaliteit stijgt. Dat blijkt ook uit het aantal citaties, dat in de laatste jaren per fte per jaar ongeveer 25 bedraagt. Marketing staat nummer 4 wereldwijd en nummer 1 in Europa. Accounting scoort 31 en 1, Operations Research 15 en 2, Econometrie 33 en 4, en Finance 34 en 4. Economie (33 en 7) en Management (46 en 7) doen het wat minder. Het kan verkeren.

CONCLUSIE

De belangrijkste les is dat het mogelijk is om met relatief weinig geld, een gedeelde visie en een consistente strategie, een respectabele positie te verwerven. Een krachtige leider is nodig, maar is minder cruciaal op het moment dat er een cultuuromslag gerealiseerd is. Succes is broos. De top bereiken is één ding, maar die positie handhaven is moeilijker. Onenigheid, bijvoorbeeld over de verdeling van de middelen, kan verlamdend werken. Alleen een universiteit die in staat is om een goed onderzoeksklimaat te handhaven, kan goede mensen aan zich binden en in de kopgroep blijven meedraaien.

LITERATUUR

Boot, A. en K. Cools (1997) Bedrijfseconomisch onderzoek in Nederland: een illusie? *ESB*, 82(4104), 284–288.

Duijn, J.J. van (1981) De Nieuwe Nederlandse economen top-30. *ESB*, 66(3331), 1143–1146.

Kolnaar, A. (1999) Economie en ethiek: de Tilburgse School. *ESB*, 84(4236), 964–966.

O&W (1990) *Vorming in vorsen: van student tot zelfstandig onderzoeker*. Den Haag; Ministerie O&W.

Schuite, A.D.S. de (1980) De top-40 Nederlandse economen: Theil met stip op één. *ESB* 65(3285), 1414–1415

VEW (1986) *Academisch economisch onderzoek in Nederland: productie, productiviteit en profilering*. Den Haag: Staatsuitgeverij

Witteloostuijn, A. van, en C. Boone (1996) Een meting van de productiviteit van Nederlandse bedrijfswetenschappers in 1990–1993. *Maandblad voor Accountancy en Bedrijfseconomie*, 70, 665–676.

Interview met Eric van Damme

TREVOR STAM

De Economentop 40 blijft tot op heden de gemoederen onder economen bezighouden. Eric van Damme, hoogleraar aan de Tilburg University, kijkt terug op de discussies rond de telmethode en de verschuiving in publicatieoriëntatie die de Economentop 40 heeft getriggerd.

In 2003 heeft u een artikel gewijd aan de Economentop 40 in ESB. Wat was in het kort de strekking van uw artikel?

“In die tijd werd er een nieuwe ranking door *ESB* gepubliceerd, uitgaande van een methode die niet transparant was en niet goed. Niet goed omdat de gewichten van de tijdschriften niet correspondeerden met die van de internationale lijsten, en die nieuwe ranking dus ook niet samengesteld was volgens dezelfde methode.”

Was de methode sinds de jaren tachtig, toen de lijst door Kapteyn en Wansbeek geïntroduceerd werd, dan sterk veranderd?

“De eerste ranking – gemaakt door Kapteyn en Wansbeek – betrof een beperkt aantal tijdschriften, omdat zij alles met de hand turfden. Een goed tijdschrift kreeg 4 punten, een minder goed tijdschrift kreeg 3 punten en een toptijdschrift kreeg 5 punten – zo in die trant. Dat is in de loop der tijd verfijnd en dus steeds veranderd. Nu publiceert *ESB* nog altijd een ranking. Hierbij worden de *article influence*-scores gebruikt. Dat is wel in lijn met hetgeen ik destijds voorstelde in het stukje ‘Lijstenbrij’. Ik had niet expliciet de *article influence*-scores voorgesteld, want die bestonden nog niet. Die werden ook nog niet berekend door het Institute for Scientific Information. Ik stelde voor om gebruik te maken van de *journal impact*-factoren die wel beschikbaar waren om tijdschriften te meten, en dan niet alleen de *journal impact*-factoren maar ook de itereringen, zodat je meer gewicht toekent aan de echt goede tijdschriften. Kalaitzidakis *et al.* (2003) hebben

dat ook voor de European Economic Association gedaan. Die ranking stemt goed overeen met de persoonlijke kwaliteitsinschatting van de meeste economen. Als ik mijn eigen stuk over de Economentop uit 2003 teruglees dan wordt er nu, op een paar details na, geïmplementeerd wat ik toen heb voorgesteld.”

Hoe heeft de discussie over de ESB-economentop zich onder economen ontwikkeld? Heeft u bijvoorbeeld veel reacties gehad op uw artikel ‘Lijstenbrij’?

“Er is altijd veel om de lijsten te doen geweest, maar meer als vermaak dan echt als een punt van discussie. Er wordt sowieso niet zo heel veel gediscussieerd, vind ik. Er zou wat meer scherpe discussie kunnen zijn. Er wordt wel over gepraat, maar niet altijd over gepubliceerd.”

“

Kapteyn en Wansbeek keken alleen maar naar productie, naar publicaties, maar als je echt wil meetellen dan moet je ook geciteerd worden

In 35 jaar heeft de methode van *ESB* met *article influence*-scores zich uitgekristalliseerd. Daar kan iedereen zich wel in vinden. Nadat Kapteyn en Wansbeek hun artikel hadden gepubliceerd in 1980, heeft Jaap van Duijn – lange tijd hoofdeconoom bij Robeco, maar destijds verbonden aan de interfaculteit Bedrijfskunde in Delft – in 1981 een reactie in *ESB* gegeven. Het punt dat Van Duijn maakte was dat Kapteyn en Wansbeek alleen maar keken naar productie, naar publicaties, maar als je echt wil

Tabel 1. De Nederlandse Economen top-30, 1976-1980

	Instelling	Totaal	Internationaal	Hoogste notering
1. J. Tinbergen	EUR	502	463 (1)	1
2. P. Nijkamp	VU	82	50 (4/5)	2
3. J. Pen	Gron.	78	55 (2/3)	2
4. J. S. Cramer	UvA	64	55 (2/3)	2
• 5. L. H. Klaassen	EUR	59	50 (4/5)	3
• 6. P. Korteweg	EUR	56	36 (8)	3
7. J. H. P. Paelinck	EUR	55	38 (7)	4
8. B. M. S. van Praag	Leiden	54	9 (19/20)	3
9. H. Linnemann	YU	51	48 (6)	4
• 10. T. Kloek	EUR	36	29 (9)	4
11. H. den Hartog	CPB	33	1 (-)	6
12. P. J. Verdoorn	EUR	32	22 (12)	9
13. M. M. G. Fase	Ned. B.	32	18 (14)	7
14. J. Koerts	EUR	31	26 (10/11)	8
15. W. H. Somermeyer	EUR	31	20 (13)	8
• 16. H. Neudecker	UvA	27	26 (10/11)	10
• 17. W. Driehuis	UvA	26	7 (22/26)	3
• 18. A. Kapteyn	(Leiden)	25	6 (27/28)	8
• 19. J. J. van Duijn	Delft	21	12 (15/16)	13/14
• 20. A. van Delft	CPB	19	7 (22/26)	11
• 21. C. P. A. Bartels	Gron.	17	11 (17)	9
22. A. Heertje	UvA	15	10 (18)	16/19
23. F. Muller	EUR	15	8 (21)	17
24. J. van den Doel	UvA	15	3 (-)	13
25. A. van der Zwan	EUR	15	0 (-)	14/15
26. H. C. Bos	EUR	13	12 (15/16)	12/13
27. J. G. Lambooy	UvA	12	7 (22/26)	15
28. C. J. van Eijk	EUR	11	7 (22/26)	14
• 29. J. R. Magnus	(UvA)	10	9 (19/20)	18
30. A. B. T. M. van Schaik	Tilburg	10	2 (-)	24/26

Tabel 1. De Nederlandse Economen Top Dertig, 1979-1983

	Instelling	Citaten	Hoogste notering
1. (1) J. Tinbergen	emer.	438	1 (1976 t/m 1983)
2. (2) P. Nijkamp	VU	141	2 (1979 t/m 1983)
3. (5) B.M.S. van Praag	EUR	77	3 (1977, 1981 t/m 1983)
4. (4) P. Korteweg	Min.v.Fin.	62	3 (1978)
5. (3) J. Pen	Gron.	61	2 (1976)
6. (7) L.H. Klaassen	EUR/NEI	56	3 (1979)
7. (6) J.S. Cramer	UvA	54	2 (1978)
8. (9) T. Kloek	EUR	54	4 (1980)
9. (10) J.J. van Duijn	Robeco	53	4 (1981)
10. (13) A. Kapteyn	Tilburg	49	4 (1983)
11. (8) J.H.P. Paelinck	EUR/NEI	48	4 (1979)
12. (14) C.P.A. Bartels	BuroBartels	43	6 (1983)
13. (12) H. Neudecker	UvA	39	10 (1980, 1981)
14. (11) H. Linnemann	VU	34	4 (1976, 1977, 1982)
15. (17) W. Driehuis	UvA	31	3 (1980)
16. (16) M.M.G. Fase	Ned. Bank	30	8 (1977)
17. (15) H. den Hartog	CPB	30	6 (1976)
18. (18) J. Koerts	EUR	27	9 (1977)
19. (22) A. Heertje	UvA	25	13 (1983)
20. (20) A. van Delft	RPD	24	11 (1979)
21. (—) W.F. van Raaij	EUR	21	15 (1983)
22. (21) J. van den Doel	UvA	21	13 (1980)
23. (—) P. Rietveld	VU	20	5 (1983)
24. (25) S.K. Kuipers	Gron.	20	16 (1982)
25. (—) E.J. Bomhoff	EUR	18	13 (1983)
26. (28) A. ten Kate	EUR	17	12 (1979)
27. (27) F. Muller	EUR	17	17 (1980)
28. (19) G.K. Boon	TSF	16	6 (1977)
29. (—) F. Palm	VU	15	20 (1983)
30. (24) A. van der Zwan	NIB	15	14 (1980)

Karakteristieken van vaak in tops genoteerde economen (ESB 2013)

TABEL 1

Naam	Frequentie in top	Rang			
		Gemiddeld	Mediaan	Hoogste	Standaard-deviatie
Peter Nijkamp	25	10,08	8	1	8,18
Peter Wakker	19	8,68	7	1	7,53
Jan Magnus	18	11,94	9	2	9,51
Gerard van den Berg	17	15,18	13	3	9,8
Bernard van Praag	16	8,94	9	2	6,2
Sweder van Wijnbergen	16	6,75	2	1	8,52
Arie Kapteyn	15	5,87	5	2	4,52
Piet Rietveld	14	11,21	8,5	4	10,02
Herman Bierens	13	13,15	11	1	11,26
Lans Bovenberg	13	13,92	10	3	9,55
Philip Hans Franses	13	3,62	3	1	2,1
Henri Theil	12	3,83	1,5	1	2,21
Claus Weddepohl	12	18,50	14	6	10,91
Martin Fase	12	25,83	26,5	15	8,23
Tijs ten Raa	12	8,92	7	3	7,39
Han Bleichrodt	12	13,75	12	9	4,09
Joop Hartog	11	13,55	11	4	5,96
Herman van Dijk	11	15,54	12	5	9,53
Tom Wansbeek	11	12,36	11	4	7,13
Mars Cramer	11	24,55	20	10	11,16

Bron: *Intermediair*; ESB

meetellen dan moet je ook geciteerd worden. Hij merkte op dat veel Nederlandse economen eigenlijk heel weinig geciteerd werden. Toentertijd gebeurde dat bij Nijkamp

Economen waren bezig om zich aan het beleid te ‘ontworstelen’, denk ik

en Tinbergen nog wel, maar anderen hadden veel minder citaties. Hij brak een lans om de Top 40 ook op basis van citaties samen te stellen. Dat is een discussie die nog wel terug is gekomen in de wandelingen van Nederlandse universiteiten, maar we hebben op dit moment geen ranking meer die gebaseerd is op citaties. Ik weet nog dat de *Intermediair*-top gebaseerd was op citaties, maar nu is er alleen nog de *ESB*-lijst.”

Is er sinds de introductie van de ‘lijstjes’ een omslag in de oriëntatie van Nederlandse economen gekomen? En zo ja, hoe is deze verandering tot stand gekomen?

“Economen waren bezig om zich aan het beleid te ‘ontworstelen’, denk ik. Dat hele gedoe met die lijstjes is begonnen in de tijd dat er een visitatiecommissie was die het Nederlandse academische onderzoek in de economische

wetenschappen tegen het licht hield. Die commissie – voorgezeten door professor De Roos uit Rotterdam en onder andere Willem Bouter – concludeerde dat de wetenschappelijke productiviteit van Nederlandse econo-

men zich op dit moment meer aangetrokken door hetgeen er op Europees of mondiaal niveau plaatsvindt. Ten tweede is mijn persoonlijke inschatting dat de kwaliteit van beleidseconomen ook wel is afgenomen, althans de kwaliteit is niet in dezelfde mate toegenomen als bij de academische economen. Daarom is de afstand groter geworden.

Als reactie op deze ontwikkelingen zie je dan weer artikelen in *ESB* van Ernst van Koesveld. Hij zegt dat de afstand tussen academici en beleidsmakers te groot is geworden, en dat het zaak is om die twee groepen weer bij elkaar te krijgen. Je ziet een mooie golfbeweging door de tijd heen. In de jaren tachtig zaten de universiteiten en het beleid boven op elkaar – en dan komen er mensen van buiten die zeggen dat men zich internationaal moet ontwikkelen. Daar is gehoor aan gegeven, met heel veel succes, en dat leidt ertoe dat er dertig jaar later weer een oproep wordt gedaan om economen terug te laten keren naar het nationale beleidsdebat. Bovenberg is nog een van de weinigen die op beide markten, beleid en wetenschap, goed meetelt. Maar ook hij verlegt zijn focus steeds meer naar de wetenschap toe, en dan niet noodzakelijk de economische. Ook Van Wijnbergen wordt op beide podia gewaardeerd.”

De Economentop heeft de gemoederen 35 jaar lang beziggehouden. Hoe denkt u dat de discussie over de Economentop of lijstjes in het algemeen zich zal ontwikkelen in de nabije toekomst?

“Het zal wel altijd aandacht blijven trekken. Maar een nationale ranglijst is niet zo belangrijk. De economie is een internationale wetenschap; het gaat er dus om of je *daar* meetelt. Op een aantal gebieden doen we het heel aardig, maar binnen het terrein van de algemene economie zitten we niet echt bij de top. We hebben dus nog geen serieuze kandidaten voor de Nobelprijs. Sommige andere Europese landen hebben die wel. Het lijkt erop dat bij ons de marketing dichter bij de internationale top staat.”

Je ziet een mooie golfbeweging door de tijd heen. In de jaren tachtig zaten de universiteiten en het beleid boven op elkaar – en dan komen er mensen van buiten die zeggen dat men zich internationaal moet ontwikkelen

men heel erg laag was. Zij stelde voor om dat substantieel te verhogen, en dat er daartoe meer afstand van het beleid genomen moest worden. Om zo de zuiver wetenschappelijke intentie sterker over het voetlicht te brengen. De lijst van Kapteyn en Wansbeek moet in dat licht gezien worden, omdat er op die lijst namen voorkwamen die wel internationaal publiceerden. Echter, bijna niemand in Nederland had van die namen gehoord. Iedereen kende de beleidseconomen zoals Jan Pen, Arnold Heertje en Schouten. Maar die publiceerden over het algemeen weinig internationaal.

Als je kijkt wat er in 35 jaar gebeurd is, dan heeft de hele Nederlandse economenwereld zich dus ontwikkeld. Men telt wetenschappelijk en internationaal mee. Dat is misschien wel wat ver gegaan, omdat vele economen zich niet zozeer toeleggen op het beleid in Nederland, als wel zich meer richten op Europa of op wat zich internationaal afspeelt.”

Ziet u tegenwoordig een hernieuwde interesse in nationaal economisch beleid onder Nederlandse economen?

“Je ziet dat er aan de Nederlandse economen wordt getrokken, maar ik denk niet dat er een nieuwe draai naar nationaal economisch beleid zal komen. Economen voe-

LITERATUUR

Damme, E.E.C. van (2003) Lijstenbrij. *ESB*, 88(4421), 598–599.

Duijn, J.J. van (1981) De Nieuwe Nederlandse economen top-30. *ESB*, 66(3331), 1143–1146.

Kalaitzidakis, P., T.P. Mamuneas en T. Stengos (2003) Rankings of academic journals and institutions in economics. *Journal of the European Economic Association*, 1(6), 1346–1366.

Schuite, A.D.S. de (1980) De top-40 Nederlandse economen: Theil met stip op één. *ESB*, 65(3285), 1414–1415.

ESSAY

ESB is een meneer en een Heer

“Vergeet nooit dat *ESB* een meneer is, met een eigen identiteit, maar *ESB* is ook een Heer. Dat is van belang omdat zijn voortbestaan wordt bepaald door zijn lezers en zijn auteurs.” Deze woorden sprak professor Henk Lambers toen hij mij in 1971 benoemde tot nieuwe redacteur-secretaris van *ESB*. Lambers beschouwde *ESB* als zijn kindje. Na de oorlog had hij het tijdschrift weer goed op de economische kaart van Nederland gezet als redacteur-secretaris, en later als directeur van het Nederlands Economisch Instituut (NEI), de uitgever van *ESB*.

LEEN HOFFMAN
Fellow bij de Wiardi
Beckman Stichting
en voormalig hoofd-
redacteur van *ESB*

Redacteur-secretaris hield toen meer in dan hoofdredacteur, want hij was hoofdredacteur, eindredacteur, opmaakredacteur en commentator tegelijk. Met ondersteuning van een adjunct-redacteur-secretaris en een secretaresse was hij verantwoordelijk voor het tijdschrift: redactioneel en voor een deel ook commercieel.

Het voortbestaan van *ESB*, bleek mij daarna, hing toen aan een zijden draadje. Het tijdschrift maakte verlies en met het NEI ging het ook niet goed. Hoe werk je in korte tijd verlies weg? Ik lekte naar een bevriende journalist van *NRC Handelsblad* dat het voortbestaan van *ESB* werd bedreigd. Dat leverde meteen een artikel in dit dagblad op en een boze professor Lambers. Dit had ik niet buiten de directie van het NEI om mogen doen! Veertien dagen daarna was *ESB* gered door een gift van Internatio-Müller. Pikant detail: Lambers was president-commissaris van dit bedrijf.

ECONOMISTEN

De identiteit van *ESB* toentertijd was bepaald niet wat zijn oprichters in 1916 voor ogen had gestaan. *ESB* moest een blad worden als het Engelse *The Economist*, met actuele economische informatie, commentaren en statistieken. Deze ambitie bleek te hoog gegrepen. *ESB* werd wel een

‘open tribune’, zonder zelf schrijvende redactie, voor economen die hun pennenvruchten (commentaren en onderzoeksresultaten) wilden publiceren. De redactie moest ervoor zorgen dat vooral de discussies over actuele economische onderwerpen in *ESB* werden gevoerd. Voorwaarde daarvoor was dat economen die iets belangrijks te zeggen hadden, werden uitgenodigd om een artikel te schrijven. Mij werd ingepeperd dat ik ervoor moest zorgen dat ik daarom iedere week op de eerste pagina een economisch commentaar schreef dat geen weerstand mocht oproepen, en dat het eerste nummer van het jaar steeds begon met een artikel van de secretaris-generaal van het Ministerie van Economische Zaken.

Dat nieuwjaarsartikel werd vanaf 1957 geschreven door de SG van het Ministerie van Economische Zaken, professor Gerardus Brouwers. Zijn artikelen hadden gezag en werden wel de alternatieve troonrede genoemd. Maart 1973 kwam Lambers langs en zei: “Leen, we hebben een probleem. Brouwers gaat weg. Hoe vinden we een nieuwe SG die in staat is om voor *ESB* het nieuwjaarsartikel te schrijven?” Samen bespraken we alle hoogleraren economie die toen aan de universiteiten waren verbonden en kwamen tot de conclusie dat Frans Rutten de meest geschikte opvolger van Brouwers zou zijn. Lambers wist wat hij moest doen. Eind 1973 werd Rutten benoemd tot SG. Daarna sloeg de twijfel toe. Vlak vóór Kerst leverde Rutten zijn artikel af. Er mankeerde nogal wat aan. Beide kerstdagen werd ik enkele keren door hem gebeld of de herziene versie van het artikel beter was. Het eindresultaat was gelukkig goed en mijn doel, veel aandacht in de landelijke dagbladen, was bereikt. Het jaar daarop verdween mijn twijfel. Rutten had zijn draai gevonden, wellicht met steun van zijn ambtenaren.

Een nieuwjaarsartikel was uiteraard niet voldoende om regelmatig de dagbladen te halen. Onder mijn voorganger, Piet de Ruiter, was er reeds een aanzet gegeven om door middel van vaste rubrieken – geschreven door gerenommeerde auteurs en instituten – en via deskundige columnisten een substantiële bijdrage te leveren aan de actuele economisch-politieke discussie. Wel jammer als je van die goede mensen, die voor een schijntje (75 gulden) een

artikel schreven, afscheid moest nemen als ze tot een hoger ambt werden bevorderd waarbij het schrijven van een commentaar niet paste. Maar met toch wel enige trots leverde *ESB* in de jaren zeventig drie ministers af: Wil Albeda (Sociale Zaken), Ruud Lubbers (Economische Zaken) en Jan Pronk (Ontwikkelingssamenwerking), en later in 1998 ook nog Bram Peper.

OVERMOED

Hoogtepunt in die discussie was ieder jaar weer de artikelenreeks over de Rijksbegroting, een week vóór de Algemene Beschouwingen in de Tweede Kamer. Er was toen nog geen internet, maar de zaterdag vóór Prinsjesdag kon de redactie een persexemplaar afhalen bij het Ministerie van Financiën. Een mooie herinnering was dat professor Lense Koopmans samen met mij, in zijn open sportwagen, ervoor zorgde dat de auteurs diezelfde dag nog een exemplaar kregen. Aan die reeks dreigde plotseling een eind te komen toen de voorzitter van de Tweede Kamer, Anne Vondeling, voorstelde om de Algemene Beschouwingen, die toen *een maand na* Prinsjesdag werden gehouden, te verschuiven naar *een week na* Prinsjesdag. De redactie vond dat verschrikkelijk. Kamerleden konden dan geen kennis nemen van de deskundige analyses in *ESB* over de rijksbegroting. Wat te doen? Ik stelde een protestbrief op, liet die ondertekenen door de Commissie van Redactie en zond hem naar Vondeling. Het voorstel werd meteen ingetrokken. Jaren later werden overigens de Algemene Beschouwingen toch naar voren geschoven.

Als je als redacteur-secretaris met jouw blad in het middelpunt van de economisch-politieke belangstelling staat, dreigt er soms een stukje overmoed. In de jaren zeventig was Jelle Zijlstra president van De Nederlandsche Bank (DNB). Ik schreef in 1975 in een ‘eerste pagina’ dat als je weet waar Zijlstra’s politieke belangstelling ligt en kennis hebt genomen van zijn diverse uitlatingen, je kunt voor-

spellen wat hij in zijn Algemeen Overzicht van het jaarverslag van DNB zal schrijven. Ik concludeerde dat hij een persoonlijk commentaar schreef dat geen bijdrage leverde aan de relevantie van het monetaire beleid. Ik heb het geweten. Het jaar daarop gaf Zijlstra mij in zijn persconferentie in het openbaar bij de verschijning van zijn jaarverslag een reprimande. Gelukkig was ik afwezig. Maar het verheugde me wel dat hij mijn commentaren las.

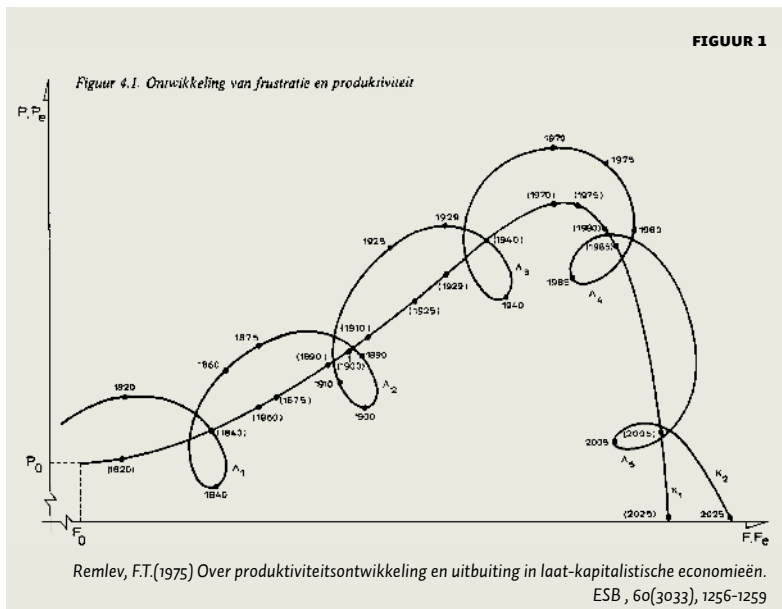
POLITIEK

De jaren zeventig waren lastig voor het sociaal-economische beleid. De Club van Rome, waarover *ESB* veel artikelen publiceerde, maakte de wereld net zo onzeker als nu de rapporten over het klimaat, en ook de oliecrisis zette het kabinet voor dezelfde problemen als de recente financieel-economische crisis. Neomarxisten, voor een groot deel verenigd in de Economische Hogeschool Tilburg, betichtten de economische wetenschappers van politieke vooringenomenheid. *ESB* moest daar niets van hebben, maar plaatste eind 1975 toch een artikel van een zekere dr. Remlev. Remlev was neomarxist. Hij toonde feilloos met een epicycloïdische functie aan dat er in 2025 een eind zou komen aan het kapitalisme. In deze functie steeg de productiviteit vanaf 1820 als functie van de frustratie als een spiraal, maar daalde ze vanaf 1970 tot ze in 2025 ineem zou storten (figuur 1). Hij maakte gebruik van een artikel van Tabé Pap, medewerker van de Universiteit van Zagreba. Omdat Remlev de Nederlandse taal niet beheerste, had hij zijn gedachten laten opschrijven door twee medewerkers van de Universiteit van Leiden, Flip de Kam en Theo de Vries. Een kritische lezer die voetnoten niet overslaat, had kunnen zien dat Remlev een anagram is van Velmer, het pseudoniem van professor Jan Pen in *Het Hollands Maandblad*, en dat Tabé Pap een personage in W.F. Hermans’ *Onder professoren* is, dat staat voor Jan Pen. Niet alle lezers konden het waarderen: Jan Tinbergen uitte schriftelijk zijn verbazing.

Dit soort artikelen hoorde eigenlijk ook niet in *ESB* thuis. Dat gold ook voor artikelen die een partijpolitiek standpunt uitdroegen, al was de verleiding wel eens groot. Zo werd ik telefonisch benaderd door de hoofdredacteur van een gezaghebbend weekblad. Hij wilde naar aanleiding van een artikel een politieke beschouwing geven. Mijn gebruikelijke antwoord was: “Stuur maar toe dan, dan zal de redactie het beoordelen.” Daarop ontstak de man in woede: “Weet je wel dat ik op dat onderwerp ben gepromoveerd en dus de enige deskundige in dit land ben?” Hij legde de hoorn op de haak. “Dag Ferry”, dacht ik toen.

Actualiteit en politiek liggen dicht bij elkaar. In 1974 boden twee medewerkers van het Centraal Planbureau, Den Hartog en Tjan, een uitgebreide studie aan, waarin ze met een wetenschappelijk jaargangenmodel het verband tussen lonen en werkgelegenheid aantoonde. Deze studie werd veel aangehaald in discussies over het arbeidsvoorwaardenbeleid. Ik vond de studie wetenschappelijk gezien geen nieuws, was afkerig van lange artikelen vol formules en legde het even terzijde. Wetenschappelijk wellicht geen nieuws, maar journalistiek en politiek wel. *De Volkskrant* begreep dat en had een primeur. Dan denk je: “Toch jammer dat *ESB* niet de Nederlandse *The Economist* is!”

FIGUUR 1

FNV zoekt een Econoom, beleidsadviseur

(35 uur per week, 1.0 fte) voor onze locatie te Utrecht.

FNV is de grootste vakbond binnen de FNV. Wij behartigen de belangen van meer dan 1 miljoen werkende en niet-werkende leden. Daartoe sluiten wij cao's en sociale plannen af waarin leden een belangrijke stem hebben. Leden en niet-leden kunnen ook bij ons terecht voor informatie en advies op het gebied van werk en inkomen.

U werkt binnen de Beleids-AdviesGroep van de FNV waar u met collega's samenwerkt aan Gewoon Goed Werk.

Wat gaat u doen?

- U draagt bij aan de voorbereiding en ontwikkeling van het beleid van de FNV.
- U bent in staat om op strategisch niveau mee te denken met vakbondsbestuurders (cao-onderhandelaars) en het dagelijks bestuur van de FNV op sociaal economisch terrein en belastingen. Hiertoe analyseer je sociaal- en financieel economische vraagstukken op het gebied van arbeidsvoorwaarden en arbeidsverhoudingen. Uw invalshoek daarbij is macro-economie.
- U vertaalt trends en macro- economische internationale ontwikkelingen naar beleid en beleid in activerend vakbondswerk. Daarvoor onderhoudt u zowel intern als extern een netwerk en vertegenwoordigt u de FNV in diverse overlegorganen in binnen- en buitenland.
- U werkt mee aan publicaties in relevante media en verzorgt inleidingen en cursussen.

Wat verwachten wij van u?

- U beschikt over academisch werk- en denkniveau met een macro-economische achtergrond en bent bekend met de beleidsterreinen van de FNV.
- U heeft kennis op het gebied van arbeidsverhoudingen, politiek strategisch inzicht en gevoel voor bestuurlijke verhoudingen en processen.
- U heeft uitstekende adviesvaardigheden en ervaring met projectmatig werken.
- U beschikt over uitstekende communicatieve vaardigheden en kunt overtuigend presenteren.
- U bent resultaat- en klantgericht en heeft een goed inlevingsvermogen.
- U kunt zowel zelfstandig als in teamverband werken.
- U heeft affiniteit met de Nederlandse vakbeweging.

Wat hebben wij u te bieden?

Een fulltime dienstverband binnen een interessante, afwisselende werkring, die volop in de maatschappelijke belangstelling staat. De functie is ingeschaald in schaal 13 van de cao FNV organisaties, het salaris bedraagt minimum € 3.357,12 en maximaal € 4.669,81. Tevens bieden wij een uitstekend pakket secundaire arbeidsvoorwaarden. Het betreft in eerste instantie een contract voor 1 jaar met uitzicht op verlenging.

Wilt u meer weten?

Voor meer informatie over de inhoud van de functie kunt u contact opnemen met Gerard Reinders, Teamleider Beleidsadviesgroep, telefoonnummer 06 - 10 81 54 02.

Hoe kunt u reageren?

Stuur uw sollicitatiebrief en CV uiterlijk vrijdag 5 februari 2016 naar solliciteren@fnv.nl onder vermelding van vacaturenummer 18.2015

Een assessment kan onderdeel uitmaken van de selectieprocedure.

